Tidsignals internationella redaktionskommitté

Gilbert Achcar, undervisar i statskunskap och internationella relationer vid universitetet i Paris- VIII, skriver i Le Monde Diplomatique fr a om Mellanöstern, skrivit flera böcker om samtidspolitik. På svenska finns *Barbariernas kamp – 11 september och den nya världsordningen* (2003).

Daniel Bensaïd, undervisar i filosofi vid universitetet i Paris-VIII, medlem från grundandet av Ligue Communiste Révolutionnaire. Skrivit en rad böcker, bl a om Marx, franska revolutionen, Jeanne d'Arc, Walter Benjamin. På svenska *Maj 1968*, en generalrepetition (tillsammans med Henri Weber, 1969) och bidrag i antologin *Lenin: massmördare?* (1999).

Susan Caldwell, undervisar i psykologi vid Dawson College i Montreal, Kanada. Skriver och föreläser om kvinnofrågor och globaliseringsteman. Medarbetare och tidigare en av föreståndarna för International Institute for Research and Education, IIRE, i Amsterdam.

James Cockcroft, medarbetare vid International Institute of Research and Education, IIRE, i Amsterdam. Aktivist för mänskliga rättigheter sedan många år och författare till trettiofem böcker, bl a om Mexikos historia, Latinamerika, Salvador Allende. Skriver för *Rebelión* och *International Viewpoint*.

Peter Drucker, en av föreståndarna för International Institute for Research and Education, IIRE, i Amsterdam. Redaktionsmedlem i den holländska socialistiska tidningen Grenzeloos. Redaktör för antologin *Different Rainbows* om homo- och transsexuella rörelser i tredje världen.

Penelope Duggan, historiker, skriver för International Viewpoint, samarbetar med International Institute for Research and Education, IIRE, i Amsterdam. Föreläser och har skrivit om kvinnors organisering och villkor i globaliseringen.

Dianne Feeley, redaktör för Against the Current, socialistisk tidskrift i USA, medlem i ledningen för Solidarity, bilarbetare.

Michael Löwy, född i Brasilien, bor i Frankrike sedan 1969. Undervisar vid Ecole des Hautes Études en Sciences Sociales i Paris. På svenska bl a *Förtvivlan, förhoppning, försoning: tre faser i Georg Lukács' utveckling som intellektuell* (1986), *Förlossning och utopi* (1992) *Che Guevara – en revolutionär humanist* (1997). Senaste bok *Franz Kafka, Rebel and Dreamer* (2004).

Pierre Rousset, medlem från grundandet i Ligue Communiste Révolutionnaire i Frankrike, tidigare rådgivare i Europaparlamentet. Skriver om framförallt Ostasien och ekologi, ordförande i franska Attacs ekologi-arbetsgrupp. Har deltagit mycket aktivt i World Social Forums och European Social Forums.

Catherine Samary, undervisar i ekonomi vid unversitetet Paris-Dauphine och vid Institut d'études européennes, IEE, skriver i Le Monde Diplomatique, fr a om Balkan och Österuropa. Medlem i franska Attac:s vetenskapliga råd och skriver artiklar på dess hemsida. Senaste bok (tillsammans med J A Dérens) *Les conflits yougoslaves de A à Z* (2000).

Enzo Traverso, född i Italien, bor i Paris sedan 1985. Undervisar i statskunskap vid universitetet i Amiens. Skrivit bl a *Understanding the Nazi Genocide: Marxism after Auschwitz* (1999) och *The Origins of the Nazi Violence* (2003). Medverkar i flera tidskrifter, bl a Historical Materialism (London), Contretemps (Paris), Espill (Valencia), Novecento (Modena). På svenska *Auschwitz, Marx och nittonhundratalet* (2006).

Michel Warschawski, israelisk antikolonial aktivist. Grundare och medarbetare i ledningen för Alternative Information Center (Jerusalem/Betlehem). Skrivit bland annat *Sur la Frontière* (2002).

Tidsignal_nr8.indd 1 2008-06-09 11:04:19

TIDSIGNAL

Tidskrift för politik, kultur och samhällsdebatt

Nr 8 2008

Redaktörer för detta nummer
Håkan Blomqvist och Kjell Östberg

Redaktion
Håkan Blomqvist
Göte Kildén
Åsa Linderborg
Maria Sundvall
Kjell Östberg (ansvarig utgivare)

Adress
Tidsignal
Box 601
581 07 Linköping
Red.: tidsignal@spray.se
Distr.: bofra@tele2.se
www.tidsignal.se
Pg 30 35 44–1, Tidsignal

Prenumeration (fyra nummer): 275:–
(betalas till pg 30 35 44–1, Tidsignal)
Beställning av enstaka nummer:
(betalas till pg 30 35 44–1, Tidsignal)
Nr 8, 2008: 60 kr + 20 kr porto
Nr 1–4, 2005: 60 kr + 20 kr porto/nr
Nr 5/6, 2006: 90 kr + 30 kr porto
Nr 7, 2007: 60 kr + 20 kr porto

Tidsignal distribueras till återförsäljare av
Carlsson Bokförlag,
Box 2112, 113 13 Stockholm
och återfinns i välsorterade boklådor.

Tidigare nummer av Tidsignal

Nr 1-2005:
Vänsterns väg – om Vänsterpartiet inför framtiden

Nr 2-2005:
Antisemitism och sionism i vänsterperspektiv

Nr 3-2005:
Den avreglerade socialdemokratin

Nr 4-2005:
Nya tider, nya plågor – om samhälle, hälsa och vård

Nr 5/6-2006:
Om borgarna – vilka är de, vad tänker de göra?

Nr 7-2007:
Vänstern och islam

Grafisk form: Bo Herlin
Tryck: 08 Tryck, Stockholm 2008

ISSN 1652-9081
ISBN 978-91-7331-207-3

Tidsignal_nr8.indd 2 2008-06-09 11:04:19

Innehåll

Håkan Blomqvist, Kjell Östberg: Inledning 4
Tariq Ali: Vart har all vrede tagit vägen? 14
Michael Löwy: Den revolutionära romantiken i maj 68 24
Göte Kildén: Arbetarradikalismen i Sverige och maj 68 30
Eva Schmitz: Systerskapets och solidaritetens möjligheter
– kvinnorörelsens politiska strategi 1968 och framåt 40
Per-Olof Mattsson: När allt var möjligt
– Nedslag i svenska romaner om 1968 71
Daniel Bensaïd: Ny period och nytt antikapitalistiskt parti 83

Tidsignal_nr8.indd 3 2008-06-09 11:04:19

Inledning

Håkan Blomqvist, Kjell Östberg

Inhyrda utklädda demonstranter och en åldrad panel av före detta radikaler i det en gång studentockuperade Stockholms kårhus. Så försökte högerliberala tidskriftsportalen Axcess nyligen lägga rabarber på minnet av upprorsåret 1968. Enligt moderate partisekreteraren Per Schlingmann är det »de nya moderaterna som bäst förvaltar frihetsarvet från 1968« (Expressen 25 maj). Den dåliga sidan av den stormiga perioden, eller »det onda arvet från 68«, förvaltas å andra sidan av dagens vänster, menar Lennart Berntsson (i Axcess). Genom att idealisera befrielserörelser i tredje världen vände, ansåg han, 68-vänstern ryggen åt moderniteten och har idag rentav utvecklats i »fascistisk eller högerextrem riktning«.

Tillsammans med harmlösa vittnesmål från *the Summer of Love* och personliga upplevelser av fri kärlek sveps så »68« in i ett rusigt töcken för allt och alla – utom för den tråkiga och dogmatiska sektvänster som förvandlade det kreativa 60-talet till det hårda 70-talet.

Vidden av vad som den gången förändrade en värld raderas ut ur minnet i den nyliberala kollektiva glömskans tid.

»Huvuddelen av Renaults fabriker är i strejk och ockuperade. Det gäller Billancourt, Flins, Cléon, Sandouville, Le Mans och, sedan igår morse, även filialen i Orléans där åttahundra löntagare är i strejk och ockuperar arbetsplatsen. …« I franska *Le Figaro* från den 18 maj 1968 växer listan: »Omkring sjutusen arbetare vid stålverket Le Creusot har upphört att arbeta och beslutat om obegränsad strejk från i morgon bitti. Alla stora enheter (smältverk, valsverk, mekaniska verkstäder och stålverk) ockuperas av arbetarna… I Nantes ockuperar metallarbetarna sedan tisdagskvällen fabriken Sud-Aviation vars direktör fortfarande hålls fången på sitt kontor… 2188 arbetare vid Corbell har ockuperat företagsledningens kontor. Det meddelas att ett mycket stort antal fabriker ockuperas av arbetarna. I vissa fall hålls direktörerna fångslade: batterifabriken Cipel i Caudebec-lès Elbeuf (1 000 arbetare), Kléber-Colombes (540 arbetare), fabriken Rhône-Poulenc i Saint-Pierre-lès-Elbeuf, mekaniska fabriken Dresser-Dujardin (500 arbetare), företaget Grener (600 arbetare), Caillard (500 arbetare), Sermi (100 arbetare), hamnen och örlogsverkstäderna i Trait (200 arbetare), verkstäderna och hamnen i Le Havre (570 arbetare), hamnarna i Normandie (250

Tidsignal_nr8.indd 4 2008-06-09 11:04:19

Pages 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 18 et 19 : LA CRISE SOCIALE ET POLI

JEANNE PRADELS
LES BLOUSES NOUVELLES
EN TRICOT

0,40 F

LE FIGARO

ÉDITION DE 5 HEURES

142e ANNÉE
N° 7.380
depuis la Libération

« Sans la liberté de blâmer, il n'est pas d'éloge flatteur. » BEAUMARCHAIS

MERCREDI 22 MAI 1968

143e JOUR DE L'ANNEE

Directeur Pierre BRISSON (1934-1964)

CLIP OR ET EMAIL CRÉÉ PAR
FRED
6 RUE ROYALE PARIS 8e

AU 7e JOUR DE LA GRÈVE

LA FRANCE TOUT ENTIÈRE PARALYSÉE

ATTENTISME

DANS les spéculations de ces journées fiévreuses, le Parlement s'était trouvé à l'écart. Était-ce oubli des uns, était-ce mépris des autres ?

La discussion, hier, de la motion de censure déposée la semaine dernière par la Fédération de la Gauche et les communistes ramenait les députés à la surface de l'actualité. Tout aussitôt, on se fût cru en un autre temps, sous d'autres cieux.

On se mit à ronronner. La tentation serait grande de dépeindre M. Billères, cet ancien grand maître de l'Université, radical d'hier et d'aujourd'hui, qui avait si bien su faire oublier son passage rue de Grenelle et qui s'érigeait en censeur... Et puis, M. Waldeck Rochet. Et puis, et puis... Bref, nous avions là, pour une fois — et c'est si rare — les ténors de toutes les formations.

Mais de flamme, point, ni de vie.

C'est un débat inerte qui vient de s'engager entre partenaires fossilisés. Il se poursuivra aujourd'hui jusqu'au soir, mais déjà on le tient pour dépassé.

La motion de censure ne sera pas votée. Et les voix qu'elle recueillera, pas plus que celles qui lui feront défaut, ne signifieront du reste rien de rigoureux. L'aile modérée de la Fédération n'est pas fière de se savoir à la remorque du parti communiste. Et les centristes qui s'abstiendront ne deviendront pas forcément demain les séides du pouvoir.

En revanche, ce qui ressort dès maintenant de tout cela c'est que la démonstration à laquelle les travailleurs ont été poussés est une chose et que leur représentation au Parlement en est une autre. Celle-ci ne fait pas le poids nécessaire.

En contrepartie, on comprend mal dans ces conditions que le pouvoir ait délibérément laissé s'aggraver une situation qui immobilise maintenant la vie tout entière du pays. Il a permis que s'accumulent les surenchères, donnant ainsi à croire qu'il était impuissant à y mettre un terme, voire désemparé.

Vendredi soir, le général de Gaulle, dans son allocution, doit, nous assure-t-on, régler tout cela, en quelques phrases percutantes. Nul doute que la France entière — l'ensemble de ceux qui sont « pour » et l'ensemble de ceux qui sont « contre » — sera devant les écrans de télévision ou à portée de radio.

Mais quelles que doivent être les mesures préparées — et même s'il s'agit de nouvelles élections ou de référendum — est-on bien certain qu'il était nécessaire de laisser « pourrir » la situation au point où elle en est ? Cet attentisme-là risque à tout instant d'être tragique.

Jusqu'à ce jour, le général de Gaulle avait habitué les Français à une riposte à chaud. C'était un style, qui se défendait. On comprend moins aisément le nouveau.

Et que vaudrait-il dans l'après-gaullisme ?

Marcel Gabilly.

LA C.G.T. : « PAS DE REPRISE DU TRAVAIL AVANT SATISFACTION TOTALE DE NOS REVENDICATIONS »

- Hier le mouvement s'est étendu aux chaînes de distributions et Grands Magasins
- HALLES : Grève d'avertissement (24 heures) aux « fruits et primeurs »

Néanmoins aucune crainte pour le ravitaillement alimentaire des grandes villes

- Quelques banques « entrouvertes » aujourd'hui
- ESSENCE : Nombreuses stations-service réapprovisionnées *mais arrêts de travail dans plusieurs dépôts*
- Incidents, hier soir devant « l'Humanité » et au Conservatoire national de Musique

Manifestations de jeunes nationalistes
QUELQUES BLESSÉS

PAGES 4 à 9 :
nos reportages et les commentaires de Serge BROMBERGER et André GILLET

L'Assemblée face à la crise

Le débat de censure se terminera ce soir

- M. Guy Mollet : « Le gouvernement actuel n'est plus un interlocuteur valable pour la classe ouvrière »
- M. Robert Poujade (U.D. Ve) « Cette grève pourrait déboucher sur une crise sans précédent »

M. CAPITANT (U.D.-Ve)
— qui avait annoncé qu'il voterait la censure —
A RENONCÉ A SON MANDAT DE DÉPUTÉ

PAGES 4 et 5 :
les articles de Michel BASSI Pierre THIBON et Pierre PELLISSIER

Une vue inhabituelle du quartier des Halles, hier matin, submergé

AMNISTIE POUR LES ÉTUDIANTS
adoptée en Conseil des ministres

- Conséquence de la décision de la Fédération de l'Éducation Nationale

LYCÉES COLLÈGES ET ÉCOLES PRIMAIRES :
même l'accueil des élèves ne sera pas assuré

PAGE 9 : nos inform.

"Frappe, mais écoute..."

»Hela Frankrike lamslaget!« Rubrikerna från franska Le Figaro i maj 1968 handlade om den växande generalstrejk som efterhand inbegrep nära tio miljoner franska arbetare och fick de Gaulles regim att vackla.

arbetare), fabriken Sidelor de Deville-lés Rouen (600 anställda)…«

Rapporterna från strejkstängda och ockuperade franska arbetsplatser den tredje veckan i maj 1968 är oöverskådliga. Snart beräknas bortåt nio, kanske tio miljoner arbetare och tjänstemän delta i den största strejken i landets historia – ja i en av de största den internationella arbetarhistorien erfarit. Över 250 industriarbetsplatser ockuperas av sina anställda, Frankrike lamslås och själva statsmakten tycks på väg att falla.

Då har sedan veckor tillbaka alla stora universitet ockuperats av sina studenter liksom ett stort antal skolor av sina elever och andra institutioner av anställda och brukare. Den franska aktiebörsen har stängts efter att ha stormats av demonstranter. Den fruktade franska kravallpolisen CRS – som bara sju år tidigare skjutit, slagit ihjäl och dränkt ett par hundra algeriska demonstranter mitt i Paris – har slagits tillbaka av studenter som barrikaderat latinkvarteren och boulevarderna i Paris med kilometervis av uppriven gatsten, nedhuggna träd och utbrända bilvrak.

Den svenska bildtidningen SE:s utsände Lars Ericsson skriver från en av barrikadnätterna:

»På en balkong i ett hus bakom mig står en dam och gallskriker fullständigt chockad. Det är tydligt att polisen också använder offensiva granater, de vräker dem framför sig och stormar med ett raseri, ett hat och en skräck som gör mig illamående. Jag skäms inte för att erkänna det: jag är tvungen att gå in i en portgång för att kräkas. Men demonstranterna tycks stå emot allting i natt. De slåss med en brutalitet som de heller inte visat tidigare. Barrikaderna är på många håll flera meter höga. Jag ser flera äldre personer som verkar leda ungdomarna. I gryningen vandrar jag i flera timmar genom studentkvarteren. Nära 1000 har skadats där i natt, 700 sitter i polisförhör, barrikaderna har släpats åt sidan, det ryker ännu i de svartbrända bilskeletten, två biografer är bara sotiga fasader, gatsten har vräkts genom skyltfönstren. Detta är inte en stad längre, det är ett slagfält.« (*SE* 22/1968).

Han kunde ha tillagt: Det är revolution.

Vietnam

Året 1968 strålade ett antal mäktiga politiska och sociala tendenser samman i vad som skulle komma att skaka hela efterkrigstidens världsordning.

I slutet av 1967 hade överbefälhavaren för de amerikanska styrkorna i Vietnam general Westmoreland försäkrat att Viet Cong – Sydvietnams kommunistledda självständighetsrörelse FNL – nu var i det närmaste besegrad. Orden skulle fastna i halsen då FNL den 29 januari 1968 inledde sin nyårsoffensiv, Têt, som under två månader skulle kosta över fyratusen amerikanska soldater livet och såra tiotusentals – fler än under hela Irakkriget. När offensiven förklarades avslutad den sista mars hade strider stått i de flesta av Sydvietnams städer och samhällen. Praktiskt taget alla amerikanska militärbaser hade anfallits och den största av dem alla, Khe Sanh, belägrats och närapå fallit. Minnet av den franska kolonialmaktens förödande nederlag vid Dien Bien Phu fjorton år tidigare kastade från och med nu sin skugga över den ameri-

kanska närvaron. FNL-styrkor trängde till och med in i huvudstaden Saigon, erövrade regeringsradion, omringade presidentpalatset och hissade FNL-fanan över USA:s nybyggda ambassad.

För första gången sedan Koreakriget knakade den USA-ledda västmaktsordningen i fogarna. Inte minst då den amerikanska supermakten på hemmaplan konfronterades med sitt eget interna medborgarkrig. Den svarta medborgarrättsrörelsen hade under hela 1960-talet mötts av polisrepression, rasistiska pöbelangrepp och politiska mord. Följden blev återkommande upplopp och formliga uppror i storstädernas svarta stadsdelar. I juli 1967 utbröt strider i Newark under sex dagar med 26 döda, sjuhundra sårade och 1 500 arresterade. Några dagar senare sattes det amerikanska nationalgardet in för att kväsa oroligheter Detroit till priset av över fyrtio döda, ettusen sårade och över sjutusen arresterade. Efter att Martin Luther King mördats i april 1968 utbröt nya våldsamma upplopp i bl a Washington, Chicago och Baltimore.

Pragvåren

Om västblockets supermakt skakade skulle också den andra sidan i det kalla kriget skälva till. Hösten 1967 hade motsättningarna inom det styrande Tjeckoslovakiska kommunistpartiet ökat till följd av ekonomisk stagnation. Studentprotester för ökad yttrandefrihet slogs ned med våld men i januari 1968 avsattes partiledaren Novotny, representanten för det gamla stalinistiska gardet. Han ersattes av den mer moderne Alexander Dubcek och motsättningarna i partiet fördes ut till samhället. När centralkommittén publicerade ett förslag till aktionsprogram för en demokratisering inom ramarna för »socialism med mänskligt ansikte«, kom diskussionens vågor att gå höga. Kombinationen av demokratisering och socialistiska målsättningar uttrycktes genom att arbetarråd bildades vid ett hundratal av landets stora arbetsplatser med krav på inflytande och rentav beslutandemakt över de tidigare helt centraldirigerade företagen. Därmed kom Tjeckoslovakien att bli en plog för en demokratisk utveckling som kunde hota den stalinistiska ordningen i hela Östeuropa. Det gällde inte minst den polska partiledningen som fått en egen studentrevolt i Warszawa på halsen vilken öppet stöddes av studenterna i Prag. För att rädda sitt skinn och splittra de oppositionella krafterna släppte Gomulkaregimen lös en antisemitisk kampanj.

Studentrevolten

Den internationella studentrevolten kom inte som en blixt från klar himmel just våren 1968. Den hade utvecklats i flera länder från mitten av 60-talet då en ny vänster framträtt i studentmiljöer som opposition mot såväl den gamla socialdemokratin som Moskvakommunismen. Den handlade både om att ifrågasätta de två blockens samhällsalternativ och om att protestera mot kärnvapenrustning, apartheid i Sydafrika, världsfattigdomen och Vietnamkriget.

Redan 1966 hölls den första samordnade europeiska Vietnamdemonstrationen i belgiska Liège med femtusen deltagare, året därpå demonstrerade ytterligare flera

Tidsignal_nr8.indd 7 2008-06-09 11:04:20

tusen i Bryssel. Det var 1967, som i USA kom att gå under benämningen »Vietnamsommaren« då inkallade värnpliktiga brände sina inryckningsorders och där protesterna mot kriget började förenas med de svartas medborgarrättsrörelse.

1967 stred också Aténs studenter mot militärkuppen, i Berlin sköts en student till döds vid våldsamma demonstrationer mot shahen av Irans statsbesök. I Spanien utbröt stora studentprotester i januari 1967 mot både Francodiktaturen och Vietnamkriget, protesterna följdes av en generalstrejk bland industriarbetare, regimen slog tillbaka, en studentledare dödades i sitt hem av polis och rörelsen rullade vidare till generalstrejk bland Spaniens studenter i oktober 1967.

Under våren 1968 fanns många »maj –68«; i Storbritannien var det »mars –68« när hundratusen Vietnamdemonstranter drabbade samman med polis på Trafalgar Square, i Västtyskland var det »April –68« när den nya vänsterns ledare Rudi Dutschke sköts ned på öppen gata med våldsamma massdemonstrationer och nedbränningen av Springerkoncernens byggnad som följd. Långt uppe i norr satte demonstranter i »Baastad« avtryck i internationella pressrubriker när Davis Cup-matchen i tennis mellan Sverige och apartheidstaten Rhodesia stoppades av Båstadskravallerna.

Men det var i maj 1968 som Frankrikes studentprotester mot förslag till hårdare styrning av utbildningen och mot Vietnamkriget löpte samman med en av historiens största generalstrejker. Det var den fusionskraften som fick Frankrike att skälva av revolution i dess djupaste bemärkelse. Inte bara i form av barrikadstrider i Paris eller konstnärliga och fantasirika happenings. När miljoner arbetare stängde Frankrike, ockuperade sina arbetsplatser och när strejkkommittéer av arbetare, studenter och även bönder började sköta försörjning och samhällsliv på det lokala planet – då skickades en stötvåg genom efterkrigskapitalismens globala grundvalar som inte bedarrade förrän långt in på 1980-talet. Ja, vars politiska efterskalv och seismologiska aktivitet ännu, fyrtio år efteråt, är fullt mätbara i Frankrike.

Det är om hur den mäktiga stötvågen bröt fram över klotet och breddades, även i Sverige, det följande numret av Tidsignal handlar.

Det breda och djupa 68

För dem som ville fira 68:as frånfälle var det kanske rätt att hålla en minnesstund på Kåren i Stockholm. Vi tillhör inte dem som vill göra oss lustiga över att ett tusental unga människor ägnade tre dygn till intensiva diskussioner om studenternas uppgifter i en revolutionär tid. Men poängen som allt för många vill glömma är att när de tågade ut från Kårhuset skulle de flesta av dem inte återvända dit utan ägna sitt politiska engagemang åt Vietnamsolidaritet, kvinnokamp, miljöstrider eller fackligt arbete. Så 1968 kunde med minst lika stor rätt firas i Kiruna, där gruvstrejken bröt ut året därpå, på centercourten i Båstad eller utanför amerikanska ambassaden där viktiga mobiliseringar mot rasism och imperialism ägde rum eller under almarna i Kungsträdgården eller på vägen mot Barsebäck där en ny mil-

Tidsignal_nr8.indd 8 2008-06-09 11:04:20

jörörelse föddes Det är denna breddning vi vill belysa.

Tariq Ali, legendarisk studentledare och Vietnamaktivist och fortfarande oförsonlig kritiker av USA:s krig i Irak eller försvarare av palestiniernas rättigheter, ger i sin inledande artikel »Vart har all vrede tagit vägen?«, en bred exposé över 60-talsradikaliseringens alla skiftande globala uttryck. Han kan göra det med desto större inlevelse eftersom han själv var med, nästan över allt verkar det. I London när den nya vänstern formerade ett alternativ till stalinism och socialdemokrati, I Paris i 68-revoltens efterdyningar, i Pakistan när studenter gjorde uppror mot en korrupt och USA-stödd militärregim, hos krigsmotståndare i USA. Och han hade personliga kontakter med oppositionsrörelserna i Östeuropa. Vad Alis artikel visar är hur 60-talsradikaliseringen var den första genuint globala revolten. Inte bara genom att den verkade ske över allt, samtidigt: I Vietnams djungler, på gatorna i Prag, i USA:s svarta ghetton, hos studenter och arbetare i Paris eller Tokyo, i Bolivia, Mexico City, Montevideo. Det fanns samtidigt genom mediernas utveckling och studenternas nyfikenhet en kunskap om vad som hände. Och inte minst: det byggdes nätverk av aktivister. Amerikanska soldater kom hem från krigets Vietnam och kunde berätta om vad som hände, desertörer från USA eller flyktingar från Chile kom till Europa med sina erfarenheter, svenska ungdomar reste till kulturrevolutionens Kina eller deltog i sockerskörden på Kuba. Solidaritetsrörelserna var internationella, viktiga Vietnamkonferenser hölls i Berlin och London, Russeltribunalerna samlades i Paris och Stockholm. Ali var själv aktiv i Fjärde internationalen med verksamhet i ett femtiotal länder och var, som så många andra, en ständig deltagare i ett internationellt samtal.

Trots dess många gånger heterogena sammansättning, framstår det sena 1960-talets sociala rörelse som påtagligt sammanhållen när det gäller grundläggande värderingar. Man kan i ett försök att skissa på dess gemensam världsbild, *kosmologi*,[1] i ett svenskt perspektiv urskilja följande beståndsdelar

1. Den internationella solidariteten var en självklar utgångspunkt. Den kom till uttryck i stöd till tredje världens folk och progressiva befrielserörelser. Den kombinerades med antiimperialism, alltså kritik mot de krafter i den industrialiserade världen som ansågs bidra till förtrycket mot u-länderna. »I sekler har Europa hindrat andra människors framåtskridande och kuvat dem efter sina intentioner och till sin ära« citerar Göran Palm Fanon i *En orättvis betraktelse*, »och i sekler undertryckt så gott som hela mänskligheten.«[2] FNL-rörelsen hade »Kamp mot USA-imperialismen« som en av sina tre huvudparoller.[3] Även den svenska imperialismen uppmärksammades. Grängesbergs engagemang i Liberia, Atlas Copcos i Cabora Bassa och Sentabs i Thailand ledde till uppmärksammade protestaktioner.

---

1. Eyerman och Jamison 1991
2. Palm, Göran 1966, *En orättvis betraktelse* s 60
3. Salomon 1996 kap 5

Tidsignal_nr8.indd 9 2008-06-09 11:04:20

2. Där fanns ett uttalat egalitärt perspektiv, som dels krävde en utjämning av klyftorna mellan den rika och fattiga världen, dels innehöll ett kraftfullt argumenterande för jämlikhet mellan olika grupper i det egna landet. Ordet jämlikhet var antagligen det vanligast förekommande i den politiska debatten under det sena 1960-talet. Också inom de sociala rörelserna var de egalitära strävandena framträdande. Försöken att bryta ner interna hierarkiska strukturer genom stormöten och roterande ledarskap prövades flitigt. På individnivå eftersträvades nya, friare och jämställda samlevnadsformer.

3. Kraven på fördjupad demokrati i alla delar av samhället var centrala och den traditionella representativa demokratins tröghet och begränsningar kritiserades. Varför står inte samhällsekonomin under demokratisk kontroll? Varför saknas arbetsplatsdemokrati? Och elev- och studentdemokrati?[4] I internationell skala påpekades gärna de västerländska demokratiernas dubbelmoral: att försvara den parlamentariska demokratin i sina egna länder men samtidigt stödja korrupta regimer och kolonialvälden i tredje världen. Och det räcker inte med att bara titta på de formella demokratiska rättigheterna när man diskuterar människors faktiska inflytande. I Indien, skrev t ex socialdemokratiska Aftonbladets chefredaktör Gunnar Fredriksson, behärskas den demokratiska proceduren av de rika, och man måste ställa frågan om majoriteten av människor har större inflytande över sina egna liv där än majoriteten av människor i Kina.[5] De stalinistiska referenser och ideologier, som framgångsrikt ympades ihop med 68-rörelsens nya politiska organisationer, kom till en del att förmörka bilden av demokratirörelse och försvåra just rörelsens demokratiska anspråk. Självklart kom denna utveckling, mer än någonting annat, också att förhindra rörelsen från att lyckas med en större rekrytering av medlemmar från framförallt socialdemokratin.

4. Rörelsen hade i allt väsentligt socialismen som gemensam referensram, och dit hörde också jämlikhetssträvandena, kraven på utökad, också ekonomisk, demokrati och den internationella solidariteten med i huvudsak socialistiska befrielserörelser. Detta var ett viktigt ideologiskt kitt, som tydligt placerade in rörelsen i ett politiskt höger/vänsterspektrum. Samtidigt kunde socialismen ges en rad olika uttolkningar. Vissa sökte sina ideal i kinesiska folkkommuner eller kubanska revolutionskommittéer. Andra hittade sina förebilder i ryska sovjeter eller hos spansk anarkism. För vissa rörde det sig om en radikal reformistisk orientering, med fokus på ett ökat samhälleligt inflytande över i första hand de ekonomiska krafterna.

5. Det fanns en djup övertygelse om att förändring var möjlig, här och nu, en tro på revolutionens aktualitet.

---

4. Se Palm 1998 kapitlet »Skolan och Demokratin« som exempel på detta resonemang

5. Fredriksson, Gunnar 1970, *Indien: tragedi eller revolution* s 314 f

Tidsignal_nr8.indd 10 2008-06-09 11:04:20

6. Andra har slutligen lyft fram en aspekt av rörelsens karaktär när de skriver att udden i en generations revolt var »riktad mot de modernitetens samhällsformer som inte förmådde respektera människans värdighet, som ville fjättra människan vid omänskliga organisationer och omänskliga maskiner… Det var en revolt som handlade om människans själ, inte hennes pengar.« [6] I den meningen fanns samtidigt ett antimodernistisk och romantiskt drag i 1968.

Detta är också temat i **Michael Löwys** artikel »Den revolutionära romantiken i maj –68«. Löwy, som är sociolog och historiker och forskningsledare på CNRS i Paris lyfter fram den explosiva brygd som låg i kombinationen av den marxistiska och den romantiska civilisationskritiken. Det var inte någon klassisk ekonomisk kris för kapitalismen som skapade sextiotalsradikaliseringen, menar Löwy. Det var, tillsammans med de koloniala befrielsekrigen, en dröm om ett frigjort samhälle utan alienation, förtingligande, socialt eller könsförtryck och samtidig en kollektiv kreativitet i nya organisationsformer. Visst kan dessa drömmar också leva i dagens konstnärliga uttrycksformer, men den avgörande skillnaden är att 60-talets kritik var djupt förankrad i ett antikapitalistiskt perspektiv. Om detta försvinner försvinner också rörelsens samhällsomvandlande potential

Många av dessa drömmar kan man också följa i **P-O Mattsons** genomgång av några svenska romaner med 68-tema i »När allt var möjligt – Nedslag i svenska romaner om 1968«

De därpå följande två bidragen är fokuserade på den svenska radikaliseringen och har ett grundläggande perspektiv gemensamt: De diskuterar hur den svenska sextiotalsradikaliseringen breddades och nådde arbetarklassen. Inte minst de senaste månadernas uppmärksamhet har reducerat radikalismen till just några spektakulära händelser våren 68. Men hade allt slutat där skulle mycket litet ha förändrats. I själva verket är de flesta samhällsförändringar som vi förknippar med 68 – och de rörelser som skapade förutsättningarna för dem – 70-talsfenomen. Det var just 1970 som Grupp 8 började sin utåtriktade verksamhet och gav gnistan till den nya kvinnorörelsen, det var då Gärdesfestivalerna startade och med dem den nya musikrörelsen och proggen. Åtskilliga av de politiska vänstergrupperna bildades just då och året därpå gav almstriden impulser till en ny miljörörelse. Och naturligtvis gruvstrejken i Malmfälten årsskiftet 1969/70 som ledde till den första stora vilda strejkvågen våren 1970. Arbetarklassen, radikalismens traditionella bärare, stiger plötsligt in på scenen.

Och det är också när dessa rörelser förenas som det blir resultat. Den första hälften av 1970-talet är antagligen den mest omfattande period av samhällsreformer som Sverige genomgått. Omfattningen kan bäst mätas i det förhållandet att statsbudgetens andel av BNP under 1970-talet ökade

6. Rosenberg, Göran 1994, *Da capo al fine och andra efterkloka betraktelser* s 88 f

Tidsignal_nr8.indd 11 2008-06-09 11:04:20

från 26 till 38 procent.[7] Betydande sociala reformer genomfördes på kort tid: sjukförsäkringsreform, enhetstaxa vid läkarbesök, reformerad arbetsskadeförsäkring, bostadsbidragsreform, 40 timmars arbetsvecka, sänkt pensionsålder för att nämna några av de större. Påfallande många reformer var knutna till familjepolitiken: föräldraförsäkring, bostadsbidrag, daghemsutbyggnad, och de hade ofta en tydlig jämställdhetsprägel. Fri abort infördes 1975. Andelen kvinnor som förvärvsarbetade ökade kraftigt. Kvinnans ställning stärktes också genom en påtagligt ökad kvinnorepresentation i beslutande politiska organ. Miljonprogrammet genomfördes i huvudsak under denna period. Samtidigt som dessa reformer innebar en kraftig tillväxt av välfärdsstaten byggde de på en djupt förankrad tro på den starka staten och dess möjligheter. Den planmässiga hushållningen och en aktiv statlig näringspolitik sågs som ett nödvändigt komplement och korrektiv till de fria marknadskrafterna.

I avgörande utsträckning måste dessa reformer ses som ett svar på de frågor som 60-talsradikaliseringen utvecklades kring. Det är daghemmen, den fria aborten och sjukförsäkringen som är 68:s stora erövringar, inte porren och drogerna.

I sin artikel »Arbetarradikalismen i Sverige och Maj 68« visar **Göte Kildén** hur Gruvstrejken över en natt förändrade förutsättningarna för den sociala och politiska kampen i Sverige. Många, inte minst inom socialdemokratin, hade sett kårhusockupationen mest som ett studentspex med politiska undertoner. Vietnamrörelsen hade socialdemokratin länge förhoppningar om att, inte minst genom Olof Palmes kraftfulla agerande, själv kunna ta ledningen över. Men när 5 000 gruvarbetare gick ut i en vild strejk blev det andra tongångar i LO-borgen och på partihögkvarteret vid Sveavägen 68. Skulle radikaliseringen sprida sig till de egna kärntrupperna? Oron för detta kom att uppta en allt större del av parti- och LO-ledningens uppmärksamhet under de kommande åren. Utan gruvstrejken är det omöjligt att förstå den svenska samhällsutvecklingen under resten av 1970-talet. Göte Kildén, tidigare facklig ledare på Volvo och under lång tid en av centralgestalterna för den fackliga oppositionen där, ger ramarna för denna utveckling.

Den mest mångfacetterade av alla tidens sociala rörelser var antagligen kvinnorörelsen. Grupp 8 startade som en direkt fortsättning på 68-rörelsen och anknöt till och utvecklade dess kamp- och organisationsformer. Under 1970-talet utvecklades en rad olika tendenser: kvinnokultur, medveteandehöjande grupper, kvinnojoursverksamhet, kvinnor för fred och kvinnofolkhögskolor. Av stor betydelse för feminismens framtid var att den fick ett starkt fäste på universiteten genom uppkomsten av kvinno- och genusvetenskapen. **Eva Schmitz**, sociolog i Malmö, visar i »Systerskapets och solidaritetens möjligheter – kvinnorörelsens politiska strategi 1968 och framåt« den centrala roll som arbetet och de arbetande kvinnorna

7. Hadenius, Stig 1996, *Svensk politik under 1900-talet : konflikt och samförstånd* s 288

spelade för 1970-talets kvinnorörelse. Hon lyfter fram en serie kvinnostrejker, framför allt bland städerskor och diskuterar kvinnosolidaritetens möjligheter och begränsningar. De strejkande städerskorna sågs inte alltid som en del av den radikala självständiga kvinnorörelsen men kom inte desto mindre att bli en viktig förebild för andra lågavlönade kvinnor. Den svenska kvinnorörelsen var sannerligen inte bara en etnisk svensk medelklassrörelse, är Schmitz slutsats.

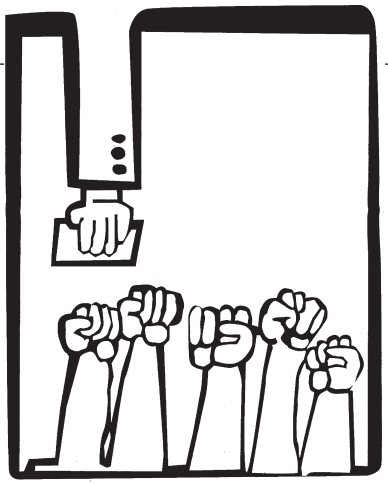

Den sista artikeln för oss tillbaka dit där allt började, till Frankrike, i ett samtal om vänsterns politiska strategi idag med en av Maj 68:s ledare, filosofen **Daniel Bensaïd**, ett samtal där årtalet 1968 inte ens förekommer. Vilken är vänsterns uppgift i ett läge när å ena sidan tillväxten av de nya sociala rörelserna samlade i den alternativa globaliseringsrörelsen som för några år sedan var så dynamisk verkar gått in i ett lugnare stadium och å andra sidan viktiga vänstergrupper i Frankrike eller Italien fått betala ett dyrt pris för sina parlamentariska experiment. Bensaid, och LCR, den organisation han tillhör, har lanserat bildandet av ett nytt antikapitalistiskt parti. Att utvärdera styrkan och svårigheterna i ett sådant projekt – efter italienska Rifondaziones kollaps i valen 2008 – men även mer eller mindre stora framgångar för antikapitalistisk vänster i Tyskland, Danmark, Holland, Portugal – ställs idag som en central uppgift för 68-orna i samarbete med senare generationers vänsteraktivister.

❧

Under sommaren 1968 pressades arbetarstrejkerna och studentrörelsen i Frankrike bit för bit tillbaka när de Gaulle med stöd av armén och mobilisering av landets borgerliga samhällsskikt sökte återta initiativet. De revolutionära vänstergrupperna förbjöds, fabriks- och universitetsockupanter drevs ut, fängslades och i några fall dödades. De Gaulle vann sommarens nyval och en darrig borgerlig ordning återupprättades under samma veckor som Moskvas stridsvagnar invaderade Tjeckoslovakien och satte punkt för Pragvåren. När de olympiska spelen hölls i Mexiko hösten 1968 hade både Paris- och Pragvåren undertryckts och den mexikanska studentrörelsens öde tycktes utgöra en blodig slutpunkt för 68. Bara dagar för olympiadens invigning sköts hundratals demonstrerande studenter ihjäl på *Plaza de las Tres Culturas* av militär och polis.

Men John Carlos' och Tommie Smiths blackpower-hälsning från prispallen efter tvåhundra metersloppet gav en glimt av att stötvågen från 68 bara just hade börjat förändra världen.

Vart har all vrede tagit vägen?

Tariq Ali

Översättning: Merit Aguirre

Gapade 68-reolutionärerna över för mycket? Var drömmarna från 68 bara fruktlösa fantasier? Det är frågor som Tariq Ali, en av ledarna för den internationella Vietnamrörelsen och legendarisk 68-aktivist ställer i sin inledande artikel. Den målar med breda penseldrag sextiotalsradikaliseringens många ansikten från Vietnam till Prag, från Pakistian till Paris och visar ett det verkligen var en tid när allt var möjligt. Men den knyter också samman då med nu, Vietnamsolidariteten med kampen mot kriget i Irak. Problemet var inte att de krävde för mycket utan att uppgiften ännu inte är slutförd, blir Alis slutsats.

En storm svepte över världen 1968. Den startade i Vietnam, spreds över Asien, över havet och bergen ända till Europa. Ett brutalt krig som fördes av USA mot ett fattigt sydostasiatiskt land kunde ses på TV varje kväll. Den sammantagna effekten av att se bomber fällas, byar som stod i brand och ett land översköljt av napalm och Agent Orange satte igång en våg av revolter över hela världen i en omfattning som varken skådats förr eller senare.

Om vietnameserna kunde besegra världens mäktigaste stat kunde naturligtvis vi också besegra våra egna makthavare: det var den dominerande stämningen bland de radikala på 60-talet.

I februari 1968 startade de vietnamesiska kommunisterna sin berömda Têt-offensiv då de attackerade USA:s trupper i varje större sydvietnamesisk stad. Den stora finalen blev när man såg den vietnamesiska gerillan ockupera USA:s ambassad i Saigon (Ho Chi Minh-staden) och hissa sin flagga från dess tak. Det var otvivelaktigt ett självmordsuppdrag men otroligt modigt. Genomslagskraften var omedelbar. För första gången insåg en majoritet av USA:s medborgare att kriget inte gick att vinna. De fattigaste bland dem tog Vietnam hem till USA samma sommar i en revolt mot fattigdom och diskriminering, när de svarta gettona exploderade i varje större stad i USA, och de hemvändande svarta soldaterna spelade en framträdande roll i detta.

En enda tändande gnista satte världen i brand. I mars 1968 gick studenterna vid Nanterreuniversitetet i Frankrike ut på gatorna och den 22-marsrörelsen hade fötts, med två vid namn Daniel (Cohn-Bendit och Bensaïd som båda studerade vid Nanterre och som fortfarande deltar i politiken, i de gröna respektive i vänstern) som utmanade det franska lejonet: Charles de Gaulle, den Femte Republikens högdragne och konungslige president som senare i ett barnsligt utbrott skulle beskriva händelserna i Frankrike som närapå störtade honom som »chie-en-lit«, en skitsak. Studenterna började med att kräva universitetsreformer och fortsatte med revolution.

I London, samma månad, gick en demonstration mot vietnamkriget till USA:s ambassad på Grosvenor Square. Den blev våldsam. Liksom vietnameserna ville vi ockupera ambassaden men man hade satt in beriden polis för att skydda ambassaden. Det blev sammanstötningar och USA-senatorn Eugene McCarthy som såg bilderna krävde ett slut på kriget som bland annat hade lett till att »vår ambassad i Euro-

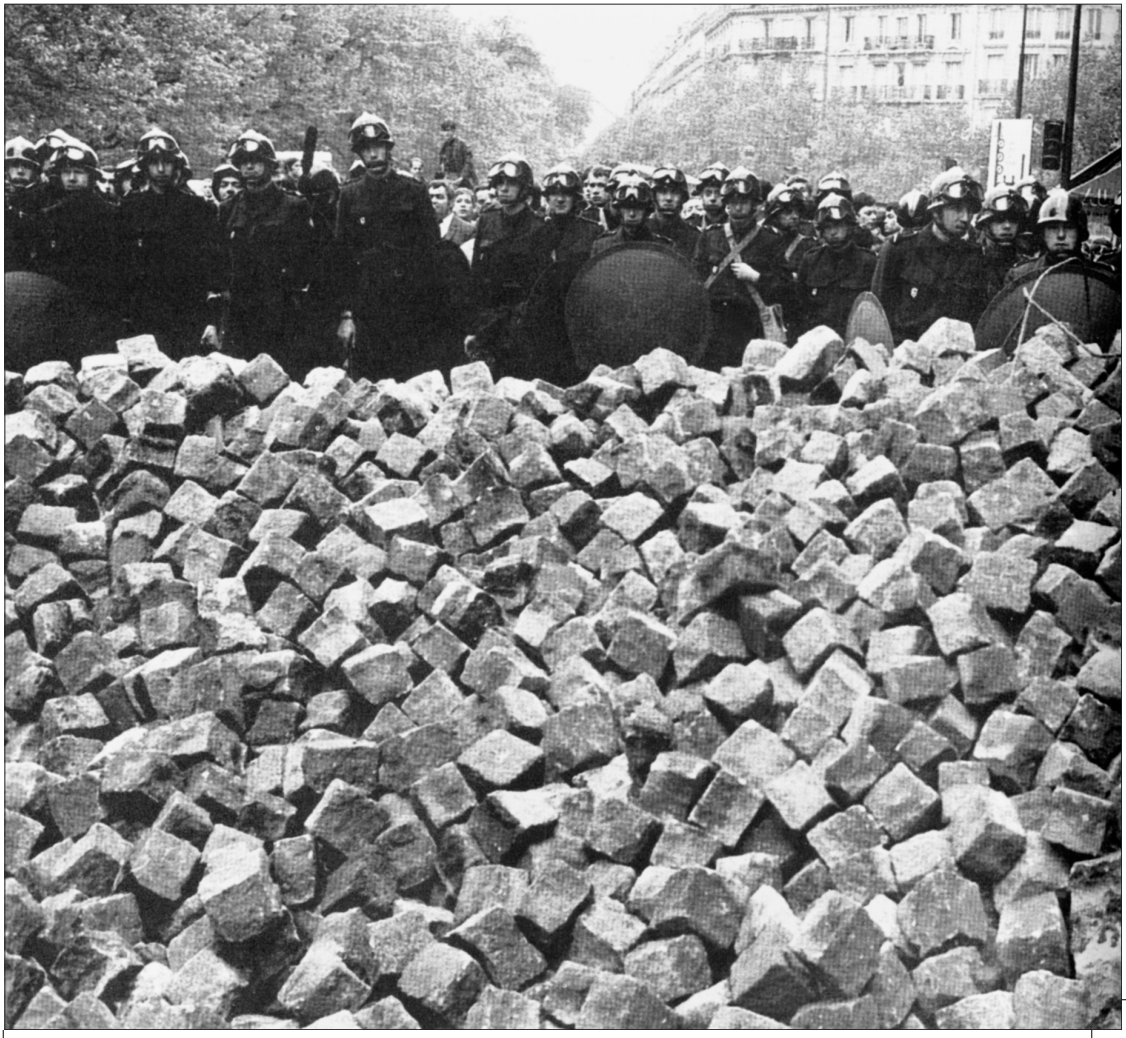

pas vänskapligaste huvudstad« ständigt var belägrad. Jämfört med jäsningen på andra håll så var Storbritannien av underordnad betydelse (»…in sleepy London Town there's just no place for a street fighting man« – »i sömniga London finns det helt enkelt ingen plats för en gatukämpe« – sjöng Mick Jagger senare det året): universitetsockupationer och upplopp på Grosvenor Square utgjorde inte något verkligt hot mot Labours regering, som stödde USA men vägrade att sända trupper till Vietnam.

I Frankrike var den existentialistiske filosofen Jean-Paul Sartre på höjden av sitt inflytande. I motsats till stalinismens försvarare hävdade han att det inte fanns någon anledning att sträva efter lycka i morgon på bekostnad av orättvisa, förtryck eller misär idag. Vad som krävdes var förbättringar nu.

I maj hade Nanterrestudenternas uppror spritts till Paris och till fackföreningarna. Vi förberedde den första utgåvan av *The Black Dwarf* (Den Svarta Dvärgen) medan den franska huvudstaden exploderade den 10 maj. Jean-Jaques Lebel, vår tårgasbesprutade Pariskorrespondent, ringde in rapporter med ett par timmars mellanrum. Han berättade för oss:

»En välkänd fransk fotbollskommentator har sänts till Quartier Latin för att bevaka nattens händelser och rapporterar: 'Nu anfaller CRS (kravallpolisen), de stormar barrikaderna – *oh my God!* Det är fullt krig. Studenterna går till motattack, man kan höra ljudet – CRS retirerar. Nu omgrupperar de sig, gör sig klara att anfalla igen. Invånarna kastar saker på CRS från sina fönster – *oh!* Polisen ger igen, skjuter granater in genom lägenhetsfönstren…' Producenten avbryter: 'Detta kan inte vara sant, CRS gör inte sånt!' 'Jag berättar vad jag ser…'Hans röst dör bort. De har stängt av honom.«

Polisen misslyckades med att ta tillbaka Quartier Latin, nu omdöpt till det Heroiska Vietnamkvarteret. Tre dagar senare ockuperade en miljon människor Paris gator, krävde ett slut på statens ruttenhet och tapetserade väggarna med slagord: »Försvara den kollektiva fantasin«, »Under kullerstenarna ligger stranden«, »Varorna är opium för folket, revolutionen är historiens hänryckning«.

Eric Hobsbawm skrev i *The Black Dwarf*: »Vad Frankrike bevisar är att när någon visar att folk inte är maktlösa så kan de börja agera igen.«

Jag hade planerat att åka till Paris – det var något vi länge hade diskuterat på tidningen – men då fick jag ett nattligt telefonsamtal. En överklassröst sa: »Du vet inte vem jag är men lämna inte landet förrän dina fem år här är till ända. Man kommer inte att släppa in dig igen.« På den tiden blev samväldesmedborgare automatiskt brittiska medborgare efter fem år. Jag skulle inte ha fullgjort mina fem år förrän i oktober 1968. Labourministrar hade redan offentligt diskuterat om jag kunde deporteras eller inte. Vänligt sinnade advokater bekräftade att jag inte borde lämna landet. Clive Goodwin, som publicerade vår tidskrift, lade in sitt veto mot min resa och åkte själv istället.

Ett år senare åkte jag för att hjälpa en av ledarna för revolten maj 1968, Alain Krivine, med hans presidentkampanj för partiet Ligue Communiste Revolutionnaire.

Tidsignal_nr8.indd 16 2008-06-09 11:04:23

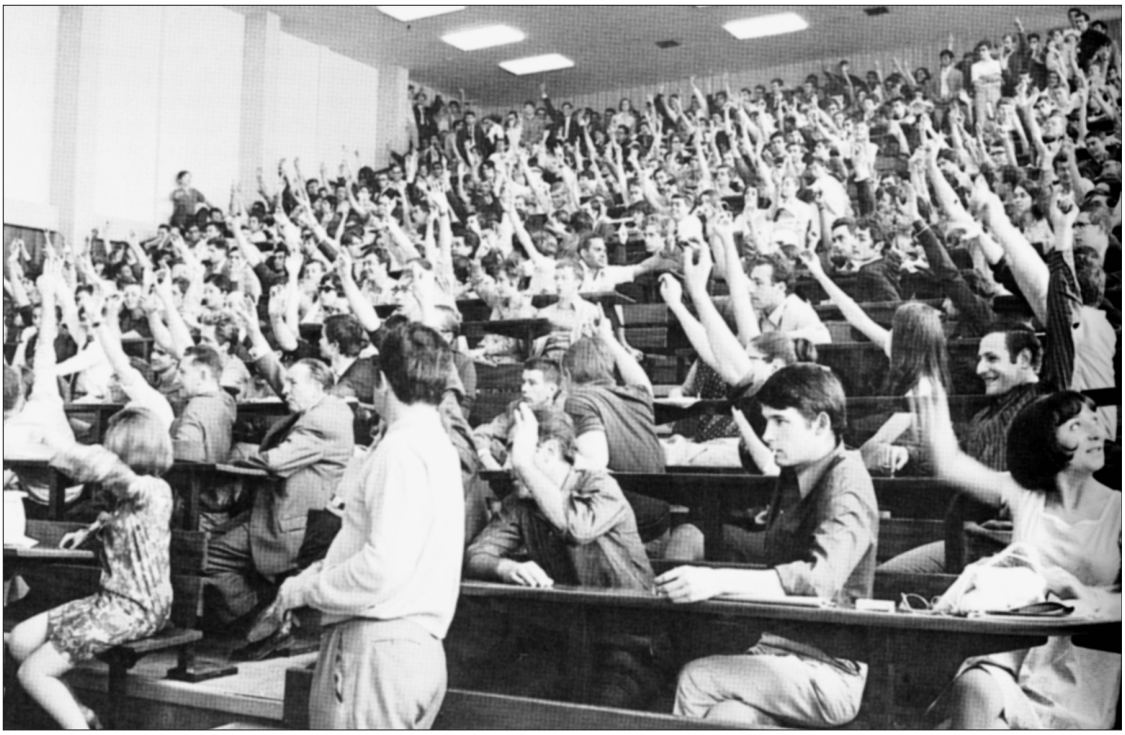

Det franska studentupproret spred sig över världen. Bilden från det ockuperade Sorbonne i Paris där studenterna tog över universitetet.

När vi återvände från ett massmöte i Toulouse och landade på Orlyflygplatsen så omringade den franska polisen planet. »Hoppas det gäller dig, inte mig«, muttrade Krivine. Det gjorde det. Jag delgavs en order som bannlyste mig från Frankrike, något som gällde fram tills François Mitterrand tillträdde många år senare.

Det blev ingen revolution men Frankrike skakades av händelserna. De Gaulle, som hade en känsla för historia, övervägde en statskupp: i början på juni flög han från en militärbas till Baden-Baden, där franska trupper var stationerade, för att fråga om de skulle stödja honom ifall Paris föll för revolutionärerna. De tänkte stödja honom men krävde upprättelse för de ultrahögergeneraler som de Gaulle hade avskedat eftersom de motsatte sig tillbakadragandet från Algeriet. Detta avtalades. Ändå kritiserade han skarpt sin inrikesminister för att han föreslagit att man skulle arrestera Sartre: »Man kan inte sätta Voltaire i fängelse«, fastslog han.

Det franska exemplet spred sig och oroade byråkrater i Moskva lika mycket som de styrande eliterna i väst. Ett oregerligt och odisciplinerat folk måste sättas på plats. En Le Mondekorrespondent, Robert Escarpit, skrev den 23 juli 1968: »En fransman

som reser utomlands känner sig behandlad som en konvalescent efter en livsfarlig sjukdom. Och hur fick man utslagen vid barrikaderna? Hur hög var temperaturen klockan fem på eftermiddagen den 29 maj? Når den gaullistiska medicinen verkligen ner till roten av det onda? Finns det risk för återfall?… Men det finns en fråga som nästan aldrig ställs, kanske eftersom man är rädd för att höra svaret. Men innerst inne skulle alla gärna vilja veta, hoppfullt eller räddhågat, om sjukdomen är smittsam.«

Den var smittsam. I Prag hade de kommunistiska reformvännerna – många av dem hjältar från det antifascistiska motståndet under andra världskriget – den våren redan proklamerat »socialism med ett mänskligt ansikte«. Målet för Alexander Dubček och hans anhängare var att demokratisera det politiska livet i Tjeckoslovakien. Det var det första steget mot en socialistisk demokrati och sågs som sådant i Moskva och Washington. Den 21 augusti sände ryssarna in tanksen och krossade reformrörelsen.

I varje västeuropeisk huvudstad protesterades det. De brittiska tabloiderna anklagade ständigt vänstermänniskor för att vara »Moskva-agenter« och blev riktigt förbluffade när vi marscherade till den sovjetiska ambassaden, fördömde invasionen i starka ordalag och brände avbilder på den plufsige sovjetledaren, Leonid Brezjnev. Alexander Solzjenitsyn yttrade senare att den sovjetiska invasionen av Tjeckoslovakien blev droppen som fick bägaren att rinna över. Nu insåg han att systemet aldrig kunde reformeras inifrån utan måste störtas. Han var inte ensam. Moskvabyråkraterna hade beseglat sitt eget öde.

I Mexico tog studenterna över sina universitet, krävde ett slut på förtryck och enpartistyre. Armén sändes in för att ockupera universiteten och blev kvar i många månader, vilket gjorde den till den bäst utbildade armén i världen. Med hela världens ögon på Mexico City, den andra oktober, tio dagar före de olympiska spelen så vällde tusentals studenter ut på gatorna för att demonstrera. En massaker började vid solnedgången. Trupper öppnade eld mot en folksamling som stod och lyssnade på tal på ett av stadens viktigaste torg – dussintals dödades och hundratals fler skadades.

Och så exploderade Pakistan i november 1968. Studenter utmanade statsapparaten i en korrupt och sönderfallande militärdiktatur stödd av USA (låter det bekant?). De fick förstärkning av arbetare, advokater, tjänstemän, prostituerade och andra sociala skikt. Trots den allvarliga repressionen (hundratals dödades), så ökade kampen i intensitet och följande år störtades fältmarskalk Ayub Khan.

När jag anlände i februari 1969 var stämningen i landet glädjefull. När jag talade på massmöten runt om i landet tillsammans med poeten Habib Jalib mötte vi en helt annan atmosfär än den i Europa. Här verkade makten inte vara så avlägsen. Segern över Ayub Khan ledde till det första allmänna valet i landets historia. De bengaliska nationalisterna i östra Pakistan fick majoritet vilket eliten och de viktigaste politikerna vägrade att acceptera. Inbördeskriget ledde till en indisk militärintervention och det var slutet för det gamla Pakistan. Bangladesh blev resultatet av ett blodigt kejsarsnitt.

Tidsignal_nr8.indd 18 2008-06-09 11:04:24

Det ärofulla decenniet (1965–1975) där 1968 endast var höjdpunkten, bestod av tre samtidiga berättelser. Politiken dominerade men det fanns två andra som lämnade starkare avtryck – den sexuella frigörelsen och ett hedonistiskt entreprenörskap underifrån. Vi hade anledning att vara tacksamma för det senare. Vi vädjade oupphörligen om medel från läsarna när jag redigerade *The Black Dwarf* 1968–1969. En dag promenerade en kille i overall in på vårt Sohokontor och räknade upp 25 sjaskiga fempundsedlar, tackade oss för att vi gav ut tidningen och gav sig iväg. Han gjorde detta var fjortonde dag. Till sist frågade jag vem han var och om det fanns någon speciell anledning till hans generositet. Det visade sig att han hade ett stånd på Portobello Road och varför han ville hjälpa var enkelt: »Kapitalismen är inte så häftig, grabben.« Den är bara alltför häftig nu och mycket ondskefullare.

På vissa sätt var 60-talet en reaktion på 50-talet och det kalla krigets intensitet. I USA hade McCarthyismens häxjakt skapat förödelse på 50-talet men nu kunde svartlistade författare arbeta igen; i Ryssland släpptes hundratals politiska fångar, koncentrationslägren stängdes och Stalins brott fördömdes av Chrusjtjov medan Östeuropa darrade av spänning och hopp om snabba reformer. De hoppades förgäves.

Förnyelseandan smittade även av sig på kulturen: Solzjenitsyns första roman gavs ut i serieform i det officiella litterära magasinet, Novij Mir, och en ny filmindustri tog över större delen av Europa. I Spanien och Portugal regerade vid denna tid Natos favoritfascister, Franco och Salazar. Man framhärdade med censur men i England publicerades 1960 för första gången DH Lawrences *Lady Chatterley's Lover,* som skrevs 1928. Boken såldes i sin fullständiga form i två miljoner exemplar.

Simone de Beauvoirs pionjärarbete i *Det andra könet* (1949) följdes av att Juliet Mitchell fyrade av en salva i december 1966. Hennes utförliga studie »Kvinnor: Den längsta revolutionen« publicerades i *New Left Review* och blev en omedelbar referenspunkt, genom att summera de problem som kvinnor möter: »I avancerade industrisamhällen är kvinnors arbete bara marginellt i förhållande till den totala ekonomin… kvinnor erbjuds ett eget universum: familjen. Som kvinnan själv verkar familjen vara ett naturföremål, men det är faktiskt en kulturell skapelse. Båda kan paradoxalt nog bli upphöjda, som ideal. Den »sanna« kvinnan och den »sanna« familjen ger bilder av fred och välstånd; i själva verket kan båda vara säten för våld och förtvivlan.«

I september 1968 avbröt amerikanska feminister Miss World-tävlingen i Atlantic City, ett varningsskott från rörelsen för kvinnans frigörelse, som skulle komma att förändra kvinnors liv genom att kräva erkännande, oberoende och jämlikhet i en mansdominerad värld. Omslaget på *Black Dwarf* i januari 1969 tillägnade det året åt kvinnorna. Inuti publicerade vi Sheila Rowbothams kraftfulla, feministiska uppfordran till kamp. (När jag skriver detta hotas professor Rowbothams – nu en bemärkt forskare – anställning av de spöklika, räknenissar som styr Manchesteruniversitetet. Vi har kommit till en tid av löpandebanduniversitet med kändisar som betalas för-

Tidsignal_nr8.indd 19 2008-06-09 11:04:24

mögenheter för åtta timmars undervisning i veckan medan verkliga vetenskapsmän slängs på sophögen).

Och så har vi förstås nöjesprincipen. Att 60-talet var njutningslystet är odiskutabelt, men det var annorlunda än dagens kommersialiserade version. Då markerade man ett brott med 40- och 50-talens hycklande puritanism, när censorer förbjöd att man visade ogifta par i samma säng på vita duken och pyjamas var obligatoriskt. Radikala omvälvningar utmanade alla sociala restriktioner. Det har alltid varit så.

I 1700-talets London krävde sexuella experiment skydd från utbrytarkyrkor såsom hernhutarna och de overkliga swedenborgarna (för vilka »kärleken till det heliga« bäst uttrycktes i »sädesutlösning«): båda predikade dygden av att kombinera religiös och sexuell extas. Sexuella orgier var ett regelbundet inslag i hernhutarnas ritual, enligt vilken penetration var besläktat med att gå in i såren i Kristus sida. William Blake och hans krets var starkt involverade i allt detta och några av hans målningar som visar denna värld censurerades vid den tiden. Jag hoppas att detta inte kommer som alltför mycket av en chock för min gamle vän Tony Benn och andra som besjunger Jerusalem utan att inse den dolda meningen av:

> Ge mig min båge av brinnande guld!
> Ge mig min åtrås pilar!
> Ge mig mitt svärd!

Homosexualitet avkriminaliserades först 1967 i England. Rörelsen för de homosexuellas frigörelse exploderade med aktivister som krävde ett slut på all homofobisk lagstiftning och Gay Pridedemonstrationer startades, inspirerade av afro-amerikanernas kamp för lika rättigheter och Black Pride. Alla rörelser lärde av varandra. Framstegen för de medborgerliga rättigheterna, kvinno- och homorörelserna, som nu tas för givna, var man ändå tvungen att kämpa sig till på gatorna mot fiender som förde »krig mot hemskheterna«.

Historien upprepar sig sällan men dess eko försvinner aldrig. Hösten 2004 när jag var i USA på en föreläsningsturné, vilken sammanföll med Bushs återvalskampanj, så märkte jag vid ett stort antikrigsmöte i Madison ett mycket direkt eko på ett utopiskt klistermärke på en bil: »Irak är arabiska för Vietnam.« Ljudteknikern där, en mexikan-amerikan, viskade stolt i mitt öra att hans son, en 25-årig marinsoldat, just hade återvänt från en tjänstgöringsomgång i den belägrade irakiska staden Fallujah, platsen för amerikanernas fruktansvärda massaker. Han skulle kanske komma på mötet. Det gjorde han inte men anslöt sig till oss senare med ett par civila vänner. Han kunde se att rummet var fullt av antikrigs- och anti-Bush-aktivister.

Den unge, snaggade marinsoldaten, G, berättade historier om plikt och tapperhet. Jag frågade varför han hade gått med i marinkåren. »Folk som mig hade inget val. Om jag hade stannat här hade jag dödats på gatan eller hamnat i fängelse på livstid. Marinkåren räddade mitt liv. Den tränade mig, skötte om mig och förändrade mig fullständigt. Om jag dog i Irak så skulle det åtminstone ha varit fienden som dödade mig. Allt jag kunde tänka på i Fallujah var hur jag kunde säkra mina män där. Det var allt. De flesta ungdomar som demonstrerar för fred har inga problem här. De

Tidsignal_nr8.indd 20 2008-06-09 11:04:24

går på college, de demonstrerar och snart har de glömt allt när de går vidare till sina välbetalda jobb. Det är inte så lätt för folk som mig. Jag tycker det borde vara allmän värnplikt. Varför ska de fattiga ungdomarna vara de enda där ute? Av alla marinsoldater jag arbetat med är kanske fyra eller fem procent plikttrogna flaggviftare. Resten av oss gör vårt jobb, vi gör det bra och hoppas komma därifrån utan att bli KIA (killed in action, dödade i strid) eller sårade.

Senare satt G på en soffa mellan två äldre män – båda före detta frontsoldater. Till vänster Will Williams, 60, född i Mississippi, som hade tagit värvning när han var 17. Han var övertygad om att om han inte hade lämnat Mississippi så skulle Ku Klux Klan eller något annat rasistgäng ha dödat honom. Han berättade också att militären »räddade mitt liv«. Efter en tur i Tyskland skickades han till Vietnam. Efter att ha blivit sårad i strid fick han Purpurhjärtat och två bronsstjärnor; han började också förändras efter ett uppror i Camranh Bay av svarta trupper mot rasism inom USA:s armé.

Efter en svår tid av återanpassning fördjupade sig Williams i politik och historia. När han kände att man ljög för folk igen, anslöt sig han och Dot, hans följeslagare i mer än 43 år, till rörelsen mot kriget i Irak och tog med sig sina gospelkör-röster till massmöten och demonstrationer.

Till höger om G satt Clarence Kailin, 90 år den sommaren och en av de få överlevande som finns kvar från Abraham Lincolnbrigaden som hade slagits på republikanernas sida i det spanska inbördeskriget. Han har också varit aktiv i rörelsen mot kriget i Irak. »Vår resa företogs i största hemlighet, även inför våra familjer. Jag var truckförare, sedan infanterist och ett kort tag bårbärare. Jag såg krigets brutalitet på nära håll. Av de fem Wisconsinbor, som kom till Spanien med mig, dödades två… senare kom Vietnam och då dödades många ungdomar härifrån på fel sida. Nu har vi Irak. Det är verkligen illa men jag tror fortfarande på att det finns en medfödd godhet hos folk och det är därför de kan bryta med det ovärdiga förflutna.«

År 2006 efter yterligare en tjänstgöringsperiod kunde G inte längre finna något rättfärdigt i detta krig. Han beundrade Cindy Sheehan och Militärfamiljer mot krig, den mest konsekvent aktiva och effektiva antikrigsgruppen i USA.

Ett årtionde före den franska revolutionen yttrade Voltaire att »historia är de lögner vi är överens om«. Efteråt blev det inte mycket man kunde komma överens om. Debatten från 1968 återupplivades nyligen av Nicolas Sarkozy, som skröt över sina framgångar i förra årets presidentval och sa att det var den sista spiken i kistan för -68. Filosofen Alain Badious syrliga svar var att jämföra den nya republikens president med kungasläkten Bourbon från 1815 och marskalk Pétain under kriget. De hade också talat om spikar och kistor.

»Maj 1968 tvingade på oss alla en intellektuell och moralisk relativism«, deklarerade Sarkozy. »Arvtagarna till 68 påtvingade oss idén att det inte längre fanns någon skillnad på gott och ont, sant och falskt, skönhet och fulhet. Arvet från maj 1968 införde cynismen i samhället och politiken.« Han skyllde även nutidens giriga och smutsiga affärsmetoder på arvet från maj -68. Maj

Tidsignal_nr8.indd 21 2008-06-09 11:04:24

68-attacken på etiska normer hjälpte till att »försvaga kapitalismens moral, att förbereda marken för den skrupelfria kapitalismens gyllene fallskärmar åt skurkaktiga chefer«. Så 60-tals-generationen hålls ansvarig för Enron, Conrad Black, bostadslånekrisen, Northern Rock, korrupta politiker, avreglering, den »fria marknadens« diktatur, en kultur som strypts av skamlös opportunism.

Kampen mot Vietnamkriget varade i tio år. År 2003 gick folk ut på gatorna igen i Europa och Amerika i ett ännu större antal för att försöka stoppa Irakkriget. Detta misslyckades. Rörelsen saknade uthålligheten och genomslagskraften från sina föregångare. Inom 48 timmar hade den praktiskt taget försvunnit, vilket belyser att tiden har förändrats.

Var drömmarna och hoppen från 1968 bara fruktlösa fantasier? Eller tog den grymma historien bort något som höll på att födas? Revolutionärer – utopiska anarkister, fideltrogna, trotskister av alla slag, maoister av olika sorter – ville ha hela skogen. Liberaler och socialdemokrater fastnade för vissa enskilda träd. De varnade oss för att skogen var en distraktion, alldeles för stor och omöjlig att definiera medan ett träd var en bit trä som kunde identifieras, förbättras och göras till en stol eller ett bord. Nu har trädet också försvunnit.

»Ni är som fiskar som bara ser betet, inte linan«, skulle vi kunna retas tillbaka. För vi trodde – och gör det fortfarande – att folk inte ska värderas utifrån deras materiella ägodelar utan utifrån deras förmåga att förändra livet för andra – de fattiga och underprivilegierade; att ekonomin behöver omorganiseras i de mångas intresse, inte i ett fåtals; och att socialism utan demokrati aldrig skulle kunna fungera. Framför allt så trodde vi på yttrandefriheten.

Mycket av detta tycks utopiskt nu och några, för vilka 1968 inte var radikalt nog då, har omfamnat nuet och liksom medlemmar av forna sekter som lätt gick från rituell sedeslöshet till kyskhet, betraktar de nu varje form av socialism som ormen som frestade Eva i paradiset.

»Kommunismens« kollaps 1989 skapade en bas för nya sociala överenskommelser, t ex Washingtonöverenskommelsen, enligt vilken avreglering och införandet av privat kapital på hittills heliga områden med offentlig fördelning skulle bli normen överallt och göra den traditionella socialdemokratin överflödig och hota själva den demokratiska processen.

Några, som en gång drömde om en bättre framtid, har helt enkelt gett upp. Andra omfattar en bitter maxim: om du inte lär om kommer du inte att vinna. Den franska intelligentsian, som från upplysningen och framåt hade gjort Paris till världens politiska verkstad, är idag först med att retirera på varje front. Avfällingar innehar poster i varje västeuropeisk regering och försvarar exploatering, krig, statlig terror och neokoloniala ockupationer; andra som nu har dragit sig tillbaka från högskolorna specialiserar sig på att producera reaktionärt skräp i blogosfären, och visar samma entusiasm med vilken de en gång skoningslöst kritiserade fraktionsmotståndare långt till vänster.

Detta är inte heller något nytt. Shelleys tillrättavisning av Wordsworth som, efter

Tidsignal_nr8.indd 22 2008-06-09 11:04:24

att ha välkomnat den franska revolutionen, retirerade till lantlig konservatism, uttryckte saken bra:

In honoured poverty thy voice did weave
songs consecrate to truth and liberty,
Deserting these, thou leavest me to grieve
thus having been, that thou shouldst cease to be.

I ärofull fattigdom vävde din röst
sånger tillägnade sanning och frihet
När du överger dessa, lämnar du mig att sörja
att du skulle upphöra att vara det du förr var.

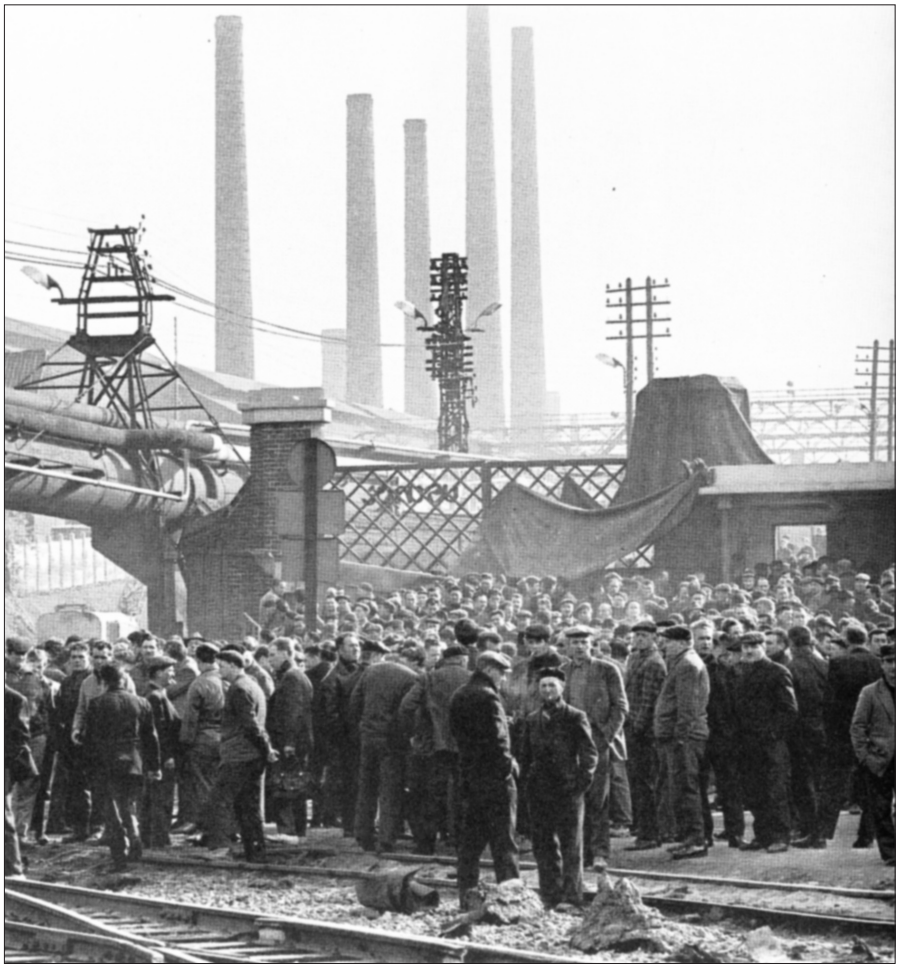

Handlade 1968 bara om utopier – eller om möjligheten av en annan värld? På bilden stålverksarbetare vid Usinor i nordfranska staden Denain maj 1968, några av de miljoner som deltog i generalstrejken och fabriksockupationerna.

Den revolutionära romantiken i maj 68

*Michael Löwy**

Översättning: Maria Sundvall

1968 som civilisationskritik, som ett romantiskt uppror mot industrikapitalismens grunder. Ja, det är de centrala aspekten av sextiotalsradikaliseringen som Michael Löwy vill peka på i denna artikel. Löwy, som är fransk sociolog, menar att man inte kan reducera 68 till någon enkel reaktion på kapitalismens ekonomiska kriser. Istället lyfter han fram den omfattande kritiken av kapitalismens gränslösa framstegs- och lönsamhetstänkande, byråkratisering och kommersialisering. Som ersättning för den endimensionella människa som Marcuse varnade för och istället för de byråkratiserade sovjetstaterna, ville man bygga ett nytt, kreativt, jämlikt och jämställt samhälle, ett samhälle med fantasin vid makten.

68-andan är en kraftig brygd, en berusande blandning, en explosiv cocktail med flera olika ingredienser. En av dem, och inte den minst viktiga, är den revolutionära romantiken, en protest mot den moderna industriella–kapitalistiska civilisationens grunder, mot dess produktivism och konsumism. Det är en unik kombination av subjektivitet, begär och utopi – den »begreppstriangel« som definierar 1968 enligt Luisa Passerini.[1]

Romantiken är inte bara en litterär skola från tidigt 1800-tal, utan en av huvudformerna för den moderna kulturkritiken. Som en känslans struktur, som en världsuppfattning, kan man återfinna den inom alla kulturlivets sfärer – litteratur, poesi, målning, musik, religion, filosofi, politiska idéer, antropologi, historiografi och sociala vetenskaper. Den börjar i mitten av 1700-talet med Jean-Jacques Rousseau, fortsätter med den tyska *Frühromantik* (tidigromantiken), Hölderlin, de engelska prerafaeliterna, William Morris, symbolismen, surrealismen och situationismen[2],

1. Luisa Passerini, historiker, författare, engagerad i kvinnorörelsen. Har skrivit verk om fascismen och arbetarklassen, motståndsrörelsen under andra världskriget, subjektiviteten i historien.

* Från *Thesis Eleven,* nr 68, februari 2002

2. Situationismen, en radikal frihetlig vänsterkritik av kapitalismen. Mellan 1957 och 1972

Tidsignal_nr8.indd 24 2008-06-09 11:04:24

och den fortlever än idag. Den kan definieras som ett uppror mot det moderna kapitalistiska samhället, i namn av tidigare eller förmoderna sociala och kulturella värden, som en protest mot den moderna världens avmystifiering, mot individualismens och konkurrensens upplösning av mänskliga gemenskaper, och segern för mekanisering, kommersialisering, förtingligande, kvantifiering. När den revolutionära romantiken slits mellan sin nostalgi för det förflutna och sina drömmar för framtiden, kan den få bakåtsträvande former och förespråka en återgång till förkapitalistisk livsstil, eller den kan ta revolutionära/utopiska former när känslorna för det förlorade paradiset investeras i hoppet om ett nytt samhälle.[3]

Bland de författare som beundrades mest av 60-talets rebelliska generation finner vi fyra tänkare som helt avgjort hör till den revolutionärt romantiska traditionen, och som likt surrealisterna en generation tidigare försökte kombinera den marxistiska och romantiska civilisationskritiken: det handlar om Henri Lefebvre, Guy Debord, Herbert Marcuse och Ernst Bloch.[4] Medan de första två var mer populära bland de franska rebellerna, var den tredje mest välkänd i USA och den siste hade huvudsakligen inflytande i Tyskland. Naturligtvis läste de flesta av de ungdomar som gick ut på gatorna i Berkeley, Berlin, Milano, Paris eller Mexico City aldrig dessa filosofer, men deras idéer spreds på tusen och ett sätt, i rörelsens flygblad och slagord. Det gäller särskilt Frankrike med Debord och hans situationistvänner, som gav upphov till många av maj -68:s djärvaste drömmar och till en del av dess mest slående formuleringar (»Fantasin till makten!«). Men det är inte dessa tänkares »inflytande« som förklarar 68-andan, utan precis tvärtom: den upproriska ungdomen letade efter författare som kunde ge idéer och argument för ungdomens protest och för dess begär. Mellan dem och rörelsen fanns på 60-talet och det tidiga 70-talet ett slags andlig valfrändskap: de upptäckte varandra och påverkade varandra, i en process av ömsesidigt igenkännande.

Daniel Singer sammanfattade perfekt »händelsernas« betydelse i sin anmärkningsvärda bok om maj -68: »Det var ett totalt uppror som inte bara ifrågasatte en aspekt av det existerande samhället utan både dess mål och medel. Det var en mental revolt mot den existerande industristaten,

kallade sig rörelsen den »Situationistiska internationalen«. Ledande ideolog var Guy Debord, vars bok *Skådespelssamhället (*1967) fick stort inflytande.

3. Jag har utvecklat denna tolkning av romantiken tillsammans med Robert Sayre i boken *Révolte et mélancolie. Le romantisme à contre-courant de la modernité,* Paris, Payot 1992. Utgiven på engelska under titeln *Romanticism against the tide of modernity,* Durham, Duke University Press 2001.

4. Henri Lefebvre (1901-91), fransk filosof och sociolog, studerade bl a den unge Marx. Guy Debord (1931-94), se not 2. Herbert Marcuse (1898-1979), tysk filosof och sociolog, tillhörde den s k Frankfurtskolan inom sociologin. Bland hans mer kända titlar finns på svenska *Den endimensionella människan: studier i det avancerade industrisamhällets ideologi*, Stockholm, Aldus/Bonnier 1968 och *Eros och civilisation: en Freudtolkning,*Stockholm, Arcana 1968. Ernst Bloch (1885-1977), tysk filosof, försökte i sina skrifter förena marxism och judisk-kristen messianism.

Tidsignal_nr8.indd 25 2008-06-09 11:04:24

både mot dess kapitalistiska struktur och mot det slags konsumtionssamhälle den hade skapat. Det hängde ihop med ett kraftfullt avståndstagande från allt som kom uppifrån, från centralism, auktoritet, den hierarkiska ordningen.«[5] Det totala avståndstagandet – *the Great Refusal* med Marcuses berömda uttryck (som han i själva verket hade lånat från Blanchot[6]) – till den kapitalistiska moderniseringen, till auktoritära strukturer och patriarkat är en av de viktigaste »skrifterna på väggen« – i ordets alla bemärkelser – under det franska maj -68, liksom förmodligen under dess motsvarigheter i USA, Mexiko, Italien, Tyskland, Brasilien och på andra håll.

Det är viktigt att betona att upproret *inte* orsakades av någon kris i den kapitalistiska ekonomin: detta var tvärtom under höjdpunkten av de »30 ärorika« åren av kapitalistisk tillväxt och välstånd. Det är viktigt för att inte åter falla i fällan att bara – eller huvudsakligen – vänta sig antikapitalistiska uppror som ett resultat av mer eller mindre katastrofala nedgångar i den kapitalistiska ekonomin: det finns inget direkt samband mellan börsens upp- och nedgångar och antikapitalistiska – eller revolutionära – striders uppgång och fall! Att tro detta skulle vara att förfalla till det slags ekonomistisk »marxism« som dominerade i Andra och Tredje Internationalerna.

Jag ska begränsa mina kommentarer till det franska exemplet, som jag känner bäst. Om man till exempel tar det berömda flygbladet »Varför sociologer?« som spreds i mars -68 av Daniel Cohn-Bendit[7] och hans vänner, finner man ett oerhört tydligt avvisande av allt som kallas »modernisering«, definierat som »planering, rationalisering och produktion av konsumtionsvaror utifrån den organiserade kapitalismens ekonomiska behov«. Liknande smädelser mot den industriella teknobyråkratin, framstegs- och lönsamhetsideologin, de ekonomisk-vetenskapliga imperativen och »vetenskapens lagar« finns i många studentdokument från den tiden. Sociologen Alain Touraine, en kritisk observatör av rörelsen, använder Marcuses begrepp för att redogöra för denna aspekt av maj -68: »Revolten mot det 'endimensionella' industrisamhället som administreras av de ekonomiska och politiska apparaterna kan inte bryta ut utan att visa 'negativa' drag, det vill säga utan att ställa trycket av de omedelbara behoven mot de föregivet naturliga begränsningarna i tillväxten och moderniseringen.«[8] Till det skulle man kunna lägga protesten mot imperialistiska och/eller koloniala krig, och en kraftfull våg av sympati – inte utan »romantiska« illusioner – med befrielserörelser i tredje världens fattiga länder. Och,

5. Daniel Singer, *Prelude to Revolution. France in May 1968,* New York, Hill and Wang 1970, s.21.

6. Maurice Blanchot (1907-2003), fransk författare, filosof och litteraturkritiker.

7. Daniel Cohn-Bendit, f 1945, var ledande i 68-vänstern i Frankrike, har sedermera brutit med sina radikala idéer och är idag etablerad politiker och representerar de gröna i Europaparlamentet.

8. Alain Touraine, *Le Mouvement de Mai ou le Communisme utopique,* Paris, Seuil 1069, s.224, Se också en insiktsfull essä av Andrew Feenberg, "Remembering the May Events«, *Theory and Society,* nr 6, 1978.

sist men inte minst, fanns det bland många av de yngre aktivisterna en djup misstro mot sovjetmodellen, som sågs som ett auktoritärt/ byråkratiskt system, och av en del som en variant av samma produktions- och konsumtionsparadigm som den kapitalistiska västvärlden.

Maj -68:s romantiska anda består inte bara av »negativitet«, av uppror mot ett ekonomiskt, socialt och politiskt system som ses som omänskligt, outhärdligt, förtryckande och kälkborgerligt, eller av symboliska protesthandlingar som att bränna bilar, dessa föraktade symboler för kapitalistisk varuproduktion och individualistiska ägandeideal. Dess anda är också full av utopiska hopp, av frihetliga och surrealistiska dagdrömmar, av »explosioner av subjektivitet« (Luisa Passerini), av det som Ernst Bloch kallade *Wunschbilder*, önskebilder, som inte bara projicerades på en möjlig framtid – ett frigjort samhälle, utan alienation, förtingligande, socialt eller könsförtryck – utan som upplevs omedelbart i olika former av social praktik: den revolutionära rörelsen som en kollektiv fest, och som kollektiv kreativitet i nya organisationsformer, försök att återskapa ett fritt och jämlikt mänskligt samhälle, delade bekräftelser av varandras subjektivitet (särskilt bland feminister), upptäckten av nya former för konstnärligt skapande, från subversiva och vanvördiga affischer till poetiska och ironiska väggskrifter.

Kravet på rätt till subjektiviteten (Luisa Passerini) hängde samman med den radikala antikapitalistiska strävan som genomsyrade maj -68-andan. Den dimensionen ska inte underskattas: den möjliggjorde (den osäkra) alliansen mellan studenterna, olika marxistiska och frihetliga smågrupper, de nya sociala rörelserna (kvinnorörelsen) och arbetare och fackföreningsmedlemmar som – trots de byråkratiska ledningarna – organiserade den största generalstrejken i Frankrikes historia.

Luc Boltanski och Eve Chiapello skiljer i sin viktiga bok om »kapitalismens nya anda« på två slags antikapitalistisk kritik, som var och en är en komplex kombination av emotioner, subjektiva känslor, indignation och teoretisk analys och som på sätt och vis förenades under maj -68: 1) Den sociala kritiken, som utvecklats av den traditionella arbetarrörelsen, och som protesterar mot kapitalismens utsugande karaktär, mot de förtryckta klassernas misär och mot egoismen hos den borgerliga oligarkin som lägger beslag på framstegets frukter; 2) den konstnärliga kritiken, en radikal utmaning mot kapitalismens grundläggande värden i namn av frihet och autenticitet, mot ett system som skapar alienation, avmystifiering och förtryck.[9]

Låt oss mer i detalj se på vad Boltanski och Chiapello menar med »konstnärlig kritik« av kapitalismen: en kritik av kapitalismens »avförtrollning« (»disenchantment«[10]) och bristande autenticitet, av vardagslivets

9. Luc Boltanski, Eve Chiapello, *Le nouvel esprit du capitalisme,* Paris. Gallimard 1999, s.244-245. Utgiven på engelska som *The new spirit of capitalism,* London, Verso 2007.

10. Ett begrepp som på tyska (»Entzauberung«) ursprungligen formulerats av Max Weber och som betecknar det moderna samhällets sekulariseringsprocess. Översätts i artikeln också med »avmystifiering«. Ö.a.

misär, av teknokratins avhumanisering av världen, av det auktoritära förtrycket. Istället för att frigöra mänsklig förmåga till autonomi, självorganisering och kreativitet, sätter kapitalismen alla individer i den instrumentella rationalitetens »järnbur« och utsätter dem för varuproduktionens kommersiella krav. Den här kritiken lånar sina uttrycksformer från en repertoar av fest, skådespel, poesi, »frigörande tal«, samtidigt som dess språk inspireras av Marx, Freud, Nietzsche och surrealismen. Den är antimodernistiskt i så måtto som den insisterar på avmystifiering, och modernistisk när den betonar frigörelsen. Man kan återfinna dess idéer redan i 50-talets små konstnärliga och politiska »avantgard-grupper« som »Socialisme ou barbarie« (Castoriadis, Claude Lefort) eller situationismen (Guy Debord, Raul Vaneigem) innan den exploderade i studentrevolten maj -68.[11]

Det som Boltanski och Chiapello kallar »konstnärligt« är i huvudsak samma fenomen som jag beskriver som den »romantiska« kritiken av kapitalismen. Den främsta skillnaden är att de försöker förklara den med en bohemisk livsstil och känslor hos konstnärer och dandier, så som de bäst formuleras i Baudelaires skrifter.[12] Jag tycker att det är ett alltför snävt synsätt: det jag kallar romantisk antikapitalism är inte bara mycket äldre, utan har också en mycket bredare social bakgrund. Det är förankrat inte bara bland konstnärer, utan också bland intellektuella, kvinnor, studenter, liksom alla slags samhällsgrupper vars livsstil och kultur påverkas negativt av den kapitalistiska moderniseringens destruktiva process.

Det andra som är problematiskt i Boltanskis och Chiaparellos för övrigt enastående och banbrytande essä är deras försök att visa att den »konstnärliga kritiken« under de senaste årtiondena separerats från den sociala kritiken och blivit integrerad och återvunnits av kapitalismens nya anda. En anda som kännetecknas av nya styresformer baserade på flexibilitet, självständigare arbete, mer kreativitet, mindre arbetsdisciplin och mindre auktoritära former. En ny social elit som ofta var aktiv på 60-talet och attraherades av den »konstnärliga kritiken« har brutit med den sociala kritiken av kapitalismen, som den tycker är »föråldrad« och associerad med den gamla kommunistiska vänstern, och har gått in i systemet, ofta i ledande roller.

Visst finns det mycken sanning i den bilden, men snarare än en smidig kontinuitet mellan 68-rebellerna och de nya ledarna, eller mellan majrevoltens krav och utopier och den senaste kapitalistiska ideologin, ser jag en djup etisk och politisk klyfta (ibland inom enskilda individer). De som förlorats i processen är inte någon detalj, utan huvudsaken: *antikapitalismen*…

När den väl avklätts sitt antikapitalistiska innehåll upphör den »konstnärliga« – eller romantiska – kritiken av kapitalismen att existera, förlorar all mening och blir bara en

11. Boltanski&Chiapello, s.245-246. Socialisme ou Barbarie (»Socialism eller barbari«) var en fransk frihetlig vänstergrupp mellan 1948 och 1965. Bildades av Cornelius Castoriadis och Claude Lefort, som bröt sig ur den franska delen av den trotskistiska världsrörelsen Fjärde Internationalen.

12. Se ovan, s.63-84.

Tidsignal_nr8.indd 28 2008-06-09 11:04:25

utsmyckning. Givetvis kan den kapitalistiska ideologin integrera »konstnärliga« och »romantiska« element, men de har tömts på all konkret social innebörd och reducerats till reklamfraser. Det finns knappast någonting gemensamt mellan den nya industriella »flexibiliteten« och de frihetligt utopiska drömmarna från -68. Att, som Boltanski och Chiapello, tala om »vänsterkapitalism« är rent nonsens, en självemotsägelse.

Vilket är då arvet från -68 idag? Samtidigt som jag kan hålla med Perry Anderson om att rörelsen i grunden besegrats, att många av dess ledare och deltagare blivit konformister, och att kapitalismen i dess nyliberala form på 80- och 90-talen framstod inte bara som segerrik utan som den enda möjliga vägen, skulle jag ändå hävda att vi under de senaste åren sett ett globalt uppsving för en ny bred social rörelse, med ett starkt antikapitalistiskt inslag. Historien upprepar sig givetvis aldrig, och det vore fåfängt och absurt att vänta sig ett »nytt maj -68« i Paris eller någon annanstans: varje ny upprorisk generation har sin egen unika kombination av begär, utopier och subjektivitet. Den internationella mobiliseringen mot den nyliberala globaliseringen som inspirerades av principen att »världen är inte en vara« och gick ut på gatorna i Seattle, Prag, Porto Alegre och Quebec, skiljer sig – oundvikligen – mycket från 60-talsrörelserna. Den är långt ifrån homogen: samtidigt som dess mer moderata deltagare fortfarande tror att systemet kan regleras, är en stor del av rörelsen – långt utanför de organiserade marxisterna eller frihetliga – uttalat antikapitalistisk. I dess protest kan vi, inte olikt 1968, se en kombination av den romantiska och marxistiska kritiken av den kapitalistiska ordningen, av dess sociala orättvisor och girighet. Man kan redan se att den inte bara har likheter med 60-talet – den starka antiauktoritära eller frihetliga tendensen – utan också en del viktiga skillnader: de ekologiska och feministiska dimensionerna som bara antyddes under maj -68 är nu centrala i den nya radikala kulturen, samtidigt som illusioner om den »reellt existerande socialismen« (antingen det gäller Sovjetunionen, Kina eller någon annan variant) praktiskt taget försvunnit.

1968 hängde ihop med ett avståndstagande från allt som kom uppifrån, från centralism, auktoritet, den hierarkiska ordningen.

Den här rörelsen är bara i början, och det är omöjligt att förutsäga hur den kommer att utvecklas, men den har redan förändrat det intellektuella och politiska klimatet i flera länder. Den är realistisk, det vill säga den kräver det omöjliga.

Arbetarradikalismen i Sverige och maj 68

Göte Kildén

Gruvstrejken i Kiruna vinter 1969-70 förändrade över en natt förutsättningarna för den svenska 60-talsradikalisering. Under de månader den pågick fanns ett nära, om än bräckligt, samarbete mellan de strejkande gruvarbetarna och 68-rörelsen. Men framför allt innebar den en breddning av den radikala rörelsen och ett krafttillskott som fick avgörande betydelse för samhällsutvecklingen under det kommande decenniet. Diskussionen om arbetarklassens rätt till drägliga abetsförhållanden och inte minst makt över sitt arbete kom under en tid att stå högst upp på den politiska dagordningen. Göte Kildén, under lång tid facklig ledare på Volvo, tecknar bakgrunden.

Prolog

När arbetarna på en stor
arbetsplats gick samman
föddes ett nytt språk
Strejken var inte i huvudsak för
pengarnas skull, utan
för att bli människa, och inte en
siffra i produktionen
Naturligtvis betydde pengarna
mycket
Men överallt, på flera
arbetsplatser, börjar man tala
igen,
på det nya språket, som
dom flesta redan kan, men inte
visste det Att gå tillbaka
till jobbet betydde inte
att gå tillbaks till det gamla
språket
Vi kan siffrornas språk nu, ända
in i märgen, och det
ska vi fortsätta tala! Men också
vårt eget språk, och så länge
att dom som har makten begriper det
Ingenting kan gå tillbaks till det gamla
Tillsammans har vi makt att upphäva
makten

Göran Sonnevi i BLM 3/70

UNDER FLERA DECENNIER var den femtiosju dagar långa vilda gruvstrejken uppe i Malmfälten, vintern 1969/70, ideologisk huvudåder för radikalismen inom svensk arbetarklass. På många sätt är egentligen December 69 ett lika viktigt märkesdatum som Maj 68.

På många sätt är egentligen December 69 i svenskt sammanhang ett lika viktigt märkesdatum som Maj 68. Bild från gruvarbetarnas stormöte i Kiruna.

Den sociala utopisten och författaren Emil Zola berättade i sin roman »Den stora gruvstrejken« om en liknande konfrontation. Där lät han erfarenheterna från den väldiga drabbningen nere i gruvschakten till sist sammanfattas med dessa ord:

> Någon fred var inte möjlig hädanefter … Arbetarna i kolgruvorna hade mönstrat sina styrkor, prövat sin kraft, skakat alla Frankrikes arbetare, med sitt rop på rättvisa … Samtidigt hade … överklassen hört det knaka under fötterna och förstod att flera stötar skulle komma, fler och fler …

Nu, 1969, nära ett sekel senare genljöd ropen från Malmfälten om människovärde och rättvisa arbetsvillkor i hela Norden. Gruvarbetarnas stridsvilja och den varma, kompakta solidariteten skapade en atmosfär där strejken diskuterades av alla och överallt. I Norge blev matrasterna, där folk satt med sina smörgåspakker, snabbt till livliga fackmöten och på ett otal arbetsplatser gick det runt insamlingslistor som snabbt fylldes med namn. I Danmark började de 3 200 arbetarna på storvarvet Burmeister och Wein med solidaritetsuttalanden och fortsatte sedan med en egen lönestrejk, som snabbt fick bredd och accelererade till en nationell 24-timmarsstrejk, vilken kom att lamslå hela den danska industrin. I Sverige fanns det nog inte en enda större arbetsplats där det inte bildades en solidaritetskommitté och överallt utanför affärer och systembolag skramlade insamlingsbössorna. Själv var jag ung och grön i sammanhangen, men kunde i regi av gruppen

Tidsignal_nr8.indd 31 2008-06-09 11:04:25

Fria Fackföreningsfolket vara med och organisera ett solidaritetsmöte på Folkets Hus i Göteborg, där Elof Luspa och Harry Isaksson medverkade som talare. Mötet, där det var knôkat både i bänkar och upp mot väggarna, liksom natten i en fyrarummare uppe i Biskopsgården med hetlevrade diskussioner, öl och »strejkripor« (på nordsamiska lär Kiruna dessutom betyda ripa), blev till härliga minnen och till en inspiration för livet.

Gruvarbetarnas strejkkassa, »Stridsfonden«, nådde ett insamlingsresultat på drygt fem miljoner kronor. Översätter man detta belopp till penningvärdet år 2007 blir det den fantastiska summan av hela 37 491 166 kronor. Mer än 37 miljoner kronor till en olaglig vild strejk i konflikt med både arbetsköpare, stat och arbetarbyråkrati! Inte så oävet.

Trycket från gruvstrejken var så stort att ingen kunde undkomma. Strejken började i Svappavaaras Leveäniemigruva, med kolsvart natt, 25 graders kyla och snöyra. Börje Jakobsson, truckförare och då 32 år, berättade i boken »Strejken« om stämningen denna första dag:

> Ingen hade pratat om strejk, men det låg liksom i luften. Kompisen och jag, vi prata om fiske och lite av varje … Det var som en bubbla av missnöje som blev så stor att den plötsligt sprack. Klockan blev sex, men det var ingen av oss som gjorde en ansats att resa sig. Vi bara satt kvar och vänta på att något skulle hända. Gustav Johansson, basen över truckarna kom först. »Vad håller ni på med«, sa han. »Vi sitter här«, sa vi. »Det är sittstrejk ingenting annat.« … Vi satt där och drack kaffe. I termosen gick det fyra koppar och när den var tom, fanns det en del som hade pannor som vi kokade nytt kaffe i. Jag tror aldrig att jag har druckit så mycket kaffe som den dagen …Då förstod vi inte att strejken skulle få en sådan spridning. Man tänkte i första hand på Svappagruvan. Det kändes lite nervöst … Strax före första rasten satte sig också underhållet. Sen kom rapport efter rapport under dagens lopp. Verken har stannat, krossarna har stannat, kulsintern har stannat. Då kände vi att vi hade gjort rätt. Rätt fast det var fel. Vi var starka.« När väl Svappa stod spred sig protesten: »Jag har funderat på hur Kiruna fick reda på att vi satt oss. Kanske var det en av grabbarna som körde dynamit till oss som körde tillbaka till Kiruna när han inte fick det avlastat. På så sätt kanske dom fick reda på hur det var ställt. Att Malmberget skulle sätta sig dan därpå hade vi heller aldrig drömt om…

Det gick inte att undkomma strejken. Den var inpå kroppen hur man än bar sig åt. Hela samhällen avkrävdes solidaritet. I Kiruna fattade bankerna beslut om att de strejkande kunde dröja med amorteringar och räntor. Under högmässan i Kirunas vackra kyrka, inspirerad av samernas kåtor, höll man förbön för de strejkande och lät kollektbössorna gå runt i en insamling till gruvarbetarnas stridsfond. Även laestadianerna, som annars inte brukar nås av särskilt världsliga rörelser, nåddes av kraven på solidaritet. En god vän, som var liten pojk då och lekte runt renhagarna, berättar att vid den stora bönesamlingen i Sadjem denna jul, med upp till 300 personer, gjordes det som alltid olika insamlingar mellan dagens två predikningar. Där fanns då också ett stort öppet kärl där man kunde lägga ner pengar till strejkfonden…

Strejken blev var mans och varje kvinnas

egendom genom uppmärksammade referat i radio och TV. I de flesta hushåll hade TV bara funnits i högst tiotalet år och de nytillkomna apparaterna erövrade en fullständigt unik plats i människors vardagstillvaro. Märkligt nog hade TV2 premiär, samtidigt med den långa gruvstriden. Den nya »konkurrensen« med två nyhetskanaler förde därför med sig en uppsjö av skett med TV:s alla bilder från krigets fasor i Vietnam och från FNL:s helt osannolika motstånd mot USA. I Norge blev det ett kemperabalder om de egna radio- och TV-reportagen i gruvfrågan. Kulmen blev när LO:s ordförande tillsammans (!) med NAF (Norges arbetsgivarförening) uppvaktade ledningen för norsk radio och TV och då krävde ett slut på inslagen från den svenska

Hela samhällen avkrävdes solidaritet. I Kiruna lät bankerna de strejkande dröja med amorteringar och räntor. Högmässans kollekt gick till gruvarbetarnas strejkfond och även laestadianer bidrog från sina bönemöten. Runt om i Sverige insamlades motsvarande 37 miljoner kronor till den vilda, olagliga strejken.

reportage om strejken, ibland »live« från dess omskakande stormöten. Dag för dag kunde miljoner arbetande människor ta del av gruvarbetarnas diskussioner och deras frontalkollison med LKAB (statligt sedan -57), LO-byråkratin och SAP:s ledning. Dag för dag ökade också människors självrespekt. Genom TV blev gruvstrejken så påtaglig att ingen kom ifrån den. Bilderna av arbetare ute i öppen strejkkamp fastnade i våra huvuden. På samma sätt som hade strejkkampen. Rapporterna »skapade oro på den norska arbetsmarknaden«, hävdade man upprört. I Sverige var radion hela tiden på plats, inte minst med en direktsändning från delar av det första stormötet i Kiruna sporthall, där Radiotjänst faktiskt förmedlade solidaritetstelegram från olika håll runt om i Sverige. »Så vill jag läsa upp telegram som har kommit hit, hur det nu har kunnat gå så snabbt. Sveriges Radio är ett bra massmedium ibland, det måtte

Tidsignal_nr8.indd 33 2008-06-09 11:04:26

vara det«, hette det när Harry Holmlund som initiativtagare öppnade gruvarbetarnas första »generalförsamling«…

På många sätt var det under de här två månaderna som det kom till stånd en varaktig om än ibland mycket söndrad ideologisk samlevnad mellan 68-rörelsen och svensk arbetarradikalism. I Nationalenencyklopedin hittar man en del gott under uppslagsordet 68-rörelsen: den politiska rörelsen hade vänsterprofil; där fanns en studentrörelse riktad mot det auktoritära utbildningssystemet; vi fick livsstilsupproret och auktoritetsupproret; en kvinnorörelse samt till sist den gröna rörelsen.«Vänsterprofilen« hos den politiska rörelsen tecknas som att »internationella frågor och främst Vietnamkriget var centrala ideologiska frågor«. Bra så. Men vart tog arbetarklassens uppror vägen? Tveklöst var det så att gruvstrejken och den vilda strejkvågen i dess fotspår var en förutsättning för att 68-rörelsen skulle få den kraft som den fick och sedan kunna fortleva under flera decennier. När de franska arbetarna i Sud-Aviation, nära Nantes, fattade stafettpinnen från studentrevolten i landet och då startade sitt uppror mot både kapitalism, gaullism och stalinistisk fackföreningsbyråkrati, den 14 maj 1968, blev detta startskottet till den väldiga rörelse som tio dagar senare innebar att tio miljoner franska löntagare var ute i den generalstrejk, som kom att ställa frågan om hur den politiska makten i landet skulle se ut. Generalstrejken i Frankrike och gruvstrejken i Sverige gjorde att den nya vänstern så att säga i verkligheten kunde uppleva hur arbetarklassen kan formeras till *det subjekt som kan förändra världen*. I Vietnam bekräftades Lenins syn på *imperialismen*. Under både gigantiska stormöten vid Renault Billancourt utanför Paris vid generalstrejken -68 samt uppe i Kiruna Fokets Hus under Gruvstrejken -69 bekräftades marxismens analys av arbetarna som en *revolutionär klass*. Den nya vänsterns organisationer, i all sin brokighet och här och där med redan från födseln livsvådliga skröpligheter, hade aldrig fått den livskraft de fick utan dessa två centrala kopplingar mellan teori och praktik. Samtidigt var det 68-rörelsens nya politiska organisationer som bar upp viktiga delar av fotarbetet i de olika sociala rörelserna.

Under det första stormötet i Kiruna Folkets hus var författarinnan Sara Lidman inbjuden (av TV2!). Hennes intervjubok om gruvarbetarnas hårda villkor, »Gruva«, kom ut året innan, alltså 1968, och blev då en sensation eftersom den avslöjade den socialdemokratiske legenden Gunnar Strängs prat när han satte likhetstecken mellan sin egen levnadsbana och arbetarrörelsen. »Välfärdsbygget är färdigt. Reformernas tid är förbi«, hette det när den självgode finansministern berättade om hur han såg på läget i landet. Strängs omdöme om Lidmans bok blev därefter:

> Jag tvekar inte att säga att Sara Lidmans Gruva är alls icke representativ för förhållandena oppe i LKAB … när jag säger … att jag vet det, så är det därför att jag har haft möjligheter att personligen tala med folk, kommunalfolk och direktanställda, på de här platserna och de har varit ganska indignerade över den presentation av sin arbetsplats som här alldeles oförhappandes har ramlat över dem …
>
> Finansminister G Sträng Arosmässan 8.11.69

Tidsignal_nr8.indd 34 2008-06-09 11:04:26

I kvällsekot den 11 december 1969 kunde vi få höra hur arbetarna hyllade »sin Sara« och plattade till Sträng:

> Ett par tusen arbetare deltog i mötet och när klubban efter två timmars diskussioner föll, så hade man bestämt sig för att strejken skulle bli *total* … Spontana applåder gav man författarinnan Sara Lidman som för TV2:s räkning hade åkt upp till Kiruna. Vi är skyldiga Sara Lidman mycken tack, förklarade ordföranden vid mötet Harry Holmlund. Både Gunnar Sträng och Sara Lidman företräder arbetarna, men medan Sträng talar *till* arbetarna, så talar Sara Lidman *med* arbetarna …

Ett par tusen arbetare deltog vid strejkmötet i Kiruna Folkets Hus.

På mötet berättade Sara, som på många sätt var Norrbottens egen Emil Zola, om att »hon levt upp honoraret för den första boken«, men att hon nu skänkte de tiotusen kronor, hon räknade med att få för den andra upplagan, som en grundplåt till strejkkassan. Hon berättade också att den grupp unga socialistiska läkare, psykiatriker och unga skribenter som skrivit boken »Konsten att dressera människor«, också beslutat att skänka sina arvoden till stridsfonden. Här är det nog rätt att tala om att det på mötet kom till stånd ett bröllop mellan 68-rörelsen och arbetarradikalismen. Sara Lidman var inte bara känd som författarinna, under denna tid var hon också den mest framträdande taleskvinnan för FNL-rörelsen, alltså den svenska solidaritetsrörelsen med Vietnams folk.

När det gällde flera av de krav som gruvarbetarna satte upp så blev själva strejken ett bakslag. Den socialdemokratiska byråkratin – i fackföreningsrörelsen, i det egna partiet och i statens tjänst – lyckades efter otaliga manövrer och kupper att bryta upp enigheten och strejken. Men de femtiosju dagar som konflikten varade gav nya lärdomar för en hel generation av unga människor som tidigare varit helt utan erfarenheter av både fackligt motstånd och skarpa strejker. I en intervju för TV hade Elof Luspa betonat den viktigaste innebörden av gruvstrejken, detta när han fick frågan om vad gruvarbetarna hade tjänat på strejken: »Ingenting. Men hela den svenska arbetarklassen har gjort det«, blev hans bestämda svar.

Tidsignal_nr8.indd 35 2008-06-09 11:04:27

Konfliktstatistiken är övertydlig. Under 1968 var det bara vid 5 olika tillfällen som sammanlagt 357 anställda, under 465 arbetsdagar, var ute i vilda strejker. 1969, då hela gruvstrejken räknas in i statistiken var det 7544 anställda som vid 25 arbetsplatser var ute i strejk under 63 900 arbetsdagar. 1970, med gruvstrejken som exempel, kommer en kulmen på denna första vilda strejkvåg med 26 661 anställda som vid 128 arbetsplatser kommer ut i öppen strejkkamp under 155 600 arbetsdagar!

När Luspa sa att hela den svenska arbetarklassen tjänat på dessa strejker då handlade det inte bara om reda pengar, om kronor och ören, utan också om självkänsla och klassmedvetenhet. Den strejkvåg som vräkte sig fram under 70-talets första månader gav en del uppmärksammade segrar. Bland annat det som kom att kallas Volvoavtalet. Efter två korta påtryckningsstrejker vid Volvo Torslandaverkets löpande band fick arbetarna några dagar senare ett nytt avtal där timlönen höjdes med 12 procent. Vilket var 8 procent mer än vad som fanns inom ramen för 1970 års centrala uppgörelse. Måndagen den 9 februari -70 gick 1 200 hamnarbetare i Göteborg ut i en ny strejk. Deras vilda strejk året innan hade varit en stridens stormsvala för gruvarbetarna i norr. Nu var det deras tur igen och de lyckades pressa fram ett avtal som enligt Transportarbetarförbundets ordförande vid den tiden var »Europas bästa hamnavtal«.

Skulle man bara se till den strikta ekonomin så var den vilda strejkrörelsen en motsägelsefull historia. Kring decennieskiftet hade den exempellösa långa ekonomiska boomen efter Andra världskriget mattats. Den långa vågen av uppgång kom att rulla tillbaka med full kraft. Oljekrisen i sjuttiotalets början innebar att boomen definitivt var över. I global skala handlade rubrikerna nu i stället om sjunkande vinster, minskade investeringar, strukturkriser och stagnation. Sträng hade på sitt sätt rätt. De ljuva reformåren var över. Kapitalismens kriser kom än en gång upp i dager. Åren 1972–73 hade strejkvågen också lagt sig. 1972 antecknade Medlingsinstitutet »bara« 35 strejker med 7000 anställda, 8300 arbetsdagar föll bort. Året därpå såg 47 strejker med 4210 anställda, 11 500 arbetsdagar förlorades. Men trots påtagliga kriser inom gjuteri-, stål-, teko- och varvsindustri, innebar en ojämn branschutveckling samtidigt vinstfyrverkerier inom en del sektorer och en högljudd debatt om »övervinsterna« kom därför i gång ute på många arbetsplatser. Som så många gånger förr i historien var den fackliga och sociala kampen dessutom »fartblind«. 1974–75 ökade åter antalet vilda strejker och denna gång var de fler av ledarna än tidigare, som också var politiskt organiserade i den nya vänsterns politiska organisationer. 1975 upplevde Sverige en verklig »topp« när det gällde olovliga konflikter: 267 vilda strejker med 35 231 arbetare och 343 161 arbetsdagar förlorade. Mest framgångsrik var den tre månader långa och inspirerande skogsarbetarstrejken 1975, där man bland annat fick igenom kravet på en fast månadslön.

Bakom strejkstatistikens siffror hittar vi oerhörda omvälvningar inom den fackliga rörelsen. Med hårda fackliga och politiska strider om makten över många lokala fackliga organisationer. Socialdemokratins allt

Tidsignal_nr8.indd 36 2008-06-09 11:04:27

fastare samförståndsanda med arbetsgivarna ifrågasattes totalt och här och där tappade den fackliga byråkratin helt eller delvis greppet över sina medlemmar. Redan i 1970 års remissdebatt hade Olof Palme i nervösa ordalag påtalat att här måste något göras:

> En vild strejk kan i enstaka fall vara förståelig som en nödsignal som en spontan reaktion mot ett missförhållande. En dyrköpt erfarenhet under tidigare decennier har lärt oss att vilda strejker om de sätts i system, får förödande konsekvenser för samhället som helhet men framförallt för arbetarnas möjligheter att hävda sina rättigheter.

Innebörden i detta var att det här kunde ända med förskräckelse för den fackliga byråkratin och därmed för socialdemokratins sociala huvudkraft. Dessa konvulsioner inom fackföreningsrörelsen ledde till såväl lagstiftningsarbetet inom arbetsrätten, Medbestämmandelagarna, som till det radikala Förslaget om löntagarfonder.

Strejkrörelserna under denna tid, utanför de egentliga fackföreningarna, innebar att många grupper av arbetare fick erfarenhet av att skapa nya organisationsformer, som strejkkommittéer och stormöten. Hur dessa skulle tolkas och hanteras efter de öppna konflikterna var ett hett debattämne för den nya politiska vänstern. En del grupper ville helt eller delvis permanenta strejkkommittéerna. Andra försökte få dem att övervintra i namn av exempelvis arbetarkommittéer. De långa perioderna utan större fackliga konflikter fick ändå de flesta radikala arbetare att i det långa loppet fokusera sitt arbete på att försöka vinna fackföreningsrörelsen för en kamplinje. Runt om i Sverige formerades mer eller mindre långvariga fackliga oppositionsgrupper.

Epilog

Under 25 år hade jag själv förmånen att få vara med i en av de mer envetna oppositionsrörelserna, Facklig Opposition vid Volvo Lastvagnar i Göteborg. En rörelse som dessutom fortfarande bjuder motstånd mot IF Metalls byråkratiska ledning. I de avtal som slutits av styrelsen för Volvo Verkstadsklubb, oftast under hårt motstånd från oppositionen, kan man studera effekterna av de senaste decenniernas fackliga strider. I en fallstudie kan man se avtalen som fasta avlagringar från svunnen kamp, ungefär som de fasta föremål arkeologerna hittar vid sina utgrävningar av gamla boplatser. Efter en facklig strid kommer förr eller senare ett avtal och i dess skrivningar kodifieras resultaten av kampen. I början av 1980-talet öppnade Volvo Lastvagnar en helt ny och modern monteringsanläggning ute i Tuve på Hisingen i Göteborg. Här skulle Metalls dröm om det »Goda arbetet« bli verklighet. Ur företagets perspektiv skulle man här med ett mer utvecklat medbestämmande få de anställda att ta mer ansvar, att helhjärtat ställa upp för företaget. Vår nuvarande kung var på plats och med glitter och glans invigde majestätet anläggningen från en improviserad besöksbalkong. Det nya Tuveavtalet hade, mot bakgrund av sjuttiotalets radikalisering, satt grupparbetet i centrum. Ett upplägg som var bra ur ergonomisk synpunkt, men som också gav möjligheter till ett bredare arbetsinnehåll. I detta fick sedan gruppombudet en nyckelroll. Efter hårda

Tidsignal_nr8.indd 37 2008-06-09 11:04:27

förhandlingar och under hård press inte minst från den fackliga oppositionen (vi var i ett val till verkstadsklubbens styrelse nära att vinna en majoritet), fanns där bra skrivningar om att sysslan som gruppombud skulle rotera bland gruppens medlemmar. Ett digert ansvar följde med den nya rollen. Bland annat:

> Gruppombudet är gruppens representant i produktionsfrågor, vid kontakter med arbetsledare, produktionstekniker, planering, underhåll mfl. Gruppombudet skall: Arbeta efter kontrollinstruktioner; ansvara för att nödvändig justering utföres; aktivt bearbeta kvalitetsstatistik och felåterföring; handha tidrapportering; i samråd med arbetsledare sköta den dagliga personalplaneringen; som gruppens representant delta i avdelningens vecko- och periodvisa möten; ta hand om kassationsrutiner.

Avtalet innebar för de flesta ett rikare arbetsinnehåll. Alla hade en möjlighet att kunna jobba som gruppombud. Detta var definitivt en knuff i rätt riktning. Men ett system som i längden kom att ifrågasättas av företagets monteringschefer. De menade att alla metallare inte klarade av eller var intresserade av detta jobb, folk tog på sig uppgiften »bara för pengarnas skull«, menade man. Ansvaret som gruppombud skulle i stället skötas av bara ett fåtal metallare. Efter många års tragglande i denna fråga nåddes en kompromiss 1999, som vi i Facklig Opposition förhandlade hem. I det stora hela bibehölls det gamla systemet. Men för de metallare som inte ville ta på sig ansvarsuppgifterna, men ändå var intresserade av pengarna, för dem utvecklades i stället en roll som ersättare, där inkomstmöjligheterna skulle vara lika stora som tidigare.

Vad som skett under dessa år, alltsedan den kungliga invigningens dagar, är ett väldigt skifte i det samhälleliga klimatet. Åren efter 1990 med den svåra lågkonjunkturen och dess höga arbetslöshet har inneburit att det fackliga engagemanget mer och mer ebbat ut. De senaste årens enorma ras när det gäller medlemskap i både fackföreningsrörelsen och i socialdemokratin svarar mot att erfarenheterna från gruvstrejken och sjuttiotalets strejkvåg inte ens är nutidshistoria. Alltsedan 1990, under de senaste arton åren, har vi i Sverige inte sett ens unsen av den vilda, öppna strejkkamp som präglade de två tidigare decennierna. 90-talet är den unga generationens femtiotal! Är man i dag upp till 38 år och jobbar fackligt har man bara hört berättelser om forna tiders strejker. Man har inte sett eller hört något om varför det är bra med en strejkkommitté. Innebörden är att om tio år kommer sjuttiotalets erfarenheter att finnas bara hos landets pensionärer…

Detta väldiga klimatskifte på våra arbetsplatser innebar att Tuveavtalet kunde likvideras förra året. Trots protester från de lokala grupperna ramponerades allt som vi vann då, 1982. Med en namnteckning från klubbstyrelsen så var alla minnen, minsta ord och minsta stavelse som kunde påminna om åttiotalets »Det goda arbetet« helt utraderade. I det nya avtalet spolades gruppombudet helt och hållet för att ersättas av en gruppledartjänst. Det handlar då om en enda tjänst som man söker. Med ett lönetillägg speciellt för detta jobb. Det är en heltid och den ska inte roteras inom gruppen. En tjänsteman i blåkläder om man så vill. Befattningen tillsätts av produktionle-

Tidsignal_nr8.indd 38 2008-06-09 11:04:27

Ett av många stormöten i Tuvefabriken, artikelförfattaren Göte Kildén, då fackordförande för Volvo Lastvagnars tunga slutmontering agiterar mot avtalsförsämringar.

daren (arbetsledare) efter ett normalt litet samråd med den fackliga organisationen. Blir man oense så bestämmer produktionsledaren, alltså företaget.

Det märkliga är inte att klubbstyrelsens representant var beredd att offra allt som uppnåddes under sjuttio- och åttiotalets fackliga strävanden. Det märkliga är att han och styrelsen gjorde detta helt frivilligt i en högkonjunktur, med flera produktionsuppgångar och nyanställningar, alltså i en situation där det snarast var företaget som enligt facklig logik borde ha offrat någon av sina heliga kor.

Skälet till detta är uppenbart. Det nya språk som så många av oss lärde oss under sjuttio- och åttiotalen – och som Göran Sonnevi hörde – det talas i dag av allt färre arbetare. Tillsammans har vi fortfarande makt att upphäva makten. Men de unga måste då skapa och bruka sitt eget nya språk.

Systerskapets och solidaritetens möjligheter

Kvinnorörelsens politiska strategi 1968 och framåt

Eva Schmitz

Under vintern 1974-75 gick städerskor på en rad håll i landet ut i strejk för högre lön och bättre arbetsförhållanden. De var uppenbarligen påverkade av såväl den nya kvinnorörelsens aktiviteter som gruvstrejken, och städerskorna kunde också räkna med starkt stöd från bägge håll. Men framför allt visar Eva Schmitz, sociolog från Malmö, hur städerskorna själva utvecklade en imponerande och omfattande kvinnosolidaritet inom sin egen grupp. Med denna artikel vill Schmitz slå hål på myten om kvinnorörelsen som en vit medelklassrörelse.

I år är det 40 år sedan Grupp 8 bildades som blev början till uppkomsten av den nya svenska kvinnorörelsen. En kvinnogrupp om åtta kvinnor tog initiativ till ett *uppror* mot den traditionella kvinnorollen och mot all form av könsdiskriminering. Krav som kvinnors rätt till arbete, lika lön, rätt till daghem och fri abort ställdes. Den traditionella arbetsfördelningen i hushållet ifrågasattes, det våld som kvinnor utsattes för i hemmen och ute på gatan började uppmärksammas, liksom den självklarhet med vilken män i egenskap av män dominerade flertalet samhällsområden.

Syftet med denna artikel är att visa vad som händer när kvinnor går samman som ett kollektiv och vilken betydelse parollen »systerskap är makt« fick i mobiliseringen. Rachel Blau Du Plessis & Ann Snitow, som gett ut ett minnesprojekt om den nya kvinnorörelsen i USA, hävdar att systerskapet blev den första förklarande modellen om en »ren« solidaritet mellan kvinnor. Denna kvinnliga solidaritet blev också en fantasi, en metafor, en fiktion.[1] Systerskapet hjälpte kvinnor att bli politiska aktiva subjekt och som sådan en möjlighet att bygga en enhet mellan kvinnor enligt historikern Elisabeth Fox-Genovese.[2] Det blev således början till en medvetenhet om kvinnors situation i dåvarande kapitalistiska samhälle och som sådan en mobiliserande kraft. Parollen »Systerskap är makt« kan därmed, menar

1. Du Plessis, R. B & Snitow, A. B 1998:8

2. Dill. B.T. 1995:275

För den nya kvinnorörelse som växte fram efter 1968 utgjorde klasskamp, socialistiska lösningar och internationell solidaritet en viktig del av kvinnokampen.

jag, tolkas som att när kvinnor som kollektiv börjar kämpa mot olika former av förtryck skapas det möjligheter för att dem själva att inte bara göra motstånd mot förtrycket utan det uppstår även en makt i själva rörelsen.

Systerskapsbegreppet förlorar dock sin betydelse om inte rörelsen samtidigt driver en politik som eftersträvar social rättvisa för alla menar Fox-Genovese vidare. Vilket betyder att rörelsen måste förstå att kvinnor har olika erfarenheter av klass- och rasstrukturerna i samhället. Systerskapet som idé reser därmed såväl teoretiska som empiriska frågor. Vilka kvinnor ska inkluderas i detta systerskap? Vilka identifierade sig med den nya kvinnorörelsens krav? Hur såg rörelsens politiska strategi ut? För min tolkning av den svenska kvinnorörelsen och kvinnors agerande blir samspelet mellan klass och kön viktigt. I den nya kvinnorörelsen i Sverige blev parollen »Ingen kvinnokamp utan klasskamp. Ingen klasskamp utan kvinnokamp« en central paroll, en paroll som reser och problematiserar också frågan om vilka kvinnor som inkluderas i mobiliseringen av det nya kvinnoupproret. Den reser också frågan om en rörelses begränsade möjlighet om den inte allierar sig med andra grupper i samhället.

I denna artikel vill jag visa exempel på kvinnokamp där utgångspunkten var i kvinnokollektivs gemensamma erfarenheter av könsdiskriminering och förtryck men där det inte gick att förbise att kvinnor har olika erfarenheter utifrån exempelvis klass- och etnicitetsstrukturerna i samhället. Forskarna Guida West & Rhoda Lois Blumberg menar också att analyser av kvinnors politiska protester blir otillräckligt om vi enbart ser till kön utan vi måste även studera hur kategorier som ras, klass, sexuell orientering, ålder osv. fortsätter att splittra och dela mänskligheten.[3] Historien är fylld med exempel där klass, kön och »ras« samverkar och där den sociala protesten inte kan separeras till en form av fråga. Snarare står frågor och rörelser oftast i inbördes relation till varandra menar författarna vidare. Dessa frågor var i hög grad närvarande i den nya kvinnorörelsen och splittrade den i såväl Sverige[4] som andra länder. I denna artikel fokuserar jag främst på kön och klass där jag med ett antal exempel vill visa hur kvinnogrupper lyckades nå ut till bredare grupper av kvinnor och för en period bygga ett systerskap som blev klassöverskridande.

Historien om den nya kvinnorörelsen kan skrivas och tolkas på många sätt. I en artikel skriven av historikern Ulla Manns vill hon granska kvinnosakskvinnornas historieskrivning och frågar sig vilka röster som uteslöts i denna. Genom att göra en analys av vad dess deltagare skriver och inte skriver menar hon att man kan få större kunskap om spänningsförhållanden, konflikter, debatter och idéer inom en viss rörelse. En sådan analys bidrar också till att få fram

3. West, G & Blumberg, R.L. 1990:11

4. Åren 1974-1975 bildade lesbiska feminister Lesbisk Front som ett svar på deras osynliggörande inom RFSL och inom Grupp 8. 1974 bröt en grupp kvinnor med Grupp 8 Stockholm och bildade Arbetets Kvinnor. Deras främsta kritik var att fokus inte längre var mot arbetarklassens kvinnor och deras villkor.

Tidsignal_nr8.indd 42 2008-06-09 11:04:28

andra röster och erfarenheter av en rörelse.[5]

Det finns en uppfattning inom akademin om den nya kvinnorörelsen som en vit, medelklassrörelse och särskilt efter afroamerikanska kvinnors kritik att inte se till svarta kvinnors erfarenheter av såväl könssom ras- och klassförtryck. Det betyder inte att jag håller med om att denna rörelse först och främst dominerades av kvinnor (och vita) som arbetade inom mellanskiktsyrken. (Tvärtom menar jag att det var en av svagheterna i denna rörelse att den enbart till en del lyckades rekrytera bredare grupper av kvinnor och skapa allierade med andra organisationer). Inte desto mindre menar jag att det är viktigt att förmedla historiska exempel av erfarenheter där kvinnogrupper försökte och ibland lyckades nå ut till lågavlönade arbetarkvinnor, som var en av Grupp 8:s ursprungliga målgrupper. Det reser frågan om betydelsen av att bredda begreppet kvinnorörelse till att inkludera exempelvis arbetarklasskvinnors erfarenhet av såväl förtryck som kollektivt handlande.

Sociologerna Myra Marx Ferree & Beth Hess hävdar att den nya kvinnorörelsen blev en av de bredaste och mest heterogena rörelserna i USA:s historia. Detta förklarar de med att rörelsen lyckades nå ut till olika grupper av kvinnor och att kvinnorörelsen inte var förbehållen högutbildade kvinnor i de större städerna. Istället blev det en rörelse för många med olika bakgrund och perspektiv. Deras argument bygger på ett antagande om att den nya kvinnorörelsen i USA var en löst sammansatt samling av både formella organisationer (NOW), arbetsplatskommittéer och de mer informella, breda Women's Liberation som bestod av tusentals självständiga basgrupper.[6]

I historieskrivningen av 1970-talets kvinnorörelse i Sverige vill jag inkludera bl a en av de arbetargrupper som var ute i kamp för högre lön och för ett människovärde, nämligen ASAB-städerskorna.[7] Liknande ståndpunkt intar sociologen Bernice McNair Barnett som menar att det är ett misstag att marginalisera eller exkludera exempelvis svarta kvinnors aktivism och organisationsstrategier i forskningen om »feministiska« organisationer.[8]

De materiella och ekonomiska förhållandena varierade i hög grad för kvinnor i slutet av 1960- och under 1970-talet och jag menar att en analys av denna rörelse utan ett klassfokus missar betydelsen ekonomiska relationer har för olika kvinnogruppers agerande. Genom att ta en utgångspunkt i den sociala, ekonomiska och politiska kontext där kvinnorörelsen uppstod och utvecklades, får vi förståelse för de begränsningar och möjligheter som denna rörelse hade. Inom sociologin dominerar ett antal rörelseteorier som inte bara försöker få en förklaring på *hur* en rörelse uppstår och utvecklas, men *också* varför människor går med i en

5. Manns, U 2000

6. Ferree, M. M & Hess, B. B. 1985:48

7. Andra grupper som också ska inkluderas i historien om den andra vågens kvinnorörelse är ex Algotssömmerskorna och Eisersömmerskorna som kämpade för kvinnors rätt till arbete. Gruppers erfarenhet som inte ryms inom ramen för denna artikel.

8. Barnett, B.M. 1995

Tidsignal_nr8.indd 43 2008-06-09 11:04:28

rörelse och hur nya idéer, betydelser och identiteter konstrueras i en rörelse. I studier av kvinnorörelsen har den s k resursmobiliseringsteorin, som introducerades av John D. McCarthy och Mayer N. Zald, använts för att förklara hur grupper/organisationer med gemensamma intressen ibland lyckas organisera och mobilisera sina resurser till en kollektiv handling. Mobiliseringen av engagerade deltagare sågs som den viktigaste resursen enligt Dahlerup.[9]

Ett annat begrepp som används av rörelseforskare är »political opportunities« för att förstå uppkomsten och utvecklingen av en rörelse. Tillämpad på kvinnorörelsen kan kvinnors motsägelsefulla och många gånger underordnade situation i samhället ses som politiska möjligheter som skapade förutsättningar för en mobilisering.

Marx Ferree och Hess förklarar också den nya kvinnorörelsens uppkomst med den motsägelsefulla situationen kvinnor befann sig i under 1960-talet. Kvinnor hade nu objektivt tillgång till fler resurser än de som kollektiv någonsin tidigare haft. Det var resurser i form av utbildning, inkomst och tid. Nya idéer kring jämlikhet och sexualitet hade dessutom skapat en publik för ett förnyat intresse för feminismen. Det fanns med andra ord hundratusentals kvinnor som var »strukturellt tillgängliga« som Ferree & Hess utrycker det, för att gå med i en rörelse.[10]

Ett något anat fokus på social rörelse intar sociologerna Ron Eyerman & Andrew Jamison som betonar rörelsens "tillfälliga kvalitet« och »kollektivt skapande« där den under en specifik historisk kontext förser samhället med nya idéer, identiteter men även nya ideal.[11] I denna process spelar de s.k. rörelseintellektuella en betydelsefull roll som bidrar till denna samhälleliga kunskapsproduktion. Fokus är således på hur aktörerna i rörelsen försöker påverka samhälleliga och politiska processer. Genom att använda sig av termen kognitiv praktik, vill de betona medvetandets skapande roll och erkännande i all mänsklig handling, individuellt och kollektivt.

För den nya kvinnorörelsen blev en av dess viktigaste uppgifter att skapa en medvetenhet om kvinnors sekundära ställning i samhället i hopp om förändring av deras position. Ett exempel på hur rörelsen påverkade samhällsdebatten var parollen »Kvinnokön ger lägre lön« som blev en återkommande paroll flera decennier efter kvinnorörelsens genomslag. Kännetecknande för aktivisterna i den svenska kvinnorörelsen var också att de blev s k »kunskapsproducenter« genom en omfattande studiecirkelverksamhet. Med en ny kunskap och en ny medvetenhet kunde de formulera en politik i kvinnors intressen.

Med denna artikel vill jag sammanfattningsvis kontrastera bilden av en homogen kvinnorörelse och visa att den i hög grad var mångfacetterad, ett uttryck lånat av Marx Ferree & Yancy Martin.[12] Kön var utgångspunkten i den nya kvinnorörelsen men frågan om klass blev tydlig redan i

9. Dahlerup, D. 1998 del 1 s 55.

10. Ferree, M. M & Hess, B. B 1985

11. Eyerman, R & Jamison, A 1991:4

12. Ferree, M. M. & Martin, P.Y. 1995

Tidsignal_nr8.indd 44 2008-06-09 11:04:28

Grupp 8:s första utåtriktade aktioner liksom hos flera andra kvinnogrupper runt om i Sverige.

Artikeln bygger på ett källmaterial skrivet av kvinnoaktivister som var organiserade i Grupp 8-grupper och andra självständiga kvinnogrupper. Det är bl a protokoll, internbulletiner, stenciler, flygblad. Övrigt empiriskt material är Grupp 8:s tidning *Kvinnobulletinen,* Svenska Kvinnors Vänsterförbunds[13] tidning *Vi Mänskor,* andra kvinnogruppers tidningar samt dags- och kvällstidningar. En del av min analys utgår även från intervjuer jag gjort med kvinnor som var aktiva i kvinnorörelsen och f d ASAB städerskor.

Upproret börjar

> »Gör motstånd – gråt inte! Var glad – gå till angrepp«.
> Kvinnor!
> Känner du dig utnyttjad eller isolerad? Vill du göra något åt det?
> Vill du arbeta för – flera daghem, bättre villkor på arbetsplatsen, fri abort?
> Vill du vara med i kampen för ett socialistiskt samhälle?
> Kom till Grupp 8:s INFORMATIONSMÖTE, torsdagen 11 juni.«[14]

Ovanstående uppropstext stod i ett flygblad som spreds utanför typiska kvinnoarbetsplatser och vid tunnelbanor av en liten grupp[15] i Stockholm i juni 1970 som kallade sig Grupp 8. Några av dessa kvinnor hade träffats på Karin Westman Bergs könsrollsseminarier på Uppsala universitet under åren 1967-68 och ville sedan fortsätta att fördjupa sig kring kvinnofrågor. Kvinnorna var missnöjda med den offentliga könsrollsdebatten som fördes under 1960-talet. De ansåg att debatten inte nämnvärt hade förändrat kvinnors position i samhället och kritiserade existerande kvinnoorganisationers sätt att arbeta med kvinnofrågan. Grupp 8 menade att kvinnor *själva* skulle börja kämpa för sin frigörelse och finna möjliga strategier för denna kamp. Genom att ta en utgångspunkt i en historisk materialistisk analys av kvinnoförtrycket samt en analys av kvinnors villkor i dåtida kapitalistiska samhälle hoppades Grupp 8 visa på en annan väg för kvinnokampen. I deras programförklaring från 1970 skrevs »en av våra viktigaste uppgifter är att göra kvinnan medveten om sitt eget förtryck… och att tillsammans med männen arbeta för ett socialistiskt samhälle fritt från utsugning och förtryck«.[16] Det blev den förra som blev den mest centrala uppgiften för den nya kvinnorörelsen. Kampen för socialismen sågs snarare som en långsiktig strategi.

Under åren 1968 till början av 1980-talet kom en ny generation kvinnor från Malmö till Luleå, från Kiruna till Skövde, från Borlänge till Oskarshamn, från Linköping till

13. Svenska Kvinnors Vänsterförbund konstituerades 1931 som en fortsättning av Frisinnade Kvinnors Riksförbund som bildats 1914.

14. Odaterad stencil (Riksarkivet). Flygbladet finns även citerat i Thorgren, G 2003:76.

15. Vid tidpunkten för detta informationsmöte var ca 16 kvinnor organiserade i Grupp 8 Stockholm.

16. För Grupp 8:s programförklaring från 1970 se vidare *KB* Nr 1 1971

Tidsignal_nr8.indd 45 2008-06-09 11:04:28

Göteborg, att gå ut på gatorna för att kämpa för kvinnors rättigheter. Den nya kvinnorörelsen var långt ifrån en homogen rörelse. Grupp 8 grupper och andra självständiga kvinnogrupper bildades vid drygt 40 orter. Kvinnoligan, Svenska Kvinnors Vänsterförbund, Arbetets Kvinnor (som bröt sig ur Grupp 8 1974), Lesbisk Front, Kvinnocentrum i Göteborg, Lund, och Stockholm, kvinnohusgrupper, kvinnokulturgrupper är andra kvinnogrupper som var en del av denna rörelse.

De främsta bärarna av den nya kvinnorörelsen var kvinnor mitt i sin utbildning och/eller som arbetade inom många av de nya mellanskiktsyrkena. Parallellt med det nya kvinnouppproret skedde en arbetarradikalisering där krav på människovärdiga arbetsvillkor, krav på högre lön och dräglig arbetsmiljö ställdes.[17] En del av dessa kvinnliga arbetare kom också indirekt att inspireras av det nya kvinnouppproret. Lågavlönade kvinnor inom industrin, sjukvården, servicesektorn, kontor började protestera mot såväl klass som könsförtrycket. Grupper av kvinnor som invandrat till Sverige under 1960- och 1970-talen började organisera sig i Internationella Kvinnoföreningen.

Det visar att den andra vågens feminism var en rörelse som omfattades av en mångfald av olika kvinnogrupper som alla hade det gemensamma att de ville kämpa för en förändring av kvinnors livsvillkor. I den allmänna radikaliseringen skapade rörelsen en bredd som bars upp av kollektiv makt, ett starkt och kreativt engagemang och hopp om ett rättvisare samhälle.

17. Östberg, K. 2002:130

Bakgrund

En rörelses bildande kan förstås utifrån en samtida ekonomisk, social och politisk kontext men också de motsättningar som existerade för människor i samhället. Sociologerna Myra Marx Ferree & Beth Hess hävdar att det var såväl problem som möjligheter som bidrog till framväxten av andra vågens feminism i USA. Med småbarnsmödrarnas intåg på arbetsmarknaden från början av 1960-talet utmanades en dominerande samhällelig uppfattning om kvinnor som först och främst maka och mor. Samtidigt som kvinnor fortfarande möttes av en hel del problem och hinder. Hälften av samtliga förvärvsarbetande kvinnor arbetade dock deltid eftersom den offentliga barnomsorgen långt ifrån var utbyggd. [18] 1970 hade exempelvis endast omkring 5 procent av förskolebarnen daghemsplats.[19] Ett annat problem var att kvinnor inte hade makt över sina egna kroppar. Abort var förbjudet och i mitten av 1960-talet reste många kvinnor till Polen för att göra abort. När dessa resor fick allt för stor uppmärksamhet tillsattes en aborttutredning 1965.[20] Samtidigt som kvinnors arbetskraft efterfrågades och nya arbetsområden öppnades upp för dem, fick kvinnor

18. Det var framför allt gifta svenska kvinnor som arbetade deltid och då inom vård, handel och service. Medan kvinnor som kommit i samband med arbetskraftsinvandringen under 1960-talet (men även under 1950-talet) arbetade heltid och då främst inom industrin (de los Reyes, P 2000).

19. *Vi Mänskor* 1981 Nr 1 s27

20. Se vidare Lennerhed, L. 1994, Karlsson, G 1999, Schmitz, E 2007.

Tidsignal_nr8.indd 46 2008-06-09 11:04:28

ofta dåliga arbets- och lönevillkor. Utifrån dessa erfarenheter och motsättningar började många kvinnor höja sina röster.

En utbredd ilska över dessa orättvisor och villkor blev en drivkraft för att organisera sig.

Historiskt har rörelser ofta uppstått som svar på andra rörelser. Perioden efter andra världskriget kännetecknades av en omfattande antikolonial och befrielsekamp i Asien, Afrika och Centralamerika. Parallellt exploderade medborgarrättsrörelsen i USA för att några år senare avlösas av en omfattande antikrigsrörelse mot USA:s krig i Vietnam. En rörelse som rekryterade företrädesvis unga människor runt om i världen. Ur dessa rörelser bildades tusentals kvinnogrupper som gick under beteckningen »Women's liberation movement« i USA som i sin tur inspirerade och möjliggjorde bildandet av kvinnogrupper framför allt i västra Europa i början av 1970-talet. Parallellt med studentupproret inleddes en arbetarradikalisering som började med arbetarrevolten i Paris maj 1968. I Sverige inleddes den av strejkande gruvarbetare i Malmfältet år 1969 som krävde månadslön och människovärde. Strejken blev upptakten till en omfattande strejkvåg under 1970-talet.

Kvinnorörelsen uppstod således i en period av dramatiska förändringar i människors liv och en period av politisk aktivitet inom många områden. Det möjliggjorde ett utrymme för mobiliseringar och kollektiva aktioner, vilket spelade en avgörande roll för framväxten av rörelsen.

Kvinnouppproret i Stockholm 1969–1972

Vad kännetecknade det första kvinnouppproret och hur lyckades en liten grupp kvinnor ta initiativ till det som blev andra vågens feminism i Sverige? Svaret kan sökas bl a i några av de konkreta aktioner som Grupp 8 Stockholm initierade i slutet av 1960-talet. Syftet med dessa var att visa en möjlig strategi för kvinnokampen och att kvinnokamp handlade om att ta en utgångspunkt i de krav och frågor som berörde en majoritet av kvinnor. De första årens politiska aktivism och mobilisering handlade om rätten till abort, arbete och daghem. År 1975 fick kvinnor fri abort i Sverige. Under hela 1970-talet och början av 1980-talet fortsatte kampen för kvinnors rätt till arbete och bättre villkor på arbetsmarknaden och krav på en fullständig utbyggnad av daghem och fritidshem. Med dessa krav ville kvinnorörelsen skapa en medvetenhet om kvinnoförtryckets patriarkala och kapitalistiska struktur som de hoppades skulle leda till kvinnokollektivets egen organisering och aktivism. Nedan ger jag några exempel på hur Grupp 8 försökte starta en kvinnokamp som skulle inkludera lågavlönade kvinnor. Kvinnokampen menade man kunde inte separeras från klasskampen.

DELTIDSARBETE – »DEN PERFEKTA UTSUGNINGEN«

Den 15 november 1968 visades ett TV – program där några lågavlönade ensamstående kvinnor framträdde och berättade om sin sociala och ekonomiska situation. Följande dag hade de flesta större dags- och kvälls-

tidningar stora reportage om dessa kvinnor. Samtidigt inleddes avtalsrörelsen mellan SAF och LO där det inte fanns en enda kvinna vid förhandlingsbordet.

Bakgrunden till TV-programmet var bl a arbetet med den pågående statliga låginkomstutredningen som publicerade en rapport 1970. Grupp 8 hävdade att detta var ett »dokument över kvinnans förtryck«[21]. Utredningen visade att majoriteten av Sveriges kvinnor befann sig i ett socialt och ekonomiskt underläge. Det framkom bl a att det fanns 300 000 hemmafruar med minderåriga barn som ville ut på arbetsmarknaden, men där brist på barntillsyn »tvingade« dem att stanna hemma.[22] Kvinnors förvärvsfrekvens hade ökat från 38 procent 1960 till 60 procent 1970 men av dessa arbetade 40 procent deltid.[23] Det var för många en nödvändig lösning för att kunna kombinera arbete och barn.

TV-programmet blev en möjlighet för den nybildade Grupp 8 att försöka skapa en opinion mot orättvisorna kring deltidsarbetet och föra fram sin politik i frågan. De hävdade att deltidsarbetet var »den perfekta utsugningen« av den kvinnliga arbetskraften genom att kvinnor användes som arbetskraft när de behövdes och att deras sociala villkor var mycket sämre än heltidsarbetande.[24] Kvinnoaktivisterna samlade kunskap om deltidsarbetet, kontakter togs

FÖRFATTARCENTRUM
i samarbete med Grupp 8
Kvinnor - Låglöner
Deltidsarbete
Diskussionsmöte på STADSMUSEET
Torsdagen den 6 mars 1969 kl. 20
Inbjudna
CARL-AXEL EKBERG, personalchef Konsum - Stockholm
PER SCHIERBECK, Åhlén & Holm
SVEN OLOV GRÖNQVIST, ombudsman Handels
PER HOLMBERG, sekr. i låginkomstutredningen
ALBERT ARONSON, Svenska Bostäder
GUNNEL GRANLID, red. Tidsignal
SIV THORSELL, sekr. i barnstugeutredningen
Ordförande
FICKTEATERN MEDVERKAR

Grupp 8 vände sig till de deltidsarbetande kvinnorna på Åhlén & Holm i Stockholm.

med Fokusredaktionen på TV och Handelsanställdas förbund som organiserade många av de deltidsanställda kvinnorna. Fakta om ägandeförhållandena[25] och hur aktierna fördelades inom varuhussektorn togs fram i syfte att förklara hur kapitalet tjänade på att anställa kvinnor deltid. Med denna kunskap och kontakter bestämde sig Grupp 8 för att organisera ett möte. Flygblad spreds med rubriken »Vem tjänar på deltidsarbetet?« utanför de stora varuhusen i Stockholm i hopp om att de anställda kvinnorna skulle identifiera sig med retoriken i flygbladet:

21. I *KB:s* första numer 1970/1971 presenterades delar av utredningen och Grupp 8:s svar på denna.

22. Leion, A. 1970:38

23. Hirdman, Y. 1998:13

24. *KB* 1971 Nr 1 s8

25. Dessa hämtades bl a från CH Hermanssons *Monopol och storfinans – de 15 familjerna* (1971)

> Vem tjänar på deltidsarbetet? …Kan DU försörja dig på din lön?… Har DU någon trygghet som deltidsanställd?…Det är arbetsgivarna som tjänar mest på deltidsarbetet. Kräv bättre villkor för de deltidsanställda.[26]

På Åhléns arbetade 65 procent av kvinnorna deltid och på NK 35 procent deltid. Dessa kvinnor inbjöds nu till en debattkväll som Grupp 8 arrangerade tillsammans med Författarcentrum den 6 mars 1969 i Stadsmuseets sal. I panelen deltog bl a Handels ombudsman, Per Holmberg (sekreterare i Låginkomstutredningen) samt varuhuschefen från Åhlén & Holm och Konsum – Stockholms personalchef.[27] Uppslutningen beskrevs som att »salen fylldes till bristningsgränsen«[28] och bland de drygt tvåhundra personerna fanns många deltidsanställda snabbköpskassörskor från Åhléns.

Kännetecknande för den nya kvinnorörelsen var också det kreativa engagemanget. Möteslokalen dekorerades med ett antal skärmar som illustrerade kvinnor i arbetslivet. Teatergruppen Fickteatern [29] spelade pjäsen *Pengar* där åhörarna fick höra:

> »För HONOM har fackföreningen redan gjort så mycket (att han tröttnat gå på mötena.) För HENNE är det dags att börja: Att sluta sig samman, Att ställa krav. Att värdera sitt eget arbete. Och kräva lön och villkor därefter«.[30]

Teatergruppens budskap var såväl en kritik mot den fackliga organisationens patriarkala struktur som en uppmaning till förändring. När en medlem i Grupp 8 ställde en fråga till Handelsanställdas Förbunds ombudsman om vad förbundet gjorde för att upplysa kvinnorna om deras rättigheter möttes hon av svaret: »Kvinnorna är ofta inte fackligt mogna. De är omotiverade«.[31] Detta anmärkningsvärda uttalande gjordes trots kvinnors fackliga och politiska kamp inom arbetarrörelsen under 80 år. Uttalandet speglade en inte alltför ovanlig uppfattning kring kön och politik inom stora delar av fackföreningsrörelsen vid tidpunkten för det nya kvinnouppproret.[32] Det visade också nödvändigheten av att kvinnor självständigt började organisera sig.

På mötet reste sig också en äldre kvinna som arbetat som expedit i trettio år och riktade följande ord till Grupp 8: »Det här gjorde ni bra flickor. Det här är bara början… kom ihåg det… bara början.«[33]

---

26. Odaterad stencil »Vem tjänar på deltidsarbetet?« (privat arkiv).

27. Affisch Sundströms Boktryckeri, Stockholm 1969 (privat arkiv)

28. Ulla Torpe, Grupp 8 beskriver mötet i *Vi Mänskor* 1981 Nr 1 s7

29. Fickteatern bildades i december 1967 med bl a Suzanne Osten med syfte att vända sig till en publik som inte brukade gå på teater. Den sökte sig utanför institutionsteatrarna och försökte finna alternativa spelplatser såsom torg, skolor, köpcentra och även fängelser. Se Christine Svens avhandling *Regi med feministiska förtecken. Suzanne Osten på teatern* (2002) som belyser bl a Fickteaterns politiska utveckling.

30. *Dagens Nyheter* 7/3 – 69

31. ibid.

32. Se vidare Hirdman,Y 1998 och Waldemarson, Y 2000 om LO och frågan om klass och kön.

33. *Vi Mänskor* 1981 Nr 1 s 7.

Tidsignal_nr8.indd 49 2008-06-09 11:04:29

Hon såg uppenbart en potential i att kvinnor kollektivt kom samman.

Det omedelbara resultatet av mötet blev att ett särskilt råd tillsattes inom Handelsanställdas Förbund för att granska de deltidsarbetandes villkor. Förslag till reformer skulle läggas fram vid dess kongress i juni 1971. Även LO-ordföranden Arne Geijer uttalade sig om att de deltidsanställdas förhållanden eventuellt skulle komma att behandlas vid nästa avtalsrörelse.[34]

Kvinnan i »låglönejobben«

Hösten/vintern 1970 tog några av de nybildade lokalgrupperna i Grupp 8 Stockholm initiativ till att fortsätta den inslagna vägen att göra könspolitik av Låginkomstutredningen.[35] Denna gång vände de sig till kvinnor som arbetade i den kvinnodominerande industrin för att få dels få kunskap om kvinnors villkor inom denna och dels försöka sprida sin politik till andra grupper av kvinnor. Lokalgruppen, *Farstagruppen*, delade ut flygblad, informerade om Grupp 8 och sålde *Kvinnobulletinen* utanför RIFA (Radio Industrin Fabriksaktiebolag, ett Ericssonbolag), i Bollmora. Vid detta företag arbetade många finska kvinnor som inte förstod Grupp 8:s flygblad. Kvinnoaktivisterna översatte det och kom tillbaka. Resultatet av aktionen blev att de fick kontakt med tre kvinnor som var intresserade av Grupp 8:s verksamhet. I en rapport skrevs: »Vi ska närmast försöka träffa dessa för att få informationer om arbets- och lönesituationen på RIFA.«[36] Några medlemmar i en annan lokalgrupp bestämde sig för att söka arbete på Marabou för att komma »i direkt kontakt med problemen« och »kartlägga fabriken och slavkontrakten och dyl«.[37] En lokalgrupp bestämde sig för att följa upp situationen för kvinnorna i Handelsanställdas Förbund och då särskilt kassörskorna på Åhléns, som var missnöjda men rädda för att agera.

Den 8 september 1971 arrangerade Grupp 8 åter ett offentligt möte, ett sk låglöne teach-in på ABF. Några av de kvinnor som lokalgrupperna kommit i kontakt med framträdde och berättade om sina arbetsvillkor. En panel bestående av en LO-representant, utbildningsministern och en SAF-representant var inbjuden för att besvara frågor.

Dessa två offentliga möten är exempel på Grupp 8:s politiska aktivism runt 1970. Under sin uppbyggnad lyckades alltså en liten grupp utbildade kvinnor mobilisera åtskilliga hundra lågavlönade arbetarkvinnor till ett möte där deras arbetsvillkor sattes i centrum. Det var i linje med den plattform man formulerat.[38] Det får också

34. *Vi Mänskor* 1970 Nr 2 s 19.

35. Aktiviteten i Grupp 8 byggde på medlemmarnas engagemang i sina respektive lokalgrupper och här bestämde medlemmarna själva vilka frågor (utifrån Grupp 8:s handlingsprogram) som de ville arbeta med. Andra lokalgrupper genomförde aktiviteter och aktioner kring abortfrågan, daghemsfrågan och det sexuella förtrycket i början av 1970-talet.

36. Internbulletin för Grupp 8 Stockholm Nr 1 1971

37. ibid

38. Se Grupp 8:s handlingsprogram som presenterades i *Vi Mänskor* 1970 i Nr 2. I december

Tidsignal_nr8.indd 50 2008-06-09 11:04:29

ses som ett exempel på en kvinnokamp och kvinnosolidaritet som utgick från kvinnors olika villkor och intressen. Kvinnokampen handlade om att medvetandegöra om existerande klassrelationer och synliggöra hur kapitalet tjänade på kvinnors arbete. Genom att söka upp kvinnor, tala med dem och organisera ett möte för dem valde Grupp 8 en strategi som kan beskrivas som början på en »pro« arbetarklasspolitik.[39] En strategi som syftade till att kvinnor skulle bli handlande subjekt. Strategin skiljde sig från flertalet fackförbunds men även de partipolitiska kvinnoförbundens. Däremot hade den likheter med flera vänsterorganisationer, men målgruppen skiljde. Lågavlönade kvinnor inom industrin och den offentliga sektorn var inte vänsterns primära målgrupp (åtminstone inte i början av 1970-talet).

Trots framgången med att försöka få igång en kvinnokamp på ett antal arbetsplatser fortsatte Grupp 8 inte med denna inriktning.[40] Istället gick de in i en period av handlingsförlamade diskussioner kring strategi för den fortsatta kvinnokampen. Det fanns också ett sökande av andra förklaringar av kvinnoförtrycket. Flera Grupp 8 medlemmar fick svaren hos de mer radikalfeministiskt orienterade kvinnogrupperna i exempelvis USA och förde in diskussionen om det ideologiska och sexuella förtrycket i organisationen. En medlem beskrev detta som:

> *»…behov av att diskutera det ideologiska förtrycket mera ingående. Och att hitta en egen identitet samt att mera lära oss att umgås och solidarisera oss med andra kvinnor – och att inte ta efter mannens kompismentalitet som består av en dunk i ryggen eller den tidigare kvinnomentaliteten som bygger på rivalitet.«*[41]

Parollen det »personliga är politik« och »systerskap ger styrka« fick genomslag i Grupp 8 Stockholm i början av 1970-talet. Kvinnoaktivisterna diskuterade egna erfarenheter av könsförtryck och inspirerades av en mängd pamfletter, tidskrifter och böcker skrivna av företrädesvis kvinnoaktivister från USA, Storbritannien, Holland och Danmark. I lokalgrupperna samlade medlemmarna in och analyserade material om samtida förhållanden, kritiserade vardagliga institutioner och diskuterade egna erfarenheter av förtryck. Det kan karakteriseras som en kognitiv process där

antogs Grupp 8:s programförklaring som publicerades i *KB* 1971 Nr 1 (i en del upplagor 1970 Nr 1).

39. Brenner, J 2000:1

40. I mitten av 1970-talet initierade några medlemmar i Gr 8 Stockholm ett internt möte med rubriken: »Kvinnokamp på jobbet! Går det an? Har någon försökt?« Flera medlemmar berättade hur kvinnofrågan börjat förankrats ute på arbetsplatserna. Inom SIF hade ett Kvinnoråd bildats och en medlem, som arbetade som sjukvårdsbiträde, hade tagit initiativ till Grupp 8: s studiecirkel i Kommunalarbetarförbundets regi. Resultatet av mötet blev bildandet av yrkesgrupper som syftade till ett kvinnopolitiskt arbete ute på respektive arbetsplatser. Den första aktiviteten var att inför den kommande avtalsrörelsen »göra våra stämmor hörda« som de uttryckte sig. Grupp 8 aktivisterna skulle driva frågorna kring: arbetstidsförkortning, lika lön, återinförande av affärstidslagen, ersättning för förlorad arbetsförtjänst vid daghemsbrist, avskaffande av deltidsarbete etc. (Stencil »Kvinnokamp på jobbet«! 1974).

41. Temabulletin 5/72 s 14

nya tankar utvecklades och som aktiverade nya aktörer, kort sagt »nya intellektuella projekt« som Eyerman & Jamison beskriver det som. Idéer och tolkningar som inspirerade kvinnoaktivisterna att skriva flygblad, appelltal, göra utställningar som användes i den utåtriktade politiska agitationsverksamheten.[42]

Kvinnouppproret sprids

En rörelses utveckling kan vidare förstås med en undersökning av rörelsens spridningsförlopp. Det gäller både spridning till nya grupper och skikt i samhället och dess geografiska utbredning.[43] Med sina kollektiva aktioner och formulering av ett handlingsprogram för kvinnokampen gav Grupp 8 Stockholm såväl möjlighet som inspiration för andra kvinnor att ta initiativ till en kvinnogrupp på sin ort. De nya idéerna spreds också via moderna massmedia och människors större resmöjligheter. Dahlerup beskriver det som att det blev snabbt en »avsmittningsprocess« över landsgränserna, men också innanför landets gränser.[44] Främst kvinnliga journalister som sympatiserade med kvinnorörelsen skrev omfattande reportage om Grupp 8 och dess aktioner samt om kvinnorörelsen internationellt. En annan betydelse hade vänsterbokcaféerna (framför allt i studentstäderna) vilka sålde de nya (och nytryckta) kvinnoböckerna, *Kvinnobulletinen* och andra kvinnotidningar. Kännedom om Grupp 8 Stockholm spreds också via utställningen, *KVINNOR*[45], som visades på Moderna Museet i Stockholm i april 1972. Därefter visades den i mindre form på olika orters bibliotek som i Västerås, Norrköping, Uppsala, Vilhelmina. 1973 nådde den Kristianstad, Göteborg, Umeå, Piteå, Luleå och Gällivare–Malmberget.

KVINNOLIGAN I LUND

Hösten 1970 bildades Kvinnoligan i Lund av främst unga studerande kvinnor som varit aktiva i vänstern eller umgåtts i vänsterkretsar men upplevde att de inte var med på samma villkor som männen. Efter ett antal studiemöten om marxism och kvinnofrågan bestämde majoriteten av kvinnorna i Kvinnoligan att börja fördjupa sig i de radikalfeministiska idéerna kring medvetandehöjning och systerskap. Vidare ville man visa att kvinnokampen var internationell. Kvinnoaktivisterna i Kvinnoligan organiserade[46] det första internationella kvinnomöte där represen-

42. Lokalgrupperna tog initiativ till mobiliseringar kring kravet på fri abort, för en fullständig utbyggnad av daghemmen och fritidshemmen, mot kapitalets porrindustri och mot all form av sexuell diskriminering och utnyttjande. Se vidare i Schmitz 2007 kring några av dessa aktioner i Stockholm under 1970-talet.

43. Östberg, K. 2002:15

44. Dahlerup, D. 1998:173

45. Tema för utställningen var produktion, reproduktion och sexism och den sågs av över 13 000 personer under en månad. I utställningen uppmanades kvinnor att se över sin situation, skaffa sig kunskaper och börja organisera sig med andra kvinnor för att gemensamt ta upp kampen.

46. En av dess medlemmar var ordförande i Akademiska Föreningens studentutskott och förslog AF att arrangera ett kvinnokampsmöte. Däremot blev det medlemmarna i KL som stod för mobiliseringen och organiseringen av mötet.

tanter från Women´s Liberation i London, Rødstrømperne i Danmark samt Grupp 8 Stockholm var inbjudna. »Kvinnokamp« var temat för den paneldebatt som ägde rum i februari 1971 på Akademiska Föreningen i Lund. Över 1000 personer, majoriteten kvinnor, kom till stora salen i kårhuset, ett rum som tagits över av kvinnor för en kväll. Från läktaren hängde banderoller med namn på kvinnor som Rosa Luxemburg, Angela Davis och Sara Lidman och över podiet hängde en röd tygbanderoll med orden »Systerskap är makt« omgivet av kvinnotecknet med knytnäven. Det nya kvinnoupproret hade därmed spritts till södra Sverige och Kvinnoligan fick en stor medlemstillströmning. Kvinnoligan skiljde sig från Grupp 8 Stockholm genom sitt beslut att låta medvetandehöjning bli en central aktivitet i basgruppen. Syftet med denna var att kvinnor skulle börja inse att de inte var ensamma om sina upplevelser av att vara misslyckade och mindervärdiga (som hängde samman med deras sekundära status i samhället) utan att det fanns ett gemensamt mönster av erfarenheter. Medvetandehöjning betraktades som en väg till att upptäcka att de personliga erfarenheterna faktiskt är politiska. När kvinnor började bli medvetna om detta skapades också en grund till ökat självförtroende, en känsla av att vara ett starkt kollektiv som skulle möjliggöra ett politiskt handlande. Idéerna om kvinnosolidaritet och att systerskap är makt blev sprungna ur medvetandeprocessen.

Kvinnoligan existerade mellan åren 1970 och 1973. En del aktioner gjordes som en abortdemonstration och ett möte kring smärtfri förlossning. Kvinnoligan presenterade också sin syn på kvinnofrågan vid ett stort offentligt möte på Stadsbiblioteket i Lund samt genom utställningar på bibliotek. Däremot visade det sig emellertid att systerskapsidéen och kvinnosolidariteten inte vara så enkel och given när Kvinnoligan skulle organisera nya grupper av kvinnor.[47] Andra erfarenheter och andra visioner om kvinnokampen presenterades. Diskussionen intensifierades med omfattande inlägg i internbulletinerna och med utdragna debatter på stormötena. Olika linjer utvecklades där en gruppering ville fortsätta en mer feministisk inriktning där basgruppen hade sin egen målsättning. De var emot att ha en större plattform utan menade att det räckte att hävda att Kvinnoligan kämpar mot all form av kvinnoförtryck. [48] Den andra riktningen ville att Kvinnoligan skulle ha en klar socialistisk målsättning i likhet med Grupp 8:s programförklaring och krav på obligatoriska studiecirklar för nya medlemmar.[49]

Frågan om krav på socialism i plattformen för den nya kvinnorörelsen förekom även hos andra kvinnogrupper i början av 1970-talet.[50] Resultatet av målsättnings-

47. Flera av dem hade rekryterats efter det enda större offentligt möte som Kvinnoligan arrangerade på Stadsbiblioteket i Lund i december 1971 i syfte just att nå ut till fler kvinnor.

48. Kvinnoligans Internbulletin mars 1972.

49. Kvinnoligans Internbulletin april 1972

50. Det var inte ovanligt att kvinnor först kom samman genom att organisera sig i runt en studiecirkel på sin ort. I dessa diskuterades Grupp 8:s programförklaring där åtskilliga kom fram till att bilda en Grupp 8 grupp. Andra bestämde sig

Tidsignal_nr8.indd 53 2008-06-09 11:04:29

diskussionen i Kvinnoligan blev att många lämnade organisationen. Våren 1973 upplöstes Kvinnoligan och en av de aktivister som var mer under hela dess existens ger följande förklaring till dess snabba upplösning:

> *Jag tror att strukturen var för lös helt enkelt. Det saknades styrning, det ingick ju i ideologin, det skulle inte finnas någon styrning.* [51]

Åtskilliga av medlemmarna fortsatte dock sitt kvinnopolitiska engagemang i andra kvinnogrupper. Några förde också in sina erfarenheter i olika forskningssammanhang på universiteten. De radikalfeministiska idéerna fick egentligen större genomslag flera decennier senare som exempelvis i kvinnojourrörelsen. Medan Kvinnoligan blev den kvinnogrupp som mest konsekvent tog till sig idéerna om medvetandehöjning och systerskap, kom andra kvinnogrupper runt om i Sverige följa den inriktning som Grupp 8 Stockholm etablerat runt 1970. Några exempel på detta beskrivs nedan.

KVINNOGRUPPEN I BORLÄNGE – LYCKAD MOBILISERING

Kvinnogruppen i Borlänge bildades hösten 1974 av en grupp kvinnor efter studier och diskussioner kring TRU:s studiecirkel »Kvinnor och arbete«. I samband med studiecirkeln uppkom behovet av att skaffa kunskap om kvinnornas sociala och ekonomiska situation i Borlänge för att kunna bedriva ett kvinnopolitiskt arbete. Kvinnoaktivisterna intervjuade personal på arbetsförmedlingen, på barnstugebyrån, på ett antal företag samt några kvinnliga järnverksarbetare på Domnarvets Järnverk. Studiebesök gjordes på Domnarvet och på förskolor. Resultatet blev tidningen *Kvinnor i Borlänge* som efter några månader sålts i 2 500 exemplar.[52] Denna höga försäljningssiffra kan jämföras med *KB:s* första upplaga som var 5 000 exemplar.

Med sin tidning började Kvinnogruppen bli känd i Borlänge och de intervjuades även i lokalpressen. Kvinnogruppen antog inte Grupp 8:s handlingsprogram utan definierade sig som en partipolitiskt oberoende organisation:

> Vår strävan är att skapa så bred enighet och styrka som möjligt bakom våra krav.[53]

Dessa krav var: *Rätt till arbete. 6 timmars arbetsdag med full lön. Lika lön för lika arbete. Avskaffa särskilda kvinnoyrken. Fler daghem och fritidshem. Stoppa utnyttjandet av kvinnor i porr och reklam.* I sin strävan hoppades de få igång »en rörelse underifrån, en opinion från kvinnorna själva.«[54] Strategin blev att kvinnogruppen medvetet försökte rekrytera kvinnor genom kontakter på sitt arbete, genom sina dagmammor, genom försäljning av tidningen i bostadsområden.

för att enbart kalla sig för Kvinnogruppen och att inte ha socialism inskrivet i sin plattform med argumentet att det skulle försvåra rekrytering av bredare grupper av kvinnor.

51. *Kvinnorörelsen och `68 – aspekter och vittnesbörd* Elisabeth Elgán, red 2001:64

52. Den trycktes i 3 000 exemplar. Brev från Ulla Waldenström 15.10.74 (E.2 Riksarkivet).

53. Odaterad stencil »Program för Kvinnogruppen i Borlänge« (eget arkiv)

54. «Presentation av Kvinnogruppen i Borlänge« inför Grupp 8:s konferens 1976.

Tidsignal_nr8.indd 54 2008-06-09 11:04:29

Resultatet blev också att gruppen hade en relativt blandad medlemssammansättning av såväl lågutbildade som högutbildade kvinnor men även hemmafruar vars män ofta arbetade på Domnarvets Jernverk.

Kvinnokamp för Kvinnogruppen i Borlänge handlade om att *agitera* och *samtala* med kvinnor. Parallellt med studiecirklar skolades medlemmarna i att argumentera kring kvinnofrågor och tränades i intervjuteknik, en erfarenhet som för de flesta var helt ny. Med dessa erfarenheter mobiliserades hela kvinnogruppen att genomföra en intervjuundersökning i Borlänges största bostadsområde, Tjärna Ängar. 10 procent av kvinnorna i områdets 1 257 hushåll valdes ut slumpmässigt och intervjuades om deras behov av lönearbete och barnstugeplatser men samtal fördes även kring hemarbete, fritid och facket.

Resultatet av undersökningen[55] publicerades i nummer 2 av *Kvinnor i Borlänge* som utkom år 1976. En viktig slutsats som Kvinnogruppen gjorde var att kvinnor *ville* ha ett lönearbete och att den verkliga arbetslösheten bland kvinnor troligen var tre gånger större än den registrerade. Utifrån detta bestämde de sig för att driva en kampanj: »1000 nya jobb till kvinnor i Borlänge«. Bakgrunden till kravet var en länsplan som Länsstyrelsen i Kopparbergs län upprättade 1974. Där hade man satt som mål att skapa fram 1000 nya arbetstillfällen för kvinnor fram till 1980.[56] Dessa nya arbeten skulle främst erbjudas på Domnarvet där kvinnors andel av de kollektivanställda ökat från ca 3 procent 1968 till ca 9 procent 1974.[57]

Samma år, 1976, som Kvinnogruppen drog igång sin kampanj försämrades dock arbetsmarknadsläget och Domnarvet bröt sitt löfte att nyanställa 150 kvinnor per år. I ett reportage i *KB* beskrevs situationen för kvinnorna på Domnarvet som följande:

> Nu är löftena som bortblåsta och de kvinnor som jobbar där sitter löst… För även om det är omöjligt för företaget att avskeda kvinnor bara för att de är kvinnor, så blir det ändå de som drabbas hårdast.[58]

Kvinnogruppen höll appellmöten med tidningsförsäljning och visade en mindre utställning i centrala Borlänge där förbipasserande kunde läsa kraven: »Vi vill ha arbete« och »Kvinnors rätt till arbete med en lön som det går att försörja sig på.« På ett annat plakat stod »Allt fler kvinnor utan jobb« och en teckning föreställande Domnarvet med en ruta »Damerna först«.[59] Kvinnogruppen uttalade sig även om

55. Denna undersökning publicerades i ett särskilt kompendium som inspirerade bl a den nybildade kvinnogruppen i brukssamhället Hofors att göra liknande undersökning kring kvinnors behov och intressen i en ort som på många sätt hade liknande Borlänge. Även denna kvinnogrupp rekryterade kvinnor från såväl industrin som mellanskiktsyrken.

56. Syftet med länsplanen var att erbjuda kvinnor samma sysselsättningsmöjligheter som kvinnor i övriga landet. Länsstyrelsens plan tillkom troligen mot bakgrund av den jämställdhetsdelegation som Olof Palme tillsatte år 1972. Se Florin, C & Nilsson, B 2000, Lindvert, J 2002.

57. *Kvinnor i Borlänge* 1976. 1980 utgjorde kvinnorna 14,35 procent av de kollektivanställda.

58. *KB* 1977:1 s16f

59. ibid

Tidsignal_nr8.indd 55 2008-06-09 11:04:29

splittringen som uppstått mellan kvinnor och män på Domnarvet. Företaget hade exempelvis placerat kvinnorna på de »enklare och lättare« arbetena i traverserna och truckarna, arbeten som tidigare var reträttplatser för äldre arbetare. Kvinnogruppen menade att Domnarvet istället borde ha utbildat kvinnor i andra typer av arbeten för att undvika en motsättning mellan äldre arbetares rätt till enklare jobb och kvinnornas rätt till arbete. Denna splittringstaktik ledde också till att kvinnorna på järnverket kunde mötas av argumentet från sina arbetskamrater som: »Du kan väl gå, du som har en man som försörjer dig.«[60] Tongångarna på Domnarvet började låta som på 1920- och 1930-talen när gifta kvinnors rätt till arbete problematiserades.[61] Det var mot denna bakgrund som några kvinnliga järnverksarbetare bestämde sig för att organisera sig.

KVINNOCIRKELN PÅ DOMNARVETS JÄRNVERK

I mars 1981 kunde de kvinnliga arbetarna på Domnarvet läsa en annons i personaltidningen med rubriken »Kvinnor kom med«! Drygt tio kvinnor kom till mötet som ägde rum i Metallarbetareförbundets studiehem och de beslutade att läsa »Arbetskamrater – ett jämställdhetsmaterial från Metall.« En av mina informanter minns:

> *Jag måste ha sett det genom tidningen. Jag tror att det var när det pratades om att det var uppsägningar och det sas att nu måste kvinnorna lämna plats. Röster hördes att först och främst männen måste ha kvar sina jobb. De som var väldigt utsatta var de som jobbade både två.*

Uppfattningen om mannen som familjeförsörjaren var starkt utbredd och kvinnors arbete betraktades som något »extra« även om verkligheten var den att många av de kvinnliga arbetarna var ensamförsörjande. Några av initiativtagarna var medlemmar i Kvinnogruppen i Borlänge. En av dem berättar bakgrunden till bildandet:

> *Det var många kvinnor som började på Domnarvet men som slutade igen för det var en jättetuff miljö. De som blev kvar kände sig pressade. Cirkeln började som ett behov från oss tjejer som jobbade på Domnarvetet att träffas och på något sätt lyckades vi få stöd från Metallstyrelsen. Det var ett motstånd och de kallade oss allt möjligt ända in på slutet. Vi var 11 från början och den varade i många år* (Mona).

I en intervju i *AB* med några andra kvinnor som deltog i cirkeln gavs liknande förklaring – »många här, framförallt kvinnorna, var oroliga för sina jobb och ville ha stöd.« [62] När kvinnor trädde in i den manliga industrin utmanade de inte bara den könssegregerade arbetsmarknaden utan även en traditionell uppfattning om hur kvinnor skulle vara och vad de förväntades göra. Samtidigt som ett arbete i en mansdominerad industri innebar en större självständighet och ekonomisk trygghet för kvinnor:

> *När jag jobbade på restaurang hade jag inget*

60. Kvinnogruppen blev intervjuad i *DalaDemokraten* 29/3 1977

61. Se bl a Frangeur, R. 1998, Björk,G 1999, Schmitz, E 1982,1999

62. *Aftonbladet* 10/10 1983

Tidsignal_nr8.indd 56 2008-06-09 11:04:29

*ob-tillägg och de kunde plötsligt säga att nu finns det inget jobb. På Domnarvet har jag fasta tider och har dubbelt betalt. Dessutom kunde jag jobba sextimmars dag och det är tack vare att jag har industrijobb. Mina väninnor som jobbade som kassörskor hade inte denna chans (*Katrin).

I kvinnocirkeln diskuterades såväl fackliga frågor som arbetslöshet, skiftgång, omplaceringar, som specifika kvinnofrågor om huruvida buller och lösningsmedlen påverkade fostren, abort och barntillsyn. Med stöd av lagen om timstudiestöd träffades kvinnorna under arbetstid, på dagtid, två timmar en gång i veckan. Kvinnorna i Metalls studiecirkel gjorde liknande erfarenheter som kvinnorna i den nya kvinnorörelsen när de började organisera sig.

Cirkeln är vårt andningshål. Vi kan tala om oss själva. Vi kan upptäcka att vi inte är unika, att vi har samma erfarenheter. I en tjejgrupp vågar vi diskutera. Vi törs föra fram våra åsikter och vi blir säkrare. Vi har insett att det hänger på oss själva om vi ska kunna förändra våra arbetsvillkor.[63]

Vilket bemötande fick då kvinnorna på Domnarvet? I en artikel i *AB* berättade några av dem att flera av deras arbetskamrater var skeptiska och kritiska mot kvinnornas egen organisering. När en studiecirkel planerades om kärlek, barn, föräldrar och samhället kunde de exempelvis bli bemötta med orden »jaså ni ska snacka sex och porr på arbetstid« eller att studiecirkeln var en »syjunta med skvaller och skitsnack.« Kvinnorna konstaterade också att »en tjejcirkel är utsatt, alla har ögonen på en.«[64] Det största motståndet kom dock från den lokala fackklubben som kände sig hotad, enligt en av mina informanter. Cirkeldeltagarna kunde bli påhoppade i den lokala fackliga metalltidningen med anklagelser om att de var manshatare.

Det var tydligt att den fackliga klubben inte visste hur de skulle agera när kvinnor började organisera sig och då blev det personangrepp istället (Kia).

Kvinnogruppen i Borlänge och kvinnocirkeln på Domnarvet är exempel på viktiga historiska och politiska exempel och erfarenheter av vad som händer när kvinnor kommer samman som ett kollektiv. För en period var det möjligt att bryta den socialdemokratiska hegemonin[65] och skapa sig ett större handlingsutrymme, ett begrepp hämtat från Maud Eduards.[66] Det var även möjligt att bygga upp ett samarbeta mellan de olika kvinnogrupperna för att mobilisera andra kvinnor i Borlänge kring deras krav. Det senare gjordes inte minst åren 1982 till 1985 då grupperna arrangerade Kvinnofestivaler i samband med 8 mars. Den första festivalen organiserades kring kravet »Kvinnans rätt till arbete« där flera kvinnor för första gången vågade framträda

63. ibid

64. ibid

65. En av mina informanter som var med i kvinnocirkeln på Domnarvet berättar: »En gång har jag yttrat mig på ett fackligt möte och då var man slagen i huvudet. Det var nog inte för att man var kvinna utan alla som yttrade sig och inte tillhörde den innersta kretsen gjorde de mos av. Bara att gå på ett fackligt möte var stenhårt«.

66. Eduards, M 2002

Tidsignal_nr8.indd 57 2008-06-09 11:04:29

offentligt och berätta om sina villkor. En kurator vid ungdomsmottagningen berättade att barnafödandet blev för många tonårsflickor det enda sättet att få en mening och en betydelse som människa i en ort som Borlänge.[67] Kvinnofestivalen 1984 var ett samarrangemang tillsammans med några av de ASAB städerskor som var ute i strejk 10 år tidigare (se nedan).

motstånd mot kvinnors krav på rätt till arbete – exempel grupp 8 piteå.

Det nya kvinnoupproret spred sig snabbt även till Norrland där glesbygdsproblematiken och avflyttningen präglade människors villkor i hög grad under 1960-talet. SKV publicerade ett särskilt temanummer »Kvinnor i Norrland« i *Vi Mänskor* (1971) med ett antal reportage[68] som skildrade kvinnors villkor i Norrlands inland. I början av 1970-talet fanns ett betydande mansöverskott i glesbygden och ett betydande kvinnoöverskott i städerna.[69] Hotet om nedläggning av BB- och gynekologavdelningarna vid Piteå lasarett i början av 1970-talet blev den utlösande faktorn till Grupp 8 Piteås bildande.[70] Bristen på barnomsorg var en annan.

> *Vi hade det inpå bara skinnet den här problematiken med barn. Dessutom kom många av oss till en trakt där man inte bott förut och inte hade en farmor och mormor att ta hand om ens barn. Efter varje semester var man nervös hur barntillsynen skulle ordnas* (Mai).

Grupp 8 Piteå bildades av ett tiotal förvärvsarbetande kvinnor i åldrarna 30–35 år med småbarn. Flera av kvinnorna hade lämnat glesbygden för att få arbete eller utbildning och när de fick barn blev avsaknad av släktnätverk och barnomsorg kännbar. De var också ofta den första generationen som utbildade sig och deras föräldrar var småbrukare och arbetare.

Förvärvsfrekvensen för kvinnor i Piteå låg långt under riksgenomsnitt, majoriteten var hemmafruar.[71] För Grupp 8 Piteå blev deras viktigaste kvinnopolitiska engagemang att utmana uppfattningen om mannen som familjeförsörjare och ställa krav på politikerna att möjliggöra för kvinnor att komma ut på arbetsmarknaden om de så önskade.

Med olika propagandistiska verktyg som utställningar i stadens park och bibliotek, flygbladsutdelning på stan och insändare i *Piteå Tidning* försökte kvinnoaktivisterna skapa en opinion för kvinnors rätt till arbete och en utbyggnad av barnomsorgen. De försökte även få med få med andra kvinnor i mobiliseringen för sina krav. En strategi var att sätta in en särskild annons i lokalpressen med uppmaningen: »Hjälpa oss fråga ut kommunpamparna«. Det gjordes i samband men att Grupp 8 Piteå arrangerade ett

67. *Dalademokraten* 18/10 1982

68. Bl a Grupp 8 medlemmen Barbro Backberger gjorde några av intervjuerna.

69. *Vi Mänskor* 1971 Nr 4 s 5

70. En av initiativtagarna hade fått kännedom om Grupp 8 i Uppsala genom möten med Clarté.

71. År 1970 förvärvsarbetade 24,2 procent av kvinnorna 20 timmar/vecka eller mer medan endast procent av alla mödrar med barn mellan 0-6 år arbetade lika mycket. Stencil »Presentation av Grupp 8 Piteå« inför Grupp 8:s kongress 1976.

Tidsignal_nr8.indd 58 2008-06-09 11:04:29

offentligt möte med kommunpolitikerna kring en utfrågning om kvinnors möjligheter till förvärvsarbete i kommunen. [72] Ett femtiotal personer, mest kvinnor, kom till mötet och ställde ett antal frågor, vilket betraktades som en bra uppslutning i en ort som Piteå. Mötet resulterade inte i några konkreta löften om fler arbetstillfällen för kvinnor. Däremot bedömde Grupp 8 Piteå kvinnomötet som framgångsrikt då de fick möjlighet att avslöja kommunalpolitikerna inställning till kvinnors arbete.[73] De föredrog att kvinnor deltidsarbetade. Andra ansåg att kvinnor var mer lämpade att stanna hemma.[74]

Grupp 8 Piteå verkade i en period av motstridiga intressen där det å ena sidan fanns grupper som ville upprätthålla och bevara kvinnors traditionella ställning i samhället och å andra sidan kvinnor som krävde förändring. De förra representerades av såväl socialdemokratiska som borgerliga politiker. En av mina informanter minns:

> Det var ett motstånd från socialdemokraterna och blåhögern. De socialdemokratiska kvinnorna tycke att kvinnokampen var till för dem som var ensamstående och socialfall… Det skrevs många insändare i PT där folk betraktade oss som rabiata och konstiga.

Motståndet kom också från Hemarbetandes riksorganisation som hade bildats som en reaktion på Grupp 8. Trots motståndet hävdar kvinnoaktivisterna att det var deras återkommande aktioner kring daghemsfrågan som ledde till att daghemmen byggdes ut i Piteå. I en rapport från 1976 skriver de:

> Vi tror faktiskt att vårt arbete har gett resultat. Vi tror inte att kommunen annars skulle ha byggt ut daghem och fritidshem till 210 resp. 90 platser och det är osäkert om allmän förskola för 6-åringar skulle ha kommit före 1978.[75]

Precis som kvinnoaktivisterna hävdar hade kommunalpolitikerna kunnat förhala en utbyggnad om inte de regelbundet mötts av motstånd och konfronterats av Grupp 8 Piteå. En annan fråga som kvinnoaktivisterna också tillmäter sin kvinnokamp var att BB fick vara kvar.

Kvinnosolidariteten – Asabstäderskornas strejk ett exempel

1970-talets radikalisering i Sverige kännetecknades av en stark internationell solidaritet med förtryckta grupper runt om i världen. Solidaritetsrörelser bildades mot diktaturen i Chile, mot apartheidsystemet i Syd-Afrika och för försvaret av sandinisternas seger i Nicaragua. När Grupp 8 Stockholm mobiliserade till internationella kvinnodagen år 1972 var solidariteten med Indokinas kvinnor, med de fängslade Angela Davis (som representerade Afroamerika-

72. «Rapport från Piteå« i Nationella Bulletin Nr 2 1973

73. «Rapport från Piteå« i Grupp 8:s Nationella Bulletin Nr 2 1973

74. Detta uttalande gjordes av ett kommunalråd när kvinnogruppen debatterade med politiker i lokalradion om bl a daghemsutbyggnaden. Stencil »Presentation av Grupp 8 Piteå« inför Grupp 8:s kongress 1976.

75. ibid

Tidsignal_nr8.indd 59 2008-06-09 11:04:30

nernas rättigheter i USA) och Bernadette Devlin (ledande i kampen för ett självständigt Nordirland och mot Storbritanniens ockupation) i fokus. Den internationella kvinnosolidariteten med kvinnors kamp i exempelvis Sydafrika och i Centralamerika präglade i varierad grad kvinnogruppernas aktiviteter under hela 1970-talet och början av 1980-talet. För många kvinnoaktivister var dessa kvinnors kamp mot imperialism och rasism en förebild för hur kvinnokampen skulle bedrivas internationellt och man såg dem snarare som en allierad grupp än ett uttryck för objektifiering. [76]

En betydelsefull nationell kvinnosolidaritet var kampen för återanställning av Skövdestäderskorna.[77] Den hade sin upprinnelse i ett antal kvinnokollektivs kamp mot städbolaget ASAB men också erfarenhet av svagt stöd från sitt eget fackförbund. Solidariteten kom efterhand att omfattas av andra grupper i samhället. En av de strejkande i Skövde sammanfattade denna solidaritet med orden:

> *»Tänk, aldrig kunde man väl som en vanlig undanskuffad städkärring ens drömma om att det trots allt fanns så mycken solidaritet och en så stark opinion för de förtryckta i det här landet. Ingen kan beskriva hur det stärkt oss och hjälpt oss att hålla ut.«*[78]

BORLÄNGESTREJKEN

Den 19 november 1974 gick 25 ASAB-anställda städerskor på Domnarvets Jernverk i Borlänge ut i strejk. Det som utlöste strejken var att entreprenadbolaget ASAB[79] försökte öka arbetstakten i samband med en ändring av lönesystemet.[80] Strejken utbröt fem år efter gruvstrejken och blev början till en omfattande strejkrörelse bland städerskor på olika orter i Sverige. En strejk som också kom att få oerhörd uppmärksamhet i media.

Städerskorna hade varit missnöjda med ASAB: s behandling av dem under en längre tid. Deras arbetsvillkor var ofta mycket dåliga och städerskorna upplevde att de inte hann med sina beting.[81] När städerskorna i Malmfälten uttryckte sitt missnöje bemöttes de av ASAB med orden »antingen jobbar ni eller så är det bara att gå.«[82] Detta skapade en rädsla hos många. Samtidigt som ASAB försämrade arbetsvillkoren för städerskorna ökade

76. Se vidare Mohanty, C. 2006 som reser frågan på vilket sätt den nya kvinnorörelsen såg på den politiska kvinnokamp som utfördes av olika kvinnogrupper runt om i världen.

77. En annan var stödet för Algotssömmerskornas och Eisersömmerskornas rätt till arbete. Se Schmitz 2007

78. *Aftonbladet* 22/4 1975

79. ASAB, Allmänna svenska städnings AB, som var det största privata städbolaget (till hälften ägd av Wallenbergkoncernen och till hälften av ett danskt städbolag) med 8 000 anställda, därav 7 000 deltidsanställda arbetare. 80 % var kvinnor och 30 % utländska medborgare. När ASAB övertog städningen i början av 1970-talet försämrades arbetsvillkoren kraftigt (Göransson 1979:183) En av de strejkande städerskorna i Skövde berättade att arbetsstyrkan skars ned mer ungefär hälften samtidigt som arbetstiden minskades från åtta till sex och halv timme (Andersson 1975:179).

80. Göransson, A. 1979:182

81. Beting innebar att vissa arbetsuppgifter skulle utföras på given tid.

82. Intervju med Rut Eriksson i Malmberget.

Tidsignal_nr8.indd 60 2008-06-09 11:04:30

deras vinst år 1973 med 44 procent.[83]

I Skövde hade städerskorna vid Billingehus hotell bildat en facklig arbetsplatsklubb under hösten 1974 som lett till något bättre villkor. I Borlänge kallade städerskorna till sig en ombudsman från Fastighetsanställdas Förbund samma höst och krävde att han skulle förhandla med ASAB om högre löner. De fick då höra »om du tycker att du tjänar så dåligt så tycker jag att du ska sluta«.[84] Städerskorna skickade hem honom med frågan: Vilken sida står du på egentligen? Det blev början till städerskornas eget agerande.

När Borlängestäderskorna förstod att de inte hade något stöd från sitt fackförbund bildades en facklubb, om än av endast två städerskor. (Det gjorde att de fick bedriva det fackliga arbetet på ett icke traditionellt sätt). Strategin blev då att få med sig hela städerskekollektivet och förlita sig till deras egen kollektiva styrka. Facklubben började med att söka upp städerskorna på deras arbetsplatser för att samla in namnlistor med krav på en fast timlön och. De flesta skrev på skrivelsen som lämnades till ASAB i oktober 1974 med krav på att deras minimilöner skulle höjas från gällande 9:37 till 14 kronor i timmen. Samtidigt hade de läst i förbundstidningen *Fastighetsfolket* att städerskorna i Norge och England hade strejkat för bättre villkor och började tänka »kan dom strejka i Norge kan väl vi också«. När fackklubben kallade till ett möte för att informera om skrivelsen till ASAB uttalade sig en majoritet av städerskorna att det var beredda att gå ut i strejk för att få igenom sina krav. Några dagar stoppades dock strejkhotet då ASAB meddelade att de var beredda att förhandla. En förhandlingskommitté bestående av tretton personer därav nio ASAB städerskor tillsattes.

En vecka senare avslutades löneförhandlingarna och båda parterna undertecknade en överenskommelse som innebar en övergång från betinglönesystem till fasta timlöner för städpersonalen inom Borlänge kommun. Angående nya arbetstider skulle ASAB samråda med klubbstyrelsen. På stormötet röstade en majoritet av röstade för förslaget. Nu återstod lokala förhandlingar. När facklubbens representanter Inez Arnesson och Sylvia Andersson blev kallad till förhandlingar i Stockholm presenterade ASAB listor över samtliga städerskor där de stod att deras arbetstid skulle minskas. Styrelseledamöterna vägrade acceptera villkoren. ASAB svarade då med att de skulle gå ut till varje enskild städerska för att få deras underskrift på avtalet. Samtalet blev inspelat av Inez Arnesson.

Sylvia Andersson och Inez Arnesson visste att städerskorna ensamma inte skulle orka stå emot trycket från ASAB. De ringde runt till samtliga och berättade om vad som hänt under förhandlingarna. Nästa morgon satt ett 25-tal städerskor i porten till Domnarvets Jernverk. ASAB påstod att deras fackliga representanter ljög för dem och att de inte alls ville sänka arbetstiden. Inez Arnesson plockade då fram sin bandinspelning och visade vad som verkligen sagts i

83. «ASAB och städerskorna. Fakta om Skövdestrejken« i *Ord & Bild* Nr 4 1975 s174

84. Intervju med Inez Arnesson

Tidsignal_nr8.indd 61 2008-06-09 11:04:30

Hösten 1974 inleddes en serie strejker bland städerskor på städbolaget ASAB, först i Borlänge därefter i Malmfälten, Skövde och på andra håll. I april 1975 var städerskorna instämda till Arbetsdomstolen och solidaritets-manifestationer ordnades på olika håll i landet.

förhandlingarna.[85] Dagen efter utvidgades strejken och 80 städerskor från Jernverket och andra arbetsplatser ute i kommunen deltog.

STREJKENS ORGANISERING

Städerskorna fick omedelbart stöd från Jernverksarbetarna på Domnarvet och Metallavdelningen i Borlänge organiserade en insamling till städerskornas strejkkassa. Den nystartade Kvinnogruppen i Borlänge tog också kontakt med de strejkande för att tala om vilka de var och vad de arbetade för. De erbjöd sig även att gå ut med insamlingsbössor. Insamlingen var en nödvändighet för de strejkande då flera var ensamstående och oroliga för hur de skulle klara sig ekonomiskt under strejken.

Strejkens framgång berodde främst på styrelsemedlemmarnas konsekventa agerande i städerskornas intressen. Under strejken hade städerskorna två till tre möten varje dag. Strejken innebar många nya erfarenheter, såväl negativa som positiva.

85. *Borlänge Tidning* 6/3 1984

Pressen på städerskorna var mycket stor under strejkdagarna, både från ASAB och fackförbundet som med olika argument försökte få dem att återgå. De upplevde situationen stundtals som hotfull. Dessa negativa erfarenheter övervägdes dock av det breda stödet från järnverksarbetarna, från deras familjer och enskilda och medias uppmärksamhet som oftast stod på städerskornas sida.

> Den kanske allra största förändringen var städerskornas egen medvetenhet. För många kvinnor var det en helt ny situation att börja säga ifrån, agera och gå utanför sin förväntade roll. Inez Arnesson berättar att: det fanns de kvinnor som hade en gubbe därhemma som sa att nu är det du som går ut och jobbar imorgon. Och till dem städerskor sa vi att ni får gå ut och städa om ni vill. Vi har förståelse för det. Det fanns en som fick stryk därhemma… Och så var det det här att vi var kvinnor – det var så mycket tryck utifrån, det var telegram och samtal från karlar som hotade. Det fanns så mycket som man inte var införstådd med som kunde ske.[86]

Kön blev allt mer tydligt i den fackliga lönekampen. Städerskekollektivet utgjordes främst av svenska och finska kvinnor men även några grekiska. Facklubben drev en medveten linje att bygga en enhet mellan de olika grupperna. En finsk kvinna berättar i en intervju i *KB* att de slöt upp bakom strejken även om de förstod lite svenska. Fackklubben såg dock till få fram pengar till en finsk tolk och som Inez Arnesson berättar: »det var viktigt att vi höll ihop allihop. De hade en väldig styrka, även dom«.

86. Landoff, B 2002

UPPGÖRELSEN

Efter en knapp vecka presenterade ASAB ett förslag till städerskorna som innebar att de skulle behålla 90 procent av betingstiden som timtid. Förbundsordförande Roland Larsson argumenterade på ett stormöte att städerskorna skulle anta erbjudandet. Förslaget antogs med handuppräckning. Samma kväll började Inez Arnesson känna sig oroad över vad avtalet verkligen handlade om. Stärkta av sympatier från många håll och med de norska städerskornas lyckosamma aktion i åtanke, ringde hon runt och sammankallade omedelbart till ett nytt möte. Samtidigt fick de beskedet att städerskorna i Malmberget beslutat att påbörja en solidaritetsstrejk dagen efter. De bestämde sig då för att fortsätta strejken till de fått igenom sina krav.

Dagen efter kom ASAB med ett slutbud till städerskorna. De skulle *själva* få ange sina arbetstider och behålla de nya lönerna. Det innebar cirka 5 kronors höjning från 9:37 till 14:30 i timmen eller en lönehöjning på drygt 52 procent! Villkoret var omedelbar återgång till arbetet. Den 26 november avblåstes strejken och städerskornas kollektiva aktion hade till sist gett resultat.

STREJKENS SPRIDNING

Den 25 november inledde således städerskorna i Malmberget sin sympatistrejk med Borlängestäderskorna. Efter några dagar utvidgades strejken till hela Malmfälten. I Kiruna strejkade 70 kvinnor, i Svappavaara 20 och i Malmberget ca 45. Snart blev sympatistrejken även en strejk kring kraven fem kronor mer i timmen, att ingen skulle dras inför Arbetsdomstolen och att betyg-

Tidsignal_nr8.indd 63 2008-06-09 11:04:30

sättningen av enskildas arbetsprestationer skulle bort.[87] Städerskorna i Malmfälten organiserade sig i strejkkommittéer på respektive ort och från gruvstrejken hade de lärt sig betydelsen av att ha stormöten. De fick omedelbart stöd från gruvarbetarna där ledningen för gruvarbetarnas stridsfond beviljade dem bidrag från strejkfonden så länge strejken varade. Efter tio dagars strejk tvingades LKAB stänga toaletter och matsalar och risken för produktionsstopp kom allt närmre. Plötsligt hade denna grupp av kvinnor som stod längst ner i arbetsmarknadens hierarki fått en oerhörd makt. Betydelsen av deras arbete blev både uppenbart och synligt.

Städerskorna organiserade strejkvakter och tillsammans med gruvarbetarna försökte de förhindra ASAB:s försök att få strejkbrytare att städa manskapshusen. De organiserade en demonstration genom stora delar av Kiruna med plakat som: *Vi kämpar till sista trasan, Städerskor är också människor.* Strax före jul 1974 tvingades ASAB till eftergifter efter påtryckningar från LKAB. Städerskorna vann 5 kronor mer i timmen och därmed var den 4 veckor långa strejken slut.

I Skövde följde 12 ASAB städerskor vid Billingehus hotell strejkerna i Borlänge och i Malmfälten. De krävde nu 16 kronor i timmen men när ASAB inte gick med på deras krav satte sig samtliga städerskor den 11 december. De strejkade både i sympati med städerskorna i Malmfälten och för högre lön. Fackklubben upplöstes omedelbart för att alla skulle kunna delta i strejken och att facket inte skulle behöva betala skadestånd. Dagen efter blev dock f.d. ordföranden Ragnhild Andersson och sekreteraren Britt-Marie Johansson avskedade. ASAB chefen motiverade det med att det var dessa kvinnor som låg bakom strejken. Drygt en vecka senare förelade Arbetsdomstolen de strejkande att återuppta sitt arbete eftersom strejken var olaglig. Städerskorna beslöt emellertid att inte gå tillbaks förrän deras krav blivit tillgodosedda och att de avskedade skulle få tillbaka sina arbeten. Detta resulterade i att ytterligare 8 städerskor fick sparken. Därmed kom städerskestrejken in i ett annat läge nationellt. Kravet »Frikänn och återanställ Skövdestäderskorna« blev början till en omfattande klass- och kvinnosolidaritet.

arbetar- och kvinnosolidariteten för skövdestäderskorna

Den 16 januari gick 80 ASAB-anställda städerskor på Arlanda ut i en sympatistrejk med Skövdestäderskorna. De deklarerade »Vi börjar inte jobba förrän samtliga flickor där återanställs av ASAB«.[88] Städerskorna på Arlanda hade de redan fått igenom sitt krav på 16 kronor i timmen och bättre hygienutrymme. Strejken var en ren solidaritetshandling. Den avblåstes några dagar senare efter ett löfte om att förhandlingar om de sparkade städerskorna skulle återupptas och att ASAB inte skulle vidta några rättsliga åtgärder mot de strejkande på Arlanda.

Dagen efter Arlandastäderskorna avbrutit sin strejk gick ett 30-tal ASAB städerskor

87. *Norrbottens Kuriren* 28/11 1974.

88. *Arbetet* 19/1 1975

Tidsignal_nr8.indd 64 2008-06-09 11:04:30

i Umeå ut i en solidaritetsstrejk och krävde samtidigt fem kronor mer i timlön. ASAB hade ca 200 anställda i Umeå och som mest strejkade ca 130 städerskor. En strejkkommitté på sju medlemmar tillsattes. Med lärdom från Skövdestrejken valdes ingen ordförande så att ASAB inte skulle kunna utpeka någon som strejkledare. Strejken försvårades dock av att de var utspridda på olika arbetsplatser. Efter två veckor återgick några till arbetet och övriga i mitten av februari.

Nästa kvinnosolidaritet kom från tre städerskor från Malmberget som i början av februari beslutade att åter gå ut i strejk för Skövdestäderskorna.[89] Avgörande var andra städerskegruppers agerande som Ruth Eriksson från Malmberget uttryckte det:

> *»strejkerna i Umeå och på Arlanda är det bästa som har hänt i det här landet. Vi måste gå samman allihop för att få ASAB att sluta med sina fasoner… Vi har fått upp lönerna … men vad det innebär i praktiken vet vi ännu inte.«* [90]

För en period var det dessa kvinnor som gick i spetsen för ett kvinnoupprop som handlade om lågavlönade kvinnors villkor i samhället. Det får också betraktas som ett systerskap där det var deras erfarenhet av ett klass och könsförtryck som skapade en sammanhållning och solidaritet som gav styrka. En styrka de fick genom sin egen organisering och där de olika städerskekollektiven inspirerade varandra.

Städerskorna från Malmfälten, Umeå och Skövde blev huvudtalare vid flera av de solidaritetsmöten som hölls våren 1975. Det blev en helt ny situation för flera av dem. Inför ett solidaritetsmöte i Malmö sa Rut Eriksson:

> *»Det är klart vi är lite nervösa inför mötet. Här har man gått hela sitt liv och städat och hållit käft. Men vi ska göra vad vi kan – allt för att hjälpa Skövdeflickorna«.*[91]

Solidaritetsstödet blev ett exempel på en arbetar- och kvinnosolidaritet. Det första solidaritetsmötet hölls redan i januari 1975 i Göteborg och arrangerades av Svenska Hamnarbetarförbundet efter påtryckningar från dess medlemmar. De 700 platserna på Folkets Hus räckte långt ifrån till när städerskorna från Skövde mötte en publik av olika arbetargrupper, kvinnor och män från såväl vänsterorganisationer som kvinnogrupper. Vid mötet höll författarinnan Sara Lidman ett »lidelsefullt« tal för kvinnorna.[92]

Utöver solidaritetsmötena pågick en omfattande insamling för de strejkande varje lördag på olika torg runt om i landet. För en period allierade sig således städerskekollektivet med organisationer som de tidigare inte kände till.

Solidaritetsarbetet kulminerade när Skövdestäderskorna var instämda till

89. I mitten av januari röstade städerskorna i Malmberget vid ett stormöte att återigen gå ut i strejk i solidaritet med Skövdestäderskorna. ASAB skickade omedelbart ut personliga brev om den utredning som skulle tillsättas om Skövdestrejken. Därmed lyckades de avstyra att en ny strejk skulle bryta ut.

90. *Arbetet* 27/1 1975

91. *Arbetet* 26/1 1975

92. *Aftonbladet* 20/1 1975

Tidsignal_nr8.indd 65 2008-06-09 11:04:30

Solidaritetsmötet för skövdestäderskorna

— Solidaritet är vår styrka. Vi måste hålla samman. Det var huvudrollen när städerskorna (fr.v.) Anniki Ranniko, Margaretha Andersson, Britt-Marie Johansson, Ellen Eriksson, Ragnhild Andersson och Inez Arnesson tillsammans med tolken Kaija Partanen mötte en intresserad publik i Parkhallen, Borlänge, på söndagen. (Foto: Ewert Larsson).

Städerskornas seger utgjorde ett exempel för andra låglönade kvinnor, som sömmerskorna på Algots, Brason och Eiser, att organisera sig och kräva bättre villkor.

Arbetsdomstolen, i början av april 1975. Dagen före förhandlingarna gick städerskorna i spetsen för en demonstration som samlade tusen personer under parollerna »Wallenbergs profit bygger på kvinnoslit«, »Återanställ städerskorna« och »Kamp mot klasslagstiftning och svartlistning, ned med arbetsdomstolen«.[93]

Arbetsdomstolen slog fast att Britt-Marie Johansson och Ragnhild Andersson inte var några strejkledare och att det därför var fel att avskeda dem. De fick tillbaka sina arbeten och ASAB fick betala både skadestånd och uteblivna löner. Däremot ansåg AD att de andra städerskorna som strejkade brutit mot avtalet och att ASAB därför hade rätt att avskeda dem. De dömdes till skadestånd och rättegångskostnader till bolaget. Dagen efter meddelade dock ASAB via Rapport att alla avskedade städerskor erbjöds återanställning. Opinionen hade blivit så omfattande att ASAB inte såg någon annan möjlighet.

Därmed var den första kvinnostrejken under 1970-talet över. Städerskorna hade genom sina aktioner och starka kvinnosolidaritet gett exempel på att det var möjligt att förändra löneorättvisor och dåliga

93. *Dagens Nyheter* 4/4 1975

Tidsignal_nr8.indd 66 2008-06-09 11:04:31

arbetsvillkor. En kamp som handlade lika mycket om kvinnors rätt till ekonomiskt oberoende.

> *Det är viktigt att vi kvinnor också får en lön. Vi ska inte be våra män om vartenda öre utan kunna försörja oss själva.*[94]

Strejken blev även en symbol för andra lågavlönade kvinnor att börja resa sig.

> *»Dessutom tror jag att strejken har väckt många andra kvinnor som går på låglönejobb – t ex daghemspersonal, hemsamariter osv«.*[95]
>
> *»Det hade nog inte gått fram lika mycket för kvinnor om vi inte hade haft den här kampen.«*[96]

De kommande åren började också andra lågavlönade kvinnor som Brasonssömmerskor, Algotssömmerskor och Eisersömmerskor m fl att organisera sig och ställa krav på bättre villkor. Det visar att kvinnokampen nådde ut till bredare grupper av kvinnor som den nybildade Grupp 8 Stockholm uttryckte en förhoppning redan 1970. Det fanns alltså ett samband mellan den nya kvinnorörelsens framväxt och kvinnors ökade aktiviteter på arbetsplatsen även om ASABstäderskorna inspirerades främst av städerskorna i England och Norge. Dessa städerskor gjorde samma erfarenheter som kvinnoaktivisterna i den nya kvinnorörelsen. De lärde sig hålla möten, att tala inför stora grupper, att leda förhandlingar osv.

Historikern Anita Göransson hävdar i artikeln »Om dom låser fabriken? Då låser vi upp« som handlar om bl a ASABstäderskorna att de »lärt sig åtskilligt under sina aktioner« som påverkade inte bara deras medvetande utan deras kamp fick betydelse både i arbetslivet och i privatlivet.[97] Det överensstämmer med West & Blumbergs syn på det kollektiva handlandet där de hävdar att det finns en relation mellan sociala protester och utvecklingen av en kvinnocentrerad medvetenhet. När kvinnor agerar får det även olika politiska konsekvenser. Att vara aktiv i sociala protester kan betyda en trippel kamp för kvinnorna: mot staten och manseliten, mot sexism inom rörelsen i sig och mot den patriarkala mansdominansen inom familjen.[98] För ASAB-städerskorna blev det en kamp mot kapitalet, mot sitt eget fackförbund men också en utmaning av deras förväntade kvinnoroll. Göransson menar också att ASAB-städerskorna kamp satte inte bara press på deras fackförbund att börja agera i deras intresse utan det inspirerade även andra lågavlönade kvinnor.

Städerskestrejken får också betraktas som ett exempel på hur olika kvinnogrupper samarbetade över klassgränserna. Aktivister från den nya kvinnorörelsen mötte ASABstäderskor i gemensamma mobiliseringar av solidaritetsmöten och demonstrationer. För en period uppstod därmed en interaktion mellan den nya kvinnorörelsen och ett arbetarkollektiv.

---

94. *Arbetet* 27/1 1975

95. *KB* 1975:1 s11

96. Intervju med Annkristin Isaksson i Markitta den 20/2 2001

97. Göransson, A 1979:198

98. West, G & Blumberg, R.L. 1990

Tidsignal_nr8.indd 67 2008-06-09 11:04:31

Avslutande diskussion

Det fanns en spännvidd och bred variation av aktiviteter i den nya kvinnorörelsen under hela 1970-talet och början av 1980-talet. Grupp 8: s utgångspunkt var att omvandla den frustration och begränsning som åtskilliga kvinnor upplevde i slutet av 1960 och början av 1970-talet, till en känsla som kunde leda till kollektiv handling och aktivism. Parollerna »det personliga är politiskt«, »systerskap är makt« och idéerna om kvinnosolidaritet blev utgångspunkten i kvinnoaktivisters kollektiva handlande. Det var en början till en insikt om att kvinnors ställning i samhället är politisk, inte ett naturligt tillstånd och att den kunde – och måste – förändras. Med de återkommande mobiliseringarna kring bestämda krav lyckades den nya kvinnorörelsen skapa en medvetenhet om kvinnors villkor i Sverige under 1970-talet. I denna kamp riktade de sig mot de strukturer som befäste kvinnans underordnade ställning nämligen kapitalet och patriarkatet. Statsvetaren Maud Eduards reser frågan om vilket politiskt handlingsutrymme kvinnor som grupp har när de organiserar sig. Hennes slutsats är att kvinnors (själv) organisering är en resurs men också att den »lockar fram ett motstånd«. Om vi ser till kvinnors egen organisering såg hon att det utvecklades en gemenskap som stärkte kvinnors självförtroende; den ledde till att kvinnor fick det materiellt bättre och de stereotypa könsföreställningar i samhället benämndes och ifrågasattes.[99] En beskrivning som jag menar överensstämmer med såväl de självständiga kvinnogruppernas erfarenheter som ASAB-städerskornas erfarenheter.

Genom att även inkludera ASAB-städerskornas erfarenhet av klass- och kvinnokamp hävdar jag att 1970-talets kvinnorörelse var en heterogen rörelse. Städerskorna var inte en del av den radikala självständiga kvinnorörelsen men inte desto mindre kom dessa kvinnors kamp bli en förebild för andra lågavlönade kvinnor. Kvinnosolidariteten får även helt nya dimensioner när vi inkludera exempelvis ASAB-städerskorna agerande i solidaritet med varandra. För ASAB-städerskorna handlade det om att omvandla den rädsla men även ilska som de hade gentemot ASAB till en kollektiv handling. Med strejken och sin organisering lyckades de förändra sin situation.

Sammanfattningsvis tillerkänner jag dessa kvinnoaktivisters politiska aktivism och de lågavlönade kvinnokollektivens kamp för sina rättigheter en signifikant betydelse. Det var kvinnor som agerade utanför de etablerade institutionerna och för de flesta blev det en ny situation. Det var ett uppbrott från en passiv och osynlig tillvaro till att bli politiska subjekt/aktörer i att syfta i att förändra kvinnors villkor i det kapitalistiska samhället under 1970-talet.

Syftet med denna artikel har därmed varit att kontrastera den bild som florerar inom akademin om den nya kvinnorörelsen som en vit, medelklassrörelse. Det betyder inte att jag håller med att denna rörelse var först och främst en rörelse som dominerades av just denna grupp kvinnor. (Tvärtom menar jag att det var en av svagheterna i denna

99. Eduards, M. 2002:16

rörelse att den enbart till en del lyckades rekrytera bredare grupper av kvinnor och skapa allierade med andra organisationer.) Inte desto mindre menar jag att det är viktigt att förmedla några exempel där kvinnogrupper försökte och ibland lyckades nå ut till bredare grupper, i detta fall lågavlönade arbetarkvinnor, som var en av Grupp 8:s ursprungliga målgrupper.

Litteratur

Barnett , B. M. (1995) »Black Women´s Collectivist Organizations« i Ferree, M.M. & Martin, P.Y. (red) *Feminist Organizations: harvest of the New Women´s Movement* Philadelphia, Pa., Temple University Press.

Björk, G. (1999) *Att förhandla sitt medborgarskap: kvinnor som kollektiva politisk aktörer i Örebro 1900-1950,* Lund, Arkiv,

Brenner, J (2000) *Women and the politics of class*, New York, N.Y., Monthly Review Press

Du Plessis, R. B & Snitow, A. B (1998) *The Feminist Memoir Project: vocies from women´s liberation,* New York, Three Rivers Press.

Dahlerup, Drude (1998) *Rodstrumperne. Den danske Rodstrumpebevaegelses udvikling, nytaenkning og gennemslag 1970-1985* Køpenhavn, Gyldendal

de los Reyes, Paulina, (2000) »Folkhemmets paradoxer. Genus och etnicitet i den svenska modellen« i *Kvinnovetenskaplig tidskrift* nr 2

Dill, B.T. (1995) Race, class and gender: Prospects for an All-inclusive Sisterhood« i Moses, C.G. & Hartmann. H (red), *U.S Women in Struggle: a feminist studies anthology.* Urbana, Ill., University og Illinois Press

Eduards, M. (2002) *Förbjuden Handling: om kvinnors organisering och feministisk teori,* Malmö, Liber Ekonomi

Elgán, E. (2001) *Kvinnorörelsen och ´68 – aspekter och vittnesbörd,* Samtidshistoriska Institutet, Södertörn Högskola

Eyerman, R & Jamison, A (1991) *Social Movements: a cognitive approach,* University Park, Pa., Pennsylvania State University Press

Ferree, M. M. & Hess, B. B. (1985) *Controversy and Coalition: the new feminist movement.* Boston, Twayne Publishers.

Ferree, M. M. & Martin, P.Y. (1995) *Feminist organizations: harvest of the new women´s movement,* Philadelphia, Pa, Temple University Press.

Florin, C. & Nilsson, B (2000) »*Något som liknar en oblodig revolution…«: jämställdhetens politisering under 1960- och 70-talen*, Umeå, Jämställdhetskommittén.

Frangeur, R.(1998) *Yrkeskvinna eller maktens tjänarinna?; striden om yrkesrätten för gifta kvinnor i mellankrigstidens Sverige* Lund, Arkiv.

Göransson, A. (1979) »Om dom låser fabriken? Då låser vi upp« i Göransson, A., Witt-Brattström, E & Giese, S. (red) *Sida vid Sida: kvinnokamp på fabrik & kontor,* Stockholm, Raben & Sjögren.

Hirdman, Y. (1998) *Med kluven tunga: LO och genusordningen,* Uddevalla, Media Print.

Johansson, K. & Grahm, J. (1975) *Vi är ju ändå bara städerskor,* Göteborg, Barrikaden.

Karlsson, G. 1999 Den känsliga abortfrågan. Konsten att undvika konflikt i Florin, C., Sommestad, L. & Wikander, U. (red), *Kvinnor mot Kvinnor: om systerskapets svårigheter.* Stockholm, Norstedt.

Landoff, Britta (2002) *Skitigt, uppkäftigt och självklart* (film)

Leion, A. (1970) *Inkomstfördelningen i Sverige: en sammanfattning av Låginkomstutredningens första delbetänkanden,* Stockholm, Prisma: Landsorganisationen i Sverige

Lennerhed, L.(1994) *Frihet att njuta: sexualdebatten i Sverige på 1960-talet* Stockholm, Norstedt.

Lindvert, J. (2002) *Feminism som politik: Sverige och Australien 1960-1990,* Umeå, Boréa

Manns, U. (2000) Så skriver vi historia. Den svenska kvinnorörelsen ur ett historiografiskt perspektiv i *Kvinnovetenskaplig tidskrift* nr 4

McAdam, D., McCarthy, J.D. Mayer & Zald, M.N. (1996) *Comparative perspectives on social movements: political opportunities, mobilizing structures, and cultural framings,* New York, Cambridge University Press.

Mohanty, C (2006) *Feminism utan gränser: avkoloniserad teori, praktiserad solidaritet,* Stockholm, TankeKraft förlag.

Schmitz, E. (1982) *Kvinnor, Kamrater: kvinnans roll i arbetarrörelsens uppbygge till slutet av 1930-talet,* Stockholm, Röda Rummet.

Schmitz, E. (1999) *.Arbetarkvinnors mobiliseringar i arbetarrörelsens barndom.* Sociologiska Institutionen, Lunds Universitet Lund

Schmitz, Eva (2007) *Systerskap som politisk handling. Kvinnors organisering i Sverige 1968 till 1982,* Lund, Lunds Universitet Media –Tryck

Svens, C. (2002) *Regi med feministiska förtecken. Suzanne Osten på teatern.* Hedemora, Gidlund

Tilly, C. (1978) *From Mobilization to Revolution*, New York, Random House

Thorgren, G. (2003) *Grupp 8 och jag*, Stockholm, Nordstedts.

Waldermarson, Y. (2000) *Kvinnor och klass – en paradoxal skapelseberättelse: LO:s kvinnoråd och makten att bestämma 1898 – 1867,* Stockholm, Arbetslivsinstitutet.

West, G. & Blumberg, R.L. (1990) *Women and social protest*. New York: Oxford University Press

Östberg, K. (2002) *1968 när allting var i rörelse: sextiotalsradikaliseringen och de sociala rörelserna,* Stockholm, Prisma i samarbete med Samtidshistoriska institutet vid Södertörns högskola.

TIDNINGAR OCH TIDSKRIFTER

Aftonbladet
Arbetet
Borlänge Tidning
Dagens Nyheter
Dalademokraten
Kvinnobulletinen
Norrbottens Kuriren
Piteå Tidning
Ord & Bild
Vi Mänskor

När allt var möjligt

Nedslag i svenska romaner om 1968

Per-Olof Mattsson

De svenska författarna spelade, liksom andra intellektuella, en avgörande roll för den svenska 60-talsradikaliseringen. Men vilka avtryck har tiden satt i deras egen produktion? P-O Mattsson, litteraturvetare från Stockholm, har läst de svenska 68-romanerna. Han saknar romanen med det breda greppet men kan följa några författares bildningsgång i böcker som tillsammans ändå ger en bred bild, eller åtminstone självbild, av tiden.

Historiska vändpunkter förknippas gärna med årtal. Året 1968 har kommit att beteckna just en sådan vändpunkt. Årtalet har numera blivit en symbol för en hel generations radikalisering. För många inom vänstern, särskilt av äldre årgång, är det ungdomens drömmar och förhoppningar som innesluts i det symboliska årtalet. Jag kan tänka mig att många yngre inom vänstern snarare känner 1968 som en börda, en ständig påminnelse om hur mycket mer aktiv och radikal deras föräldrars generation påstås ha varit. I borgerliga kretsar fungerar årtalet som en obehaglig påminnelse om allt som man alltid misstänkt vänstern för. Med lätt hand avfärdar man olika företeelser därför att de påstås vara förknippade med »68« och därmed stolliga.

Jag var själv något för ung för att vara aktivist, även om jag under grundskolans sista år var politiskt intresserad. Orsaken var enkel: där jag växte upp fanns inte mycket politisk aktivitet. Nästan samtliga som bodde där var socialdemokrater och arbetade i det omgivande industriområdet. När socialdemokraterna vann valet, det s.k. rekordvalet 1968, med över 50 procent, var jag dock med om att bilda en SSU-klubb.

Den lilla grupp ungdomar som var intresserad ville att den nya klubben skulle döpas till SSU Röd front, men byråkraterna i Stockholmsdistriktet såg till att det istället blev SSU Aktiv. Jag vet inte om någon av oss verkligen blev socialdemokrat. En hade en stor Stalinbild fastsydd på insidan av rocken, en annan drog på hösten med mig till ett seminarium om Kuba – då kallades det teach-in i enlighet med terminologin från ockuperade universitet i USA – på ABF-huset, som redan då var centrum för många av vänsterns arrangemang.

Mina starkaste minnen av 1968 är medias

rapporter om studenternas och ungdomarnas uppror ute i den stora världen. I samband med påsken 1968 reste vi till Österrike med läraren i tyska. På nervägen genom DDR noterade vi en stark beredskap med ständiga kontroller på vägarna och på alla möjliga och omöjliga ställen kunde man se korslagda sovjetiska och östtyska flaggor. Det var uppmarschen för invasionen i Tjeckoslovakien några månader senare. När vi sedan på hemresan kom till Hamburg skrek alla löpsedlar ut att Rudi Dutschke blivit skjuten på öppen gata i Berlin. Rudi Dutschke, allmänt kallad Röde Rudi, var välkänd för mig från tidningarnas reportage om den västtyska studentrörelsen.

Annars var teve den stora upplevelsen – från vietnamesernas offensiv mot den amerikanska ockupationen i samband med vietnamesiska nyåret Tet till revolten i Paris i maj, från ockupationerna av universitet världen över till protesterna mot Vietnamkriget. Studenternas ockupation av studentkårens hus på Holländargatan i Stockholm upplevde jag via radio. Direktsändningen gav en god bild av förvirringen. Jag kan inte påstå att jag visste vad studenterna ville; själva visste de inte heller riktigt vad revolten skulle ta vägen. I början av året därpå var jag redan själv djupt involverad i vänsterns aktiviteter.

Det är alltid med blandade känslor som jag i litterär form möter sådant som jag själv på ett eller annat sätt har haft närmare beröring med. Det behöver inte alltid vara något som är förknippat med en direkt erfarenhet. Det räcker med att det berör de breda stråk av erfarenheter som många av oss tillägnat sig i andra hand. Upplevelsen av händelser där man själv medverkat kan ofta överglänsas av upplevelser via media. Många av våra minnen är förknippade med medias rapportering; det är därför som media spelar en så stor roll i berättelserna om 1968.

Revoltens år 1968 och den följande radikaliseringen blev en betydelsefull erfarenhet för många svenska författare som debuterade under åren före och efter. Det följande är ett antal nedslag i den litteraturen, utan några som helst anspråk på att vara heltäckande.

Författare som Olof Moberg, Torbjörn Lundgren, Peter Mosskin och Ola Sunesson är starkt förknippade med vänsterns aktiviteter under 1960- och 1970-talet. Här finns olika typer av gestaltningar och referenser som alla strålar samman i året 1968. Det finns dock ingen som försökt gestalta hela skeendet och det är relativt sällsynt att författare, åtminstone svenska författare, tar ett så stort grepp om en tidsperiod. Undantagen tenderar att höra hemma i tysk litteratur. Alfred Döblins omfattande verk *November 1918: Eine deutsche Revolution* (1949–50) med sina fyra delar gestaltar den tyska revolutionen 1918 och omfattar i DTV:s pocketupplaga nästan 2 000 sidor. Ett annat tyskt exempel är Günter Grass stora roman *Ein weites Feld* (1995, sv. övers. *En invecklad historia*) om en annan vändpunkt, *die Wende* 1989 när Berlinmuren föll. Med sina närmare 800 sidor är även den av ett format som svenska författare sällan vågar sig på.

Den svenska litteraturen har inte som jämförelse mycket att komma med. Vi får hålla till godo med mer personligt färgade romaner, ofta självbiografiska, som gestal-

Tidsignal_nr8.indd 72 2008-06-09 11:04:31

tar författarens egna upplevelser under och efter det magiska året 1968. Beteckningen generationsroman har ofta, med rätt eller orätt, använts för att karaktärisera dessa böcker. Det är en korrekt beteckning om man med generation avser den politiskt engagerade delen av en generation och är medveten om att många, sannolikt den stora majoriteten av just den generationen, inte alls direkt berördes av revolterna.

Anpassad i Konform

Olof Moberg (1948–1970) var en författare som blev snabbt känd och lika snabbt förbrann. I samband med en artikelserie om 70-talet i *Dagens nyheter* 2006 (16/2) uppmärksammade litteraturvetaren Johan Svedjedal den alltför tidigt döde Moberg. På tre år publicerade Moberg två romaner (*Demonstrant!*, 1969, *Anpassad i Konform*, 1970) och en diktsamling (*FramFörAllt*, 1970) innan livet blev alltför komplicerat och han själv valde att avsluta det hösten 1970.

Det är främst *Anpassad i Konform* som är Mobergs försök att skriva vad Svedjedal kallar »ungdomsrevoltens drömroman«. Undertiteln är typisk för Mobergs vanvördiga inställning till traditionerna: »en djävligt realistisk roman«. Huvudpersonen André Hall har nyligen tagit studenten och hamnar i ett tomrum när han driver omkring i hemstaden Göteborg. Han är fylld av revolutionära känslor och hat mot det bestående.

Han har läst tidens klassiska vänsterböcker: Leo Hubermans *Människans rikedomar* och Göran Palms *Indoktrineringen i Sverige* plus mycket annat. Tidsandans mest frekventa uttryck virvlar runt i hans medvetande, som dock alltmer förvirras av hans bekantskap med de nya modedrogerna. Omvärlden och framför allt alla vuxna framstår för honom som mentalt insomnade och frånstötande.

Den trosvissa revolutionära känslan från de två andra böckerna börjar i den tredje att svikta. *Anpassad i Konform* är en krisroman där kampen mellan det intensiva politiska engagemanget står i skarp konflikt med den personliga utlevelsen. I romanens avslutande scener är konflikten ännu inte löst, även om politiken har ett försteg i förhållande till drogerna.

Romanens titel och Carl Johan de Geers omslagsbild är ett starkt uttryck för vägran att anpassa sig inte bara i det borgerliga samhället utan också i vardagen som sådan. Den för samman Olof Moberg med många andra självförtärande revoltörer i litteraturen, från Arthur Rimbaud till Michael Strunge.

Svedjedal påpekar att romanen lever genom sin tidskänsla, men också genom Andrés hunger efter liv, verkligt liv. Romanen lever också i hög grad genom Mobergs oerhörda frenesi och språkliga kraft: »Den må sträva efter tvärsäkerhet. Men den lever genom att uppnå ambivalens«, avslutar Johan Svedjedal med en träffande formulering.

Röda Porten

Olof Mobergs tre böcker rör sig ständigt runt en enda punkt, jaget kontra omvärlden, oavsett om det är det borgerliga vux-

ensamhället eller kraven från det politiska engagemanget. I *Röda Porten: Roman från Studentrevoltens år* (1979) av Ola Sunesson (f. 1947) snurrar handlingen runt en välkänd punkt i Stockholms vänster vid den här tiden, nämligen restaurang Norrås på Norrtullsgatan. I romanen heter den Röda Porten, kanske som kontrast till restaurangen Blå Porten vid Liljevalchs på Djurgården. På den tiden var restaurangen belägen nära humanisternas och samhällsvetarnas tillhåll vid universitetet. Den blev en naturlig samlingspunkt för vänstern även utanför de snäva studentkretsarna.

I gammal god tradition dementerar författaren i bokens början att alla likheter med verkliga personer är tillfälliga, vilket inte hindrar att den invigde här och var kan nicka igenkännande.

Huvudpersonen Runar Larsson är en ung man som dras till journalistiken men drömmer om att bli författare. Den politiska miljön är Revolutionära ungdomsförbundet (RUF), i verkligheten Vänsterns ungdomsförbund (VUF) under den period när VPK:s ungdomsförbund bröts sönder och bidrog till floran av grupper i den nya vänstern. Konflikterna rör sig i hög grad runt den i stora delar av vänstern mystifierade »tidningsfrågan«. Rent konkret handlar det om huruvida RUF politiskt ska kunna dominera veckotidningen *Vänster-Aktuellt*, i verkligheten *Tidsignal* som stod VPK nära.

Det är en frisk roman, där mycket av tidens turbulens lever kvar – även i den usla korrekturläsningen. En episod som skildras livfullt är när Stokely Carmichael talade på Kafé Marx som företrädare för den militanta svarta rörelsen i USA. Carmichaels besök återkommer också i den roman av Torbjörn Lundgren som behandlas senare. I övrigt jagar Runar flitigt kvinnligt sällskap för kortare eller längre tid. Han är dock ingen grubblare som går in i sig själv. Han är tvärtom en utåtriktad person som är skeptisk mot de värsta avarterna i vänstern, vilket förklaras med hans proletära uppväxt. Han behöver aldrig fundera över om han är solidarisk eller inte med arbetarklassen. Mitt bland alla som leker leninister bevarar han en ironisk distans till omgivningen.

Det som gör restaurang Röda Porten så speciell är att alla »snackar med alla«. Och det snackas mycket på Röda Porten. De diskussioner som drog fram inom vänstern i slutet av 60-talet väller fram mellan borden. Nya idéer dryftas och samsas med anklagelser om revisionism. Ibland drömmer Runar till och med om att det var just så som det gick till när »Uljanov och Dzjugasjvili och Bronstein och grabbarna satt och snackade?« Men det var bara under en kort period som Lenin, Stalin och Trotskij kunde samsas i RUF.

Striden mellan stalinism och trotskism i historiska frågor utkämpas inför öppen ridå i Sunessons roman. Det finns till och med en längre kritisk uppläsning ur protokollet från Moskvaprocessen i januari 1937. Under den episoden börjar de blivande maoisterna i gänget att utkristalliseras.

Ola Sunessons roman är en av de få, om vi bortser från maoistiska verk av det mer rätlinjiga slaget, som i detalj skildrar det inre livet i en av vänsterns organisationer under åren runt 1968. Den fångar också många typiska gestalter i vänstermiljön,

Tidsignal_nr8.indd 74 2008-06-09 11:04:32

främst kanske i kapitlet »Revolutionens volontärer«.

Runar Larsson deltar i VUF:s försök att ta över veckotidningen *Vänster-Aktuellt*, men vägrar följa med i de blivande maoisternas allt barnsligare upptåg. Han lär sig respektera flera av de äldre journalisterna på tidningen och vill gärna fortsätta i branschen. Han har svårt att stå ut med de texter från det kinesiska kommunistpartiet (KKP) som spreds i stora upplagor världen över av maoistiska grupper. Runar sammanfattar innehållet i KKP:s texter på följande parodiska sätt:

»Marx Engels Lenin Asien Afrika Latinamerika revisionisterna USA-imperialisterna och som kamrat Mao Tse-tung visat papperstiger Marx Engels Lenin Stalin Asien Afrika Latinamerika proletariatet opportunisterna revisionisterna reaktionärerna USA-imperialisterna som kamrat Mao Tse-tung sade folkkriget.«

I samband med en diskussion blir Runar utdömd av den 18-årige ledaren för maoisterna, Malte Lind, som länge misstänkt att Runar inte är någon »marxist-leninist«. »Han är inte ens kommunist! Han är en vänster-socialistisk småborgerlig individualist!«, summerar Malte och för säkerhets skull avslutar han med att konstatera att både *Vänster-Aktuellt* och Runar Larsson är »papperstigrar«.

Runar tar inte alltför illa upp och beger sig, inte till Röda Porten, utan till Corso – som låg där McDonald's idag ligger intill Observatorielunden: »Han hade runnit igenom det marxist-leninistiska durkslaget. Han var stolt och förväntansfull. Han var en papperstiger.«

Peter Mosskin, som vi ska bekanta oss med längre fram, låter sin berättare bli nedstämd och tyngd av maoisternas fraser, men Sunesson driver istället hejdlöst med dem. Runar får definitivt nog när han upptäcker att Stalins aktier stiger bland medlemmarna. Plötsligt slås han av insikten: »Josef var på väg in.«

Sunessons roman handlar i hög grad om hur stalinismen i sin nya maoistiska version erövrade VUF. I ett avslutande kapitel (»70-tal«) får vi reda på vad som hände med en del av karaktärerna i deras fortsatta liv. Den mest underhållande och därtill sanna är Malte Linds karriär: Han »kom att spela en oväntad roll. På 70-talet gjorde han en stor insats för upprustningen av det svenska hemvärnet. Han ägnade tio artiklar i tidningen Röd Front åt att fästa uppmärksamhet på hemvärnets bristande beväpning.«

Ett annat av Runars speciella hatobjekt, Castor Fiber, använde årtiondet till »att uppföra en mur på Uppsalaslätten, i folkmun kallad Kinesiska muren. Syftet med byggnadsverket, som ännu är ofullbordat, har ej avslöjats.« Den mer sympatiske Holger Björnskog däremot leder »en ny sekt: Kommunistiska Organisationskommittén«. Runar själv tar däremot ett jobb utanför politiken och förbereder sig på att skriva sin roman. Sedan ska han ut i världen.

Demonstranterna

Romanen *Demonstranterna* (1988) av Torbjörn Lundgren (f. 1949) har en annan grundton än Sunessons. Lundgren var själv mycket aktiv i FNL-rörelsen och det

maoistiska KFML/SKP, vilket har satt sina spår i romanen.

Berättaren är en före detta maoist som dragit sig tillbaka från livet och arbetar som nattportier på ett hotell. Partiet, dvs. SKP, har spruckit när han börjar sin berättelse. Han hamnar i skottlinjen för nya dogmatiker som konstaterar att han och hans gelikar är »revisionister« och att deras »opportunism objektivt sett leder till klassförräderi«. Efter den obligatoriska uteslutningen träffar berättaren likasinnade från övriga landet och de är helt eniga, något annat vore otänkbart i den miljön, att det inte behövdes någon ny organisation: »Sakfrågorna var viktigare än organisationer.« Det blir dock bara ett finare sätt att behandla ett politiskt haveri.

Lundgren använder inga fiktiva namn på sina karaktärer och förklarar i efterskriften att boken är en dokumentärroman. Den inledande ramen får dock aldrig någon avslutning och dess funktion i romanen förblir oklar. Det politiska haveri som inleder boken blir istället hängande som ett mörkt moln över hela den berättelse som sedan följer.

Berättelsen om huvudpersonen, som alltså har samma namn som författaren, och hans radikalisering och väg till FNL-rörelsen känns igen från andra skildringar. Den är närmast programmatisk – från pacifism till stödet till Vietnams folk på dess egna villkor – och förhåller sig helt lojal mot den politiska riktning som dominerade i rörelsen.

Det börjar med frågor om tillståndet i världen, frågor som formuleras mot en bakgrund av tidens nya musik. Där finns givetvis den ofrånkomlige Dylan men också ren rockmusik. Här finns också äldre kommunister som förmedlar erfarenheter från kalla krigets hårda år. Interiörerna från rörelsens inre liv är inte alls lika intressanta och underhållande som hos Sunesson. Lundgren berättar däremot mycket om det hårda slitet med bulletiner, flygblad och affischering.

Kontakterna med omvärlden inskränker sig i viss mån till besök på kinesiska ambassaden. Den lilla röda boken med citat ur Maos verk blir berättarens »bibel«. Men den politiska medvetenheten omfattar stora delar av världen, från Grekland till de svartas kamp i USA. Trots att Lundgrens roman är bra mycket bättre och friskare i sitt anslag än vad som brukar vara vanligt i publikationer från FIB/Kulturfront, saknar boken en medvetenhet om komplikationerna i dåtidens vänster. De finns med som en underton i den inledande ramberättelsen om maoismens haveri som politisk rörelse och glimtar fram här och var med värdefulla insikter, som i skildringen av kårhusockupationen i Stockholm och den märkliga demonstration där det gjordes ett lamt försök att ockupera Operan:

»Denna demonstration byggde snarare på en diffus känsla. Man försökte utan förutsättningar plagiera händelserna i Frankrike… Till formen påminde tåget mest om forna tiders studentspex även om yran här inte berodde på alkoholens inverkan utan på en i det närmaste religiös revolutionsentusiasm… Ingen kunde reda ut vad vi höll på med, vad vi ville eller vart vi skulle. Det blev ett enda dividerande där den ena falangen anklagade den andra för undfal-

Tidsignal_nr8.indd 76 2008-06-09 11:04:32

lenhet och obeslutsamhet. Splittringen mellan VUF-are, de extrema 'rebellerna', KFML-are och clartéister var total…«.

Lundgren är ännu 1988 förvånansvärt okritisk till maoismens ritualer. I ett kapitel om »de tre ständigt lästa«, en beteckning som bara de invigda genast förstår, hyllar han de tre korta texter av Mao som fördes samman under den rubriken. De tillhör kanske inte riktigt det mest omistliga i den marxistiska litteraturen… för att nu uttrycka sig milt. För Lundgren kom de dock »att betyda mer än allt annat«. Här ger han också en släng åt »personer utanför KFML som betraktade sig som marxister, men som föraktade 'de tre ständigt lästa'. De ansåg dem alltför 'enkla' och 'moralistiska'«.

Det känns nästan plågsamt att idag citera Lundgrens värdering av de tre texterna: »Mao gjorde aldrig en sak svårare än den var.« Texten om att revolutionärerna ska »tjäna folket« blev »ett livsmönster, ett existentiellt förhållningssätt« för berättaren. Maoismen förskönas intill det oigenkännliga. Lundgren verkar inte ens tjugo år senare kunna konstatera att maoismen var en stalinistisk återvändsgränd. Det må vara förlåtet om en och annan förleddes av kulturrevolutionens retorik om att »bombardera högkvarteret« och att »det är rätt att göra uppror«, men att två årtionden senare inte ha insett vad maoismen i grund och botten handlade om gör läsaren betänksam.

Är du lönsam lille vän

Romanen *Är du lönsam lille vän* (2002) av Peter Mosskin (f. 1945) berättar i stort samma historia som redan finns i romanen *Nästa morgon* från 1976 – som jag ska återkomma till, med den skillnaden att det självbiografiska nu tagit överhanden. Därmed försvinner också en och annan episod, exempelvis deltagandet i barrikadstriderna i Paris under Majrevolten.

I Lund lyssnar berättaren på en av de nya radikalernas främsta språkrör i Europa, Rudi Dutschke. Han gör stort intryck: »Det finns inga neutrala tillstånd. Inga neutrala träskor kan klappra över kullerstenarna på andra sidan parken. Världen är här och nu.« Den nya andan sammanfattas gång på gång i Mosskins böcker. Så här kan det låta: »Lita inte på någon över trettio. Ingenting är utstakat. Ingenting är bestämt. Allt är möjligt.«

Berättaren slits oavbrutet mellan det ålderdomliga livsmönstret i Dalarna, där han skaffat sig ett fotfäste, Stockholm, Göteborg och världen utanför det svenska folkhemmet. Han tar jobb här och var och hankar sig fram. När han skaffar sig ett arbete på Volvo i Göteborg blir det en helt ny erfarenhet: »8,3 timmar per dag och man tar klivet över till råsvenne.« Så kunde en radikal ung man ur medelklassen uppfatta det när han klev ner till industriarbetarnas värld.

Han är inte med i någon av tidens vänstergrupper: »Avgrundsvänstern kallar man oss. Vänster om Vänsterpartiet: SKP, MLK, FK, trotskisterna, APK, KFML(r).« (APK fanns dock inte under tidigt 70-tal när boken utspelar sig.) Han är dock inte så intresserad av skiljelinjerna mellan dem och återger en av tidens stora diskussioner med lätt ironiska felskrivningar: »Trots en

Tidsignal_nr8.indd 77 2008-06-09 11:04:32

halv fil.kand. har jag inte lyckats förstå om motsättningen går mellan folket och kapitalet, mellan arbetarklassen och borgarna eller mellan monopolkapitalet och småbourgeoisin.«

Mosskin själv har ägnat sig mycket åt musiken, både som musiker och författare. Bland annat har han skrivit en mycket bra bok om de franskspråkiga visartisterna Jacques Brel och Georges Brassens (*Brel och Brassens: Ett franskt äventyr*, 1989). Under en period är han själv också aktiv i musikrörelsen och spelar i bandet Gläns över sjö och strand.

I New York går berättaren på en stödkonsert för motståndet mot den militärjunta som störtade Allendes regering i Chile 1973. Bland artisterna som uppträder finns två av hans verkliga följeslagare genom åren: Bob Dylan och Phil Ochs. Båda är ordentligt berusade och kontrasten mellan mängden människor i Madison Square Garden och de trehundra som senare deltar i en demonstration blir skriande.

Drömmen som brann

I den fristående fortsättningen *Drömmen som brann* (2005) lever revolten från 1968 kvar, men den har haft sitt pris i berättarens omgivning. En tidigare flickvän, danska Helle, har passerat från revolutionär aktivist och ett alltmer riskfyllt missbruk av knark till lärjunge åt en indisk guru och vännen Torsten blir utkastad ur det maoistiska SKP, anklagad för att vara »revisionist«.

I det här sammanhanget är berättarens relationer med ett antal kvinnor, framför allt den uppslitande förbindelsen med Gro, mindre intressant. Däremot är hans hållning till vänsterns utveckling med säkerhet typisk för många av alla dem som var med i revoltens inledande faser. Hans skepsis mot »testuggarna« tilltar alltmer. Hans engagemang är känslomässigt och kulturellt, däremot är den teoretiska strid som härjar inom vänstern en stängd bok för honom: »Teorier är lika trista som psalmverserna man tvingades lära sig i skolan.«

Ändå är hans liv fast förankrat i 1900-talets historia: »När jag föddes hade Hitler två månader kvar att leva. Den första tidningssida jag minns rapporterade om Stalins död.« Han föddes alltså till en värld där tyrannerna var på utgående och nya vindar började blåsa. Allt tyder från början på att han tillhör en generation som är bestämd att dras med i en ny stor våg av förändring.

»1968 var en bräsch i muren«, menar bokens berättare. Överallt ser han tecken på att det gamla är på väg att upplösas: »Vi kom till en gammal värld, skövlad av världskrig, som luktade brittisk herrklubb men kunde utplånas av kärnvapen. Där ingenting fanns att hämta annat än tomhet, död och hopplöshet.«

I Mosskins två självbiografiska romaner är 1968 främst ett uppror från en hel generation: »Vi ville varken ha deras liv eller deras politik.« »Vi« är de unga i bred mening, »dem« är de äldre som fastnat både i det borgerliga samhället och i sina egna liv.

De två romanernas berättare knyter då och då också kontakter med äldre radikaler. Då drabbas han av insikten att det fanns människor runt omkring som hade genomlevt tidigare revolter. Han lär känna lev-

nadskonstnären Bengt uppe i Dalarna och får ta del av hans erfarenheter. För Bengt var inbördeskriget i Spanien 1936–39 den avgörande upplevelsen, på samma sätt som kriget i Vietnam blev trettio år senare.

Berättarens glädje över segern i Vietnam 1975 dämpas något av den kommentar som Bengt fäller utifrån sina bistra erfarenheter: »Alltsedan majrevolten arbetar kapitalet på att återta kontrollen. De har alla resurser. Pengar att köpa vad de behöver. Jag slår vad om att Saigons fall var deras sista baklängesmål.«

Mosskins bild av 1970-talets vänster är obarmhärtig. Hans speciella måltavla är det maoistiska SKP, där en »växande falang har fått ordningsnoja« och där det ur »myllret av fria unga killar och tjejer… har uppstått petimätrar.« Det är »den kinesiska smittan« som kommit till Sverige.

Berättaren ansluter sig i sin skepsis till en hållning som han sedan i romanens avslutande del får höra den tyske trubaduren Wolf Biermann upprepa: »Ibland delar jag inte mina egna åsikter.« Domen över det alltmer stolliga fasthållandet vid den politik som fördes av den kinesiska stalinismen är obönhörlig: »Kina gör upp med USA«. På det inhemska planet blir patriotismen framträdande: »testuggarna har gett ut en broschyr där de påstår att polskan är en svensk dans.«

Ibland blir utbrotten om den dåtida vänstern både träffande och underhållande, som när berättaren i *Drömmen som brann* raljerar efter ett möte på en av den tidens mest frekventa möteslokaler, Kafé Marx inne på gården till VPK:s högkvarter på Kungsgatan 84:

»Andra är makroneurotiker med jordskor som inte får skratta före frukost för det är orätt mot tredje världens folk. Kvar i mittfåran finns en välartikulerad, högljudd grupp unga män från medelklassen som ska förklara allting. De analyserar till förbannelse och det bästa vore om de analyserade bort sig själva.«

Man är, som bekant, aldrig så allvarlig som när man skämtar. Karaktäristiken är kanske överdriven i vissa avseenden, men den innehåller också mycket av historisk sanning. En hel del av de vältaliga unga männen ur medelklassen har ju också analyserat bort sig själva ur vänstern. Listan med föredettingar ur medelklassen skulle kunna göras mycket lång och visst finns det en viss sanning i att de inom den nya vänstern som hade en mer proletär bakgrund haft större motivation att fortsätta att vara aktiva och radikala.

Mosskins berättare har dragit slutsatsen att »även om den östeuropeiska socialismen misslyckats, måste det finnas andra sätt att skapa ett rättvisare samhälle.« Samtidigt är han dock svag för Mao Zedong och hans uppmaningar att göra uppror. Hans förankring i den organiserade arbetarrörelsen är inte obefintlig men marginell. Under ett par års arbete på Volvo i Göteborg får han vissa erfarenheter av fackligt arbete och bevittnar flera bindgalna r:are som jagar »socialfascister«, dvs. socialdemokrater.

En av det sena 1960-talets och det tidiga 1970-talets mest uppmärksammade »protestsångare« var Phil Ochs. Trots att hans skivor är lätta att hitta på CD, är han idag nästan helt bortglömd. Men i Mosskins böcker lever han tack och lov kvar. Melo-

dier som *The Marines Have Landed On The Shores Of Santa Domingo*, *Love Me I'm A Liberal* eller *Cops Of The World* gisslade USA-imperialismen på ett sätt som radikalt avvek från Dylans mer poetiska uttryck.

Men under andra hälften av 1970-talet, när *Drömmen som brann* utspelar sig, har de stora förebilderna blivit besvikelser. Phil Ochs hänger sig i sin systers badrum och Dylan verkar ha blivit frälst. Besvikelsen vet inga gränser, men som alltid har Dylan överraskningar i bakfickan. Han är aldrig där man tror att han är, för att anspela på Todd Haynes film *I'm Not There* från förra året.

Mosskins berättare gör stora ögon när han läser om att Dylan helt plötsligt gett sig ut på turné igen, och den här gången med inga mindre än Joan Baez, Ramblin' Jack Elliott och Joni Mitchell. Två av den nya musikens främsta kvinnliga företrädare, som vägrat backa från sin radikala kritik av det bestående, tillsammans med Elliott som är en direkt länk till den beundrade Woody Guthrie.

Även om mycket annan musik virvlar förbi i Mosskins två romaner, allt från Rolling Stones och Norrbottens Järn till Wolf Biermann, är det alltid Robert Zimmermann, alias Bob Dylan, som är den centrala ledstjärnan. Dylans karriär och olika vändningar, som alltid tog de flesta på sängen, går som en röd tråd genom romanerna. Så är det nog också för många av oss som läser Mosskins böcker. Det må ha skrivits många bra politiska dikter från 1960-talet och framåt, men inte ens alla tillsammans kan nå upp till fotknölarna på Dylans texter.

Berättaren får av en slump en biljett till en konsert med Wolf Biermann i Köln. Just den konserten leder sedan till att Biermann förvägras att resa tillbaka till DDR och han berövas sitt medborgarskap. På åtskilliga sidor får vi följa Biermanns unika sätt att kommunicera med publiken. Berättaren känner stor sympati för Biermann både som musiker, diktare och politisk person. Den tyske trubaduren företräder en radikalism med stark udd mot alla former av sekterism. Han konstaterar också med sorg att Phil Ochs kunde ha behövt »något av Biermanns robusta styrka«.

Biermann är inte heller vilken artist som helst. Hela den radikala vågens bästa kännetecken strålar samman i hans framträdande:

»I hans gitarr, i hans röst finns drömmar som vi skanderat i demonstrationståg, diskuterat och försökt förverkliga. Diskuterat med varandra, debatterat med andra. Drömmar och hopp. Att världen ska bli bättre. Hopp om att våra ord faktiskt ska förändra samhället. Att människor ska bli friare och kvinnor självständigare. Genom demonstrationer, musikfester, kollektiv, progressiva tidningar, ja, till och med genom sånger. Samtiden rullas upp som på en filmduk. Som om jag satt på bio och såg min egen generation flimra förbi.«

En del av det som är så fascinerande med Mosskins böcker är hur han långt i efterhand kan skapa en bild som får läsare med rätt erfarenhet att utbrista: Just så var det! Den mer personliga historien om berättarens otaliga problem med kärleken är inte lika intressant. Den har givetvis många likheter med andras upplevelser, men styrkan

Tidsignal_nr8.indd 80 2008-06-09 11:04:32

i Mosskins bild av den revolt vi förknippar med årtalet 1968 är att erfarenheterna inte är begränsade vare sig i tid eller i rum. Hans berättare är en orolig man, som ständigt är på väg mellan olika platser i den västra hemisfären.

Nästa morgon

Även om jag verkligen uppskattar de två romanerna *Är du lönsam lille vän* och *Drömmen som brann*, kan jag inte låta bli att tycka att hans roman från 1976, *Nästa morgon*, är bättre som roman, som berättelse. Det är något med dagboksformen och det ständiga pendlandet mellan de stora skeendena och berättarens privata liv som gör att berättelsen hela tiden hotar att tappa tempo i de två senare romanerna. Där gestaltas inte så mycket som det retrospektivt reflekteras över korta återberättade episoder – i *Drömmen som brann* känns många dessutom, som redan påpekats, igen från just *Nästa morgon*. Tidsavståndet skapar förvisso utrymme för klarhet och summering av erfarenheter, men Mosskin använder inte den möjligheten i så stor utsträckning som läsaren kanske skulle önska.

Den mer renodlade epiken i *Nästa morgon* ger energi och skärpa åt händelserna. Ramberättelsen från Mexiko 1974 ger dessutom redan från början en internationell dimension åt boken. Det självbiografiska inslaget är kanske inte mindre än i de senare romanerna, men den tidiga romanen relaterar i presens och ger på så sätt en närhet och omedelbarhet till händelserna. Det finns också en del som tyder på att litterära och politiska överväganden på ett annat sätt än senare fått bestämma berättelsens gång.

Ett exempel på en episod som försvunnit i den senare versionen är den som omslaget pekar ut: Ett av de klassiska fotografierna från den franska majrevolten, där led på led av kravallpoliser (CRS) stormar fram, har en liten pojke inskjuten med vissa likheter med bokens författare.

Vi får följa huvudpersonen Jan från barndomen efter andra världskriget och fram till 1968. Här är 40- och 50-talet gestaltat, inte bara refererat till. Referenser är alltid välkomna för den läsare som är invigd i de speciella erfarenheter som förutsätts, men för andra läsare, kanske yngre läsare som själva inte har några liknande erfarenheter, blir det lätt kryptiskt.

Tidskänslan är säkert återgiven via talspråkliga uttryck: de flesta »killar« är givetvis »renhåriga«. Stora politiska händelser åtföljer pojkens uppväxt, liksom mer triviala företeelser. Revolten mot de vuxnas inrutade tillvaro föds tidigt hos Jan. Han tänker som så många andra att livet »låg där framför en som en bunt blanketter man skulle fylla i«. Drömmen om ett annat liv finns i luften. Allt fler frågor ställs av ungdomarna, frågor om allt som de flesta vuxna tar för självklart. »Något höll på att förändras… Men vad?« Det är i spänningsförhållandet mellan känslan av främlingskap – »en investering utstansad ur ett av den europeiska borgerlighetens lite avlägsna hörn« – och de nya impulserna som romanen utvecklas.

Det finns redan från början en mer internationalistisk anda i hans romaner än hos många andra som också påverkats på

Tidsignal_nr8.indd 81 2008-06-09 11:04:32

djupet av radikaliseringen under 1960-talet. De språkkunskaper som han utrustar sina berättare med är ansenliga. Var denne än kommer, om det så är till Belgien, Frankrike, Tyskland, USA, Sovjetunionen eller Latinamerika, lyckas han alltid trassla sig fram med sina kunskaper i olika språk.

Det finns en självklarhet i Mosskins internationalism som är mycket sympatisk. Den gäller inte bara människor som delar hans egna uppfattningar, i den mån han kan definiera dem. Den gäller alla som i någon mening är med på den rätta sidan, den sida som vill ha förändring, som vill öppna och vidga livet och samhället, alla som i någon mening är radikala. Bredden i hans känsla för medkämpar i olika länder blir en stor kraft i romanerna. Den gör det också möjligt för honom att urskilja vilka som är bra människor och vilka man bör undvika, även om de råkar ha rätt åsikter. Han är en obarmhärtig avslöjare av falska radikaler. Bakom de mest radikala åsikterna kan det dölja sig en riktigt obehaglig person.

Mosskins gestalter lever inte bara i sin egen strikt avgränsade miljö, deras känselspröt är extremt känsliga för vad som händer ute i världen. Redan i den här tidiga romanen finns Dylan med som en central referens. Efter en resa med en grupp slavister till Sovjetunionen, dit bandspelare inte fick föras in, vet glädjen över den återlämnade musikspelaren inga gränser när Dylan åter hörs: Han »målade en värld av skitiga gator, brustna förhoppningar och drömmar. Som jag älskade långt högre än jag någonsin visste. Sången var som ett skrynkligt vykort från en värld, som med alla sina motsägelser, också rymde mig. Även om den gick under imorgon. Jag visste att vad som än händer: detta är min musik, det här är mitt liv, det här är vi.«

Jag tror inte att någon annan svensk författare lyckats återskapa stämningen runt året 1968 på ett så åskådligt och begripligt sätt som Mosskin. Det sker, enligt min uppfattning, bäst i *Nästa morgon* från 1976. I kapitel 28 får läsaren till och med ta del av en förteckning med de viktigaste politiska händelserna under 1968, vilket pekar på att författarens avsikt inte främst varit att använda sin egen biografi.

Romanens handling kulminerar när Jan deltar i barrikadstriderna i Quartier Latin i Paris, där gatorna runt det gamla universitetet Sorbonne stod i lågor och bataljerna mellan studenter och polis böljade fram och tillbaka. Det går knappast att tänka sig en bättre avslutning på en roman som vill återskapa året 1968.

Vid hemkomsten konfronteras Jan med två radikaler ur en äldre generation. Veteranen Svens reflektion om ungdomarnas radikalism blir slutackordet i romanens berättelse om 1968: »Risken att ni ska ge upp och resignera är stor. Därför att den här tiden infallit med er ungdomstid.«

Orden bränner sig fast hos läsaren och komplicerar bilden av revoltens år. När sedan boken avslutas med ramberättelsen från Mexiko 1974 vidgas perspektivet. Ungdomarna i Sverige, Berlin och Paris är inte ensamma, de har blivit en del av en internationell rörelse som kräver grundläggande förändringar av samhället.

Tidsignal_nr8.indd 82 2008-06-09 11:04:32

Ny period och nytt antikapitalistiskt parti

Daniel Bensaïd

*i samtal med Sébastien Raimondi och Michel Surya**

I denna artikel från tidskriften *Lignes* diskuterar Daniel Bensaïd – fransk filosof och en av ledarna för den franska studentrevolten 1968 – vänsterns uppgifter idag. Istället för de stolta slagorden från den tiden handlar det nu om hur man ska kunna samla den antikapitalistiska vänstern i ett parti som bygger på lärdomarna från 1900-talets sociala kamp och samtidigt inkorporerar dem från dagens alternativa globaliseringsrörelse – och dess kämpar.

Lignes: I allmänhet sysslar *Lignes* inte med politisk strategi och vi har aldrig på allvar brytt oss om valkampanjerna. Nu har vi ändå ett tillfälle att göra det här tillsammans med dig, när vi publicerar en samling texter som sammanställts utifrån idéer om »politiska upplösningar och omgrupperingar«. Anledningen är att du har en helt och hållet unik position bland oss, en position som gör att du både är en »ren« intellektuell, om jag törs säga det – författare till många böcker om kritisk teori och filosofi – och samtidigt medlem i Ligue communiste révolutionnaire (»Revolutionära kommunistiska förbundet«) – på sätt och vis en intellektuell aktivist.

Det som intresserar oss är möjligheten, som ni i LCR flera gånger förutsett, en möjlighet som idag blivit offentlig, att bilda ett nytt eller breddat parti, ett parti eller en samling – du får säga vilket ord som passar. Det vore bra att börja med att se hur gammalt det här projektet är. Du har talat om det i mer än tio år, sedan 1995, tror jag. Vad var det som gjorde att ni då gemensamt kom fram till att det var möjligt och nödvändigt? Och varför fungerade det inte då?

Daniel Bensaïd: Idén är till och med äldre än 1995. Den föddes ur ett konstaterande: »Berlinmurens fall« och Sovjetunionens sammanbrott ledde inte till ett scenario där den demokratiska socialismen återuppstod, så som den strömning som LCR kommer ur historiskt satsat på. På 30-talet formulerade Trotskij två hypote-

* Publicerad i nr 25 »Décomposition/recomposition politiques« (mars 2008) av tidskriften *Lignes,* som Surya är redaktör för.

ser om vad kriget skulle leda till. Antingen skulle en antibyråkratisk revolution återigångsätta den process revolutioner som inletts efter första världskriget; eller i det motsatta fallet skulle den sovjetiska regimen störtas och kapitalismen återinföras. I verkligheten skedde varken det ena eller det andra. I vart fall inte på det sätt och med de tidsförlopp som man hade förutsett.

Man bedömer numera att 1989 fullbordade en kontrarevolution som varit på gång länge. Om man alltför enkelt hanterar ord som »revolution« och »kontrarevolution« leder det till att se kontrarevolutionen som symmetrisk till och lika lätt att identifiera som revolutionen. Men Joseph de Maistre[1] har formulerat idén, som tycks helt korrekt, att en kontrarevolution inte är en revolution i motsatt riktning, utan »motsatsen till en revolution«. Det är alltså en asymmetrisk process vi talar om. Den började redan i slutet av tjugotalet, och hade i stort sett fullbordats vid tiden för händelserna 1989 och 1991, som bara kom att utgöra upplösningen.

Det konstaterande vi utgick från på tröskeln till 90-talet var alltså att dessa händelser utgjorde en historisk brytning. Bucharins och Trotskijs andar kom inte ut ur skåpet då, de utgjorde inga referenser för de nya politiska generationerna i Sovjetunionen eller Östeuropa. Minnet hade också besegrats. Man dök omedelbart ned i den liberala globaliseringens illusioner, och stalinismens motståndare från mellankrigstiden begravdes, felaktigt eller med rätta – självklart felaktigt, enligt min synpunkt – under periodens ruiner.

Från slutet på 80-talet (man kunde redan ana det under Gorbatjov) och, för att ta fasta på några årtal, från 1989 och 1991, var föreställningen alltså att man gick in i en ny epok. De gamla gränslinjer som hade gett existensberättigande åt olika politiska strömningar eller organisationer var inte helt föråldrade, men de fungerade inte längre på samma sätt. På dagordningen stod alltså nödvändigheten av att tänka sig en programmatisk rekonstruktion och ett nytt politiskt projekt, såväl till innehåll som till organisationsformer. Frågorna väcktes således från 1989–1991.

Strejkerna vintern 1995 lät oss skymta möjligheten att få med politiskt, fackligt och rörelseaktiva på ett sådant perspektiv. Men möjligheten försvann snabbt. Det blev helt omöjligt efter vänsterns seger i valet 1997, vilken kom som en fördröjd effekt av strejkerna 1995 och sedan Chirac upplöst nationalförsamlingen. Valsegern kanaliserade en stor del av den energi som frigjorts under strejken vintern 1995 och under protesterna vintern 1997 mot de invandrarfientliga Pasqua-Debré-lagarna. Fackföreningarna gick in i den »sociala dialogen« med Jospins regering och slöt åter upp bakom blockpolitiken. De blev handlingsförlamade av att sluta upp bakom en realistisk regeringspolitik och tvingades välja det mindre onda – en linje som inte desto mindre ledde till att Le Pen fick 17 procent 2002!

Så även om perspektivet »ny period, nytt program och nytt parti« kom att formuleras

1. Joseph de Maistre (1753-1821), diplomat, konservativ förespråkare för kontrarevolutionen efter franska revolutionen.

Tidsignal_nr8.indd 84 2008-06-09 11:04:32

tydligt från början av 90-talet, hade behovet gjort sig känt redan under föregående årtionde. Redan 1988, när yttersta vänstern försökte driva en enhetskampanj kring Juquins[2] kandidatur, var det en utgångspunkt.

Lignes: I ert 90-talsprojekt fanns tanken på att förena alla dem som börjat samlas i kollektiva nätverk, jag tänker på »de berövades föreningar« *(les collectifs des Sans)* som framträdde vid den tiden. Med andra ord skulle det ha handlat om att öppna er mot andra former av politisk verksamhet, utanför partierna.

DB: Under hela 90-talet utvecklades skiljelinjer inom regeringsvänstern. Flera generationer av oppositionella – renovatörer och refondatörer – framträdde ur kommunistpartiet. Tänk bara på vad som skedde med tre av partiets fyra ministrar från 1981: Marcel Rigoud, Anicet Le Pors, Charles Fiterman[3]. Det gällde också många andra ledare som Pierre Juquin, Claude Poperen, André Fizbin… Ur socialistpartiet framträdde Chevènement och Mouvement des citoyens, Medborgarrörelsen[4].

Allt detta visade sig i olika försök till omgrupperingar, bland annat en enhetskampanj för ett »vänster-nej« redan vid folkomröstningen om Maastrichtavtalet 1992. Men det blev tillfälliga brytningar. Det flesta knöts upp till socialistpartiet – i det avseendet väger logiken i femte republikens valsystem tungt. Andra följde ännu mer slingrande vägar, tänk på Max Gallo.[5]

Det gällde att dra slutsatser av detta. Det var nödvändigt att konstatera att de aktiva krafter som skulle bli avgörande för en förnyelse eller ett återuppbygge i huvudsak frodades i de sociala rörelsernas mylla – i deras mångfald och i att det uppstod nya former som *collectifs des Sans* – som samlade dem som var arbetslösa, bostadslösa, papperslösa och rättslösa. Det var för övrigt det som Pierre Bourdieus[6] engagemang vid den tiden symboliserade.

---

2. Pierre Juquin, f 1930, medlem i kommunistpartiets ledning, blev oppositionell och uteslöts ur partiet. Ställde upp i presidentvalet 1988 med en vänsterkandidatur och fick endast 2,08 % av rösterna. Bildade rörelsen »Nya vänstern för socialism, ekologi och självstyre«; idag har den gått upp i rörelsen »Alternativen«.

3. Le Pors har blivit en hög ämbetsman i staten, senast ordförande i motsvarigheten till Migrationsöverdomstolen. Fiterman gick över till socialistpartiet och var med i kampanjen för ett ja till EU-fördraget 2005.

4. Jean-Pierre Chevènement, f 1939, var med om att grunda socialistpartiet 1971, ledde studiecentrat CERES inom PS' vänster, var med och utarbetade ett gemensamt regeringsprogramsförslag med kommunistpartiet 1971. Blev minister i Mitterrands första regering 1981, och har haft flera ministerposter. Likaså avgått flera gånger, bl a 1991 för att protestera mot det franska deltagandet i kriget i Persiska viken. Lämnade PS 1993 för att bilda Mouvement des Citoyens, som ställt upp i flera val och vars flertal 2003 gick upp i Mouvement Républicain et Citoyen. Stödde Ségolène Royal i presidentvalet 2007.

5. Max Gallo, f 1932, historiker, författare, medlem i kommunistpartiet, därefter socialistpartiet, som han var deputerad och statssekreterare för. Lämnade partiet 1992 för Mouvement des Citoyens. År 1999 stödde han gaullisten Charles Pasquas nationalistiska EU-parlamentskampanj. År 2007 stödde han Sarkozy i presidentvalet, och blev samma år invald i Franska akademin.

6. Pierre Bourdieu (1930-2002), fransk sociolog, kulturantropolog, medieteoretiker och författare, känd för teorier om kulturellt kapital.

Tidsignal_nr8.indd 85 2008-06-09 11:04:33

De politiska oppositioner, framförallt vänsteroppositionen mot stalinismen, som bildades på 1930- och 50-talen byggde framförallt på problembeskrivningen att arbetarrörelsen inte hade den politiska ledning och uttryck som den förtjänade. Det handlade följaktligen bara om att byta ut huvud på en i huvudsak sund kropp.

I början av 1990-talet visade det sig att stalinismen i långa loppet gjort mycket djupare skador än man hade föreställt sig. Det handlade inte bara om en omväg eller en parentes på historiens kungsväg, utan om en verklig skiljeväg, vars effekter blev kännbara under lång tid. Efter det gällde det att inrikta sig på en rekonstruktion på alla nivåer – sociala, fackliga, rörelser, ända till de politiska uttrycken.

Lignes: Hur mottogs ert förslag då? Blev Jospins seger det enda hindret, eller fanns det också misstro och misstänksamhet mot er av politiska och ideologiska skäl?

DB: För det första var kanske inte de nödvändiga – men inte tillräckliga – förutsättningarna uppfyllda. Jag tänker på den nödvändiga ackumulationen av erfarenheter av grundläggande strider. Visserligen fanns det början på en social återmobilisering, men inte ett uppsving som skulle ha gjort det möjligt att komma över de verkliga politiska hindren. Skillnaden mot idag är att vi vid den tiden bedömde – med rätta, tror jag – att ett politiskt organisationsprojekt för att bli trovärdigt måste uppstå både genom att politiska strömningar med skilda historier och utvecklingsvägar förenas, och genom att de överskrids. Mångfalden var alltså ett av villkoren för trovärdigheten. Utan den var risken stor att det bara skulle bli en viss breddning, en makeover eller en reklam- och kommunikationsmanöver.

Valkampanjerna blev avgörande för att testa hur beslutsamma de möjliga intressenterna var, om deras tal och handlingar hängde ihop eller om de tvärtom var benägna att lyssna på de etablerades locksånger och att förlora sig i utsiktslösa taktiska allianser. Under årens lopp har valkampanj efter valkampanj bara förstärkt den slutsatsen. Vänstersegern i valet 1997, till exempel, lyckades knyta upp en stor del av de sociala rörelser som uppstått under början av 90-talet, och särskilt 1995, till regeringspolitiken. För politiska organisationer stod valet mellan att delta eller inte delta i den breda vänsterns regering, att vara solidarisk med eller motståndare till dess politik i frågor som privatiseringar, de papperslösa, Amsterdamavtalet, införandet av 35-timmarsveckan.

Sådana val har vi ställts inför många gånger sedan dess. Det var ett av skälen till att försöket att lansera en enhetskandidat för den radikala vänstern i presidentvalet 2007 misslyckades. Det var en illusion att tro att »vänster-nejet« 2005 till det europeiska konstitutionsförslaget var en tillräcklig grund för ett gemensamt samhällsprojekt. Redan på socialistpartiets kongress i Le Mans, sommaren 2005, såg vi hur nästan alla socialistpartiets nej-sägare slöt upp i den nya »syntesen«! Vi hävdade tvärtemot tydligt att vi inte var möjliga att suga upp i en ny sammalning av den breda vänstern som skulle göra om det som Jospinregeringen gjort, eller ännu värre, göra det

Tidsignal_nr8.indd 86 2008-06-09 11:04:33

med Dominique Strauss-Kahn[7] eller med Ségolène Royal.

Det gällde alltså att formulera ett stabilt projekt kring de viktigaste frågorna (social rättvisa, omfördelning av rikedomar, Europa, kriget, invandringen), men det gällde också att bli överens om vilka allianser som vore möjliga med ett sådant program. Det visade sig under kampanjen att kommunistpartiet var Ségo-kompatibelt och redo att återskapa den breda vänsterregeringen, samt mer förvånande att José Bové[8] var så öppen för Royals inviter att han accepterade ett tjänstemannauppdrag från henne, utan att ens invänta andra omgången av presidentvalet. Sådana anpassningar leder bara till att de skiljelinjer som knappt började bli tydliga åter grumlas och att de som började återfå intresse för politik blir förvirrade. Det var alltså uteslutet att delta i dem.

Olivier Besancenot (presidentkandidat för LCR) var uppenbarligen den bästa av de möjliga kandidaterna, inte bara som man ofta antar på grund av »image« utan på grund av hans tydlighet och fasthet i grunden, hans sociala erfarenheter, hans kollektiva arbetssätt, och även på grund av hans möjlighet att få väljarstöd. Fortsättningen bekräftade det. I möjliga samarbetspartners ögon var hans främsta brist i slutänden det parti han tillhörde. Men utöver hans personliga egenskaper har han de kvaliteter som man gärna tillskriver honom, inte trots, utan också på grund av den partitillhörigheten, med tillhörighet i en kollektiv historia och kollektiva erfarenheter.

Problemet hur man skulle förhålla sig gentemot institutionerna blev avgörande för de olika parternas val. Jag förstår mycket väl de argument som säger att ett parti med platser i vänsterstyrda kommuner kan använda dem för att föra en annan samhällspolitik än högern (även om det händer att de till exempel när det gäller invandringen och jobben för en lika tvivelaktig politik som högern). Att de är angelägna om att bevara dessa platser kan man begripa.

Men vi vet mycket väl att rekonstruktionen av en vänster som inte förnekar sig själv eller låter sig förfalskas oundvikligen går genom en institutionell bantningskur. Man måste veta om man är redo att betala det priset och offra några tillfälliga framgångar för ett »hållbart« rekonstruktionsprojekt. Man måste välja. Att engagera sig på medellång eller lång sikt i en handling som återger det politiska språket sammanhang och trovärdighet. Att till varje pris försvara de positioner man uppnått innebär under nuvarande samhälleliga och parlamentariska styrkeförhållanden med nödvändighet att finna sig i att bli underordnad och stödparti till den största vänsterkraften, socialistpartiet. Att bli gisslan och garant för det partiet utan att ha någon verklig möjlighet att påverka dess politik. Det ser vi nu igen i Italien med Rifondazione comunistas deltagande i Romano Prodis regering.

---

7. Dominique Strauss-Kahn, f 1949, medlem i PS, tidigare innehaft ministerposter, ställde upp i nomineringen till presidentkandidat inför valet 2007, men förlorade mot Royal. Utsågs till verkställande direktör för Internationella valutafonden november 2007.

8. José Bové, f 1953, jordbrukare, facklig företrädare, medlem i alternativglobaliseringsrörelsen. Ställde upp i 2007 års presidentval och fick 1,32 % av rösterna.

Tidsignal_nr8.indd 87 2008-06-09 11:04:33

Ur det kommer dagens tankar om att lösa upp en låsning underifrån, genom att satsa på de nya aktiva generationerna på företagen, på universiteten, i förorterna. Något håller på att hända. Framförallt förlorar den liberala propagandan sin trovärdighet. Dess triumferande propaganda från början av 90-talet – då den lovade en fredsera, välstånd och så vidare – fungerar inte längre.

Den sociala återmobiliseringen visade sig till en början som ett uppsving för rörelserna, kombinerat med en stor (begriplig) misstro mot alla former för politisk representation och organisering. Men den misstron sprider enligt min åsikt illusionen att byråkratiseringsfenomen härrör ur vissa organisationsformer, framförallt partiformen. I själva verket är byråkratiseringen ett mycket djupare – och mycket allvarligare – fenomen i de moderna samhällena. Den hänger ihop med den samhälleliga och tekniska arbetsdelningen, med politikens professionalisering, med privatiseringen av kunskapen, med de sociala relationernas komplexitet. Den drabbar inte bara partier, men precis lika mycket, rent av mer, fackföreningsapparaterna, där de materiella skillnaderna är betydande, och till och med NGO:s eller föreningslivet, som i hög grad är subventionerade, för att nu inte tala om den statliga administrationen och apparaterna. Problemet är alltså mycket mer omfattande.

Mot slutet av 90-talet och början av 2000-talet visade det sig att de sociala rörelserna inte var så självförsörjande som några hade trott. Det visade sig att det fanns gränser för »samhällsillusionen« att det finns en ren och frisk social kamp som står i motsättning till det politiska engagemangets orenhet och smuts. De samhälleliga förväntningar som inte får något gensvar på det sociala planet vänder sig då (ofta med minimala krav) till det parlamentariska planet. Man måste svara på detta krav på politik, i ordets vida mening, på ett annat sätt än med att resignerat talat om det mindre onda (»allt utom« – Berlu eller Sarko), och på ett annat sätt än genom att hoppa på den sista vagnen i det sista tåget för en döende vänster. Att det finns ett akut behov av ett nytt parti beror på situationens logik: en extremhöger vill genomföra brutala kontrareformer och rätta in landet i globaliseringens liberala norm. En centervänster rättar in sig i ledet av socialdemokratier som omvänts till liberalismen: New Labour i Storbritannien, den nya centern i Tyskland, demokratiska partiet i Italien.

Situationen befäster det historiska nederlaget för 1900-talets emancipationspolitik. När hundratals miljoner arbetare utan sociala rättigheter och skydd kommer ut på den internationella arbetsmarknaden kommer det att få stora och varaktiga effekter på styrkeförhållandena mellan kapital och arbete. När det gäller den traditionella vänsterns strömningar tycks det svårt att vända utvecklingen. Det är utifrån denna katastrofala situation som vi tar vårt ansvar.

Vi är mycket medvetna om svårigheterna. Främst svårigheten att bygga ett nytt parti, om inte under svåra villkor, så åtminstone i en defensiv position där det inte pågår något stormande uppsving för samhällsrörelserna. Visst förekommer motstånd och

Tidsignal_nr8.indd 88 2008-06-09 11:04:33

viktiga strider, men de flesta slutar med nederlag. Den andra stora svårigheten är att det inte finns några samarbetspartner av betydelse på nationell nivå. Några svarar på vårt förslag med tystnad eller tar avstånd av rädsla för att det bara rör sig om ett simpelt försök att göra om LCR. Det är närsynt av dem. Snarare än att ta sin tillflykt till misstro och fruktan, borde de tvärtom glädja sig för att LCR tar det här initiativet istället för att nöja sig med att ängsligt förvalta sitt (lilla) röstkapital. Och hellre än att sura av dåliga skäl borde de utan dröjsmål ge sig in i den grundläggande diskussionen: ett nytt parti, på vilket program? Varför? Med vilka allianser i sikte? Och vilka garantier för demokratiskt fungerande?

Om försöket i slutänden bara skulle leda till att LCR utvidgades något, skulle de som vacklar och duckar med falska förevändningar bära ansvaret för det. Vi för vår del skulle åtminstone ha försökt. Och om vi gör det, är det för att vi kommer från en historisk strömning som sedan länge ställer sig den här frågan. En strömning som länge arbetat i motgång och stått utanför, och som nu ser situationens möjligheter. Vi har ärvt en historiesyn som inte ger efter för den postmodernistiska dyrkan av en politik i smulform, med ett förkrympt nu, utan förflutet eller framtid, med en falsk realism, »här och nu« som offrar strategin för taktiken, målet för rörelsen och som till slut bara bygger luftslott i »vinnarkulturens« namn.

Det skulle utan tvivel vara enklare att genomföra en försiktig förstärkning av LCR, men det skulle innebära att svika situationens krav. Det är möjligt att vi inte når vårt mål, eller att vi bara når det delvis. Det är bara i sällsynta fall som man kan öka antalet medlemmar som de välkända bröden i Bibeln. När vi tar oss an uppgiften vet vi att vägen blir lång. Hur föga trovärdiga och hur möjliga att ifrågasätta opinionsundersökningarna än är, visar de ändå, om än överdrivet, att det finns vilsna politiska förväntningar. Vi strävar åtminstone efter att minska den stora klyftan mellan Olivier Besancenots popularitet och den potential den ger, och svagheten hos de verkligt existerande organiserade krafterna. Med tanke på vad några tusental medlemmar kan uträtta, kan man föreställa sig vad två eller tre gånger så många skulle kunna göra.

Men ett nytt parti har kvalitativa lika väl som kvantitativa mål. Det handlar om att skapa ett folkligt parti, med rötter i företagen, bostadsområdena, studieplatserna. Ett parti som avspeglar det här landets sociala och kulturella mångfald (för det är ett av de största problemen i Frankrikes politiska liv: dess aktörer avspeglar inte samhället). Det finns en risk att denna nödvändiga ansträngning att göra en sociologisk mutation sker på bekostnad av eftertanken. Den senare måste ske i en annan takt, har inte samma akuta behov, och fordrar andra verktyg. Kommer vi att klara att göra allt samtidigt? Att öka förmågan att ingripa, och samtidigt ge oss själva utrymme för reflektion, för studier, stöd, publikationer, nättidskrifter, en publicistisk politik?

Det handlar inte om en organisation där intellektuella – låt oss kalla dem så, även om det intellektuella arbetet utvidgats till så många områden för samhällelig aktivitet att

Tidsignal_nr8.indd 89 2008-06-09 11:04:33

termen inte längre passar – bara duger för att skriva under namnlistor. Nej, vi måste göra ett speciellt arbete för att föra kampen på det ideologiska och kulturella fältet. Vi måste klara att komma över ett av de speciella problemen i arbetarrörelsen, som har sina rötter i traumatiserande erfarenheter från juni 1848 och från Pariskommunen. Det handlar om en arbetarromantisk kultur, som underhållits av anarkosyndikalismen, och utnyttjats av kommunistpartiet under förevändning av »bolsjevisering«. Baksidan av myntet är misstron mot intellektuella som alltid misstänks för att stå i klassförrädarnas tjänst. Man skulle kunna kalla det för Nizan-syndromet[9]…

Lignes: Vilka programmatiska grunder skulle ett sådant parti kunna ha, och handlar det om att säga adjö till den historiska trotskismen?

DB: Det handlar inte om att låta medlemmarna i det framtida partiet genomgå ett inträdesprov, där de får rabbla *Kommunistiska manifestet* från 1848 eller övergångsprogrammet från 1938, utan om att samlas kring en gemensam syn på hur man tar sig an tidens stora frågor. Vi kommer inte att begära av eventuella samarbetspartner att de stöder sig på en historia som inte är deras, utan att vi tillsammans svarar på de stora utmaningarna i den inhemska och internationella situationen. Det innebär inte att vi inskränker oss till tillfälliga överenskommelser om ett gemensamt valmanifest, utan det måste bekräftas i den dagliga kampen.

En del tror att det är förnyelse att försöka överskrida den konstlade gränsen mellan reform och revolution. De slår in dörrar som varit öppna länge (åtminstone sedan tjugotalsdebatten inom den kommunistiska internationalen om så kallade övergångskrav). Det finns ingen motsättning mellan reformer och revolution. Reformerna är inte i sig »reformistiska«, utan det beror av dynamiken och styrkeförhållandena som omger dem. Däremot finns det en strategisk motsättning mellan den utkristalliserade reformismen som ser kapitalismen som omöjlig att överskrida i vår tid och begränsar sin ambition till att lappa på den – och den ständiga viljan att »förändra världen« genom att ställa solidaritet, offentlig service, gemensam välfärd, socialt ägande mot den dominerande logikens egoistiska beräkningar, privata intresse, konkurrens (och krig) som ställer alla mot alla.

Oavsett om det är uttalat eller ej, innebär det i praktiken att det parti vi vill ha skulle bli antikapitalistiskt, det vill säga i mina ögon kommunistiskt och revolutionärt, utan att för den skull ha hela svaret på den strategiska frågan om 2000-talets revolutioner. Strategiska definitioner kommer att göras allteftersom, i ljuset av erfarenheterna, på samma sätt som strategiska kontroverser inom arbetarrörelsen avgjorts under 1800- och 1900-talen efter verklighetens prövningar i revolutionerna 1848, Pariskommunen, världskrigen, de

9. Paul Nizan (1905–40), fransk filosof och författare, medlem i kommunistpartiet, utträdde efter Molotov-Ribbentroppakten 1939. I romanen *Sammansvärjningen* (fr. original *La Conspiration*, 1938) skildrar han unga politiskt aktiva intellektuella med borgerlig bakgrund. Efter utträdet från kommunistpartiet året därefter blev han anklagad för att ha skildrat sitt eget öde i förrädaren i den fiktiva gruppen.

Tidsignal_nr8.indd 90 2008-06-09 11:04:33

ryska och kinesiska revolutionerna, spanska inbördeskriget, folkfronten eller befrielsen från ockupationen.

När det gäller vårt specifika arv, med en lång strid mot stalinismen och den byråkratiska despotismen, är det trots att världssituationen ändrats så kraftigt de senaste femton åren fortfarande i hög grad giltigt. Utan tvivel är vi i slutet av en period i emancipationsrörelsernas historia. Men vi startar inte från ingenting och vi börjar inte om från noll. 1900-talet har ägt rum. Det skulle vara oförnuftigt att glömma dess lärdomar. När vårt politiska och teoretiska arv inventeras kommer det, bara vi inte betraktar det som en börsplacering, att bli vad arvtagarna gör av det. Det handlar om att utgå från det bästa som finns för att kunna gå framåt. Det är så mycket lättare för oss som aldrig haft någon exklusiv identitet eller deltagit i någon kult av en grundningsfader. »Trotskister« om man så vill, men vår strävan sedan länge består i att föra vidare arbetarrörelsens historia och kultur i dess mångfald, Lenin och Trotskij lika väl som Blanqui, Rosa Luxemburg, Sorel, Jaurès, Labriola, Gramsci, Nin, Mariátegui, Guevara, Fanon, Malcolm X och många andra, inte bara revolutionärer utan också allvarligt syftande reformister. Alla referenser är inte likvärdiga, de har inte samma tyngd i de historiska prövningarna, men de utgör en gemensam kultur. Utan att förminska LCR:s egna insatser gör vårt synsätt att vi kan gå vidare från dem, eller låta dem växa över i andra erfarenheter.

Frågan om en politisk omgruppering har ställts tidigare, särskilt på 1930- och 60-talen. De nya krafter som trädde fram då (under intrycket av kriget i Algeriet, den kubanska revolutionen, Indokinakriget) var mer betydelsefulla och livskraftiga än idag. På 30-talet ledde splittringar i socialdemokratin till bildandet av partier som POUM i Spanien, ILP i Storbritannien, SAP i Tyskland eller i Holland, och till uppkomsten av strömningar som pivertismen[10] i Frankrike. På sextiotalet ledde inflytandet från nationella frihetsstrider, krigen i Algeriet och Indokina, den kubanska revolutionen till utbrytningar åt vänster från kommunistpartierna i Asien eller Latinamerika och stimulerade en massiv studentradikalisering. Vi såg de Svarta Pantrarna, OLAS-konferenserna[11], de mytifierade ekona från kulturrevolutionen… Några fick då illusionen att det handlade om något absolut nytt, som om denna våg utplånade alla referenser och skiljelinjer från det förflutna. Fortsättningen visade att det inte alls stämde. I dialektiken mellan det nya och det gamla börjar man, enligt Deleuzes[12] formulering som jag uppskattar mycket, alltid om från mitten.

---

10. Marceau Pivert (1895-1958), fransk socialist. Var medlem av socialistpartiet, och anslöt sig till SFIO, den del av partiet, under ledning av Léon Blum, som vägrade gå med i den nya kommunistiska internationalen 1920. I början av 30-talet samlade Pivert vänstern inom SFIO i tendensen *Gauche Révolutionnaire* (»Revolutionära vänstern«) som öppnade sig mot trotskismen. Kritiserade Blum när denne bildade folkfrontsregeringen 1936 för att inte bryta med kapitalismen.

11. OLAS, Latinamerikanska solidaritetsorganisationen. Första konferensen hölls i Havanna 1967.

12. Gilles Deleuze (1925-95), fransk filosof, har skrivit många inflytelserika verk om filosofi, film, litteratur, konst.

Tidsignal_nr8.indd 91 2008-06-09 11:04:33

Till skillnad från andra strömningar som åberopar sig på trotskismen har vi aldrig gjort den till en fetisch. Det är motståndaren som använder termen för att reducera vår betydelse. Vi antog termen och gör det än, utan att skämmas, med stolthet till och med, och i trots. Men om det visade sig att vi i vårt arv rört oss med och fortfarande rör oss med onyttigt bagage, identitetsmärken utan praktisk betydelse, måste man se det som ett sätt att odla en konstlad och därmed sekteristisk särprägel, och då skulle det gälla att göra sig av med den så fort som möjligt. Men om det handlar om frågan om den permanenta revolutionen (till skillnad från utopierna om »socialism i ett land«), om kampen mot fascismen, om risken för byråkratisering inom arbetarrörelsen, om folkfronter, internationalism eller demokratiska principer som bör råda inom en organisation – då är fortfarande de grundläggande ståndpunkterna aktuella.

Vår historia handlar inte bara om en vänsteropposition mot stalinismen, vars försvinnande skulle göra ståndpunkterna föråldrade. Det som har försvunnit, det är Sovjetunionen och dess satellitstater. Det är något helt annat med risken för byråkratisk kallbrand. Problemet är i grunden att den statsbärande stalinismen eller maoismen inte går att reducera till en teoretisk eller ideologisk »avvikelse«. Det är historiska variationer på ett massivt byråkratiskt fenomen som finns i olika former i de moderna samhällena.

Vi vänder ett blad, vi öppnar ett nytt kapitel, men vi utplånar inte det förgångna, och vi har inte bytt bok. Det handlar om att gå vidare och samtidigt bevara det bästa av de olika traditionerna inom emancipationsrörelser, kommunistiska, frihetliga, rådssocialistiska rörelser. LCR är i det perspektivet vare sig ett mål eller ett hinder, men en nödvändig stödjepunkt. Ett av problemen är att vi ännu inte är tillräckligt starka för att dra med oss möjliga nationella partner som tvekar eller tar avstånd, och vi är ändå så starka i deras ögon att de fruktar att vi skulle dominera alliansen. Eftersom vi inte vill förminska oss själva och göra oss diskreta för att lugna dem, är enda lösningen att bli starkare för att kunna dra med de tveksamma och lösgöra de motsträviga från den socialliberala krets de fortfarande sitter fast i.

Lignes: Du har betonat att projektet är svårt. Hur ska ni klara av det?

DB: Hur en grundningsprocess ser ut och vilka organisationsformer den tar sig beror på spektrat av partner, antingen det handlar om individer eller strömningar, nationella eller lokala och så vidare. Det som däremot beror av oss är inställningen och hur vi går in i processen. Det är en illusion att tro att man blir mer lugnande (eller förförisk) genom att på förhand göra sig av med ballast, och att tro att ju mindre man talar om den desto attraktivare blir projektet. Vi konstaterar tvärtom att de som frågar efter bokslutet över tidigare erfarenheter, gamla eller nyligen gjorda, och efter sättet att ta sig an en katastrofal situation, uttrycker ett stort behov av tydlighet, kunskap, reflektion. Att bara tala om det minsta gemensamma skulle tvärtom kunna misstänkas för att vara en manöver, eller en paternalistisk manipulation. Den bästa hävstången vi har i dagens läge är erfaren-

Tidsignal_nr8.indd 92 2008-06-09 11:04:33

heten och beslutsamheten hos några tusen medlemmar, det är kollektivet som delar övertygelser och kunskaper. Vi kan och bör ta risken att satsa den tillgången i ett djärvt initiativ. Men det är skillnad på risk och äventyrlighet, på en förnuftig satsning och att satsa allt på ett kort.

Vi vill överskrida oss själva, men inte utplåna oss. Trots LCR:s dåliga vanor, dess tröghet (alla organisationsformer skapar sin egen konservativa immunitet), är organisationen därför inte vare sig en kvarnsten eller ett handikapp, utan den bästa hävstång som finns. På samma sätt var Oliviers kandidatur vare sig sämsta alternativet eller en kandidatur i brist på annat, utan bästa sättet att öppna ett nytt politiskt utrymme. Om ett nytt parti lyckades samla betydelsefulla deltagare, skulle det säkert också innebära att man måste kompromissa. Men man gör inte förebyggande kompromisser. De är inte utgångspunkten eller en förutsättning, utan tvärtom slutresultatet av diskussioner och öppenhjärtiga och lojala konfrontationer. Vi begär inte att någon som går in i det här projektet ska avsvära sig sin historia eller förneka sina övertygelser. Vice versa kan ingen begära att vi ska genomföra en programmatisk striptease på förhand, och vi ska inte själva byta skepnad och klä ut oss. Om vi har handlat som vi har gjort hittills, och om vi idag lägger det här förslaget är det just för att vi är de vi är och vi kommer därifrån vi kommer.

Så snart vi går framåt på vägen mot ett nytt parti, kommer formerna att bero av hur framstegen ser ut. De är inte bestämda i förväg. Det finns olika möjligheter: ett pluralistiskt parti med tendensfrihet, en front av organisationer eller strömning som Vänsterblocket i Portugal och så vidare. Det är lönlöst att på förhand bestämma resultatet av en process som inte påbörjats, och att spekulera om lösningar på ett problem som ännu inte formulerats. Vi har däremot tillräckligt med erfarenhet för att veta att i en kompromiss kan man avstå från programmatisk klarhet för att vinna social förankring, handlingsförmåga och gemensamma erfarenheter. Men att sockra ett programs innehåll utan att vinna handlingsförmåga, att blanda ihop pluralism och eklekticism har ofta lett till organisationer som inte blivit bredare och starkare, utan snävare och mer förvirrade. Tyvärr har det visat sig många gånger sedan 1968.

Lignes: Om det här nya partiet eller förbundet inte är resultatet av en överenskommelse mellan de redan existerande partierna, kommer det alltså att vara ett arbete ni gör ensamma, samtidigt som ni satsar på att det ska uppstå en ny bas i delar av samhället som ännu inte är tillräckligt politiserade.

DB: Nej, inte helt och hållet. En överenskommelse med partier på riksplanet är ingen förutsättning för att börja processen. Vi måste samtidigt lägga ett förslag till de nationella organisationerna och diskutera med lokalgrupper inom kommunistpartiet, med Alternative libertaire (»Frihetliga alternativet«), med minoriteten i Lutte Ouvrière (»Arbetarkamp«) och så vidare. Initiativen »underifrån« får inte bli beroende av att det blir en nationell överenskommelse. En del ger oss ansvaret för misslyckandet att nå en enhetskandidatur i valet 2007. Det är upp till oss att övertyga dem om att våra

Tidsignal_nr8.indd 93 2008-06-09 11:04:33

villkor då var berättigade, framförallt när vi förgäves krävde att man skulle klargöra att det inte var möjligt att ingå en regerings- eller parlamentsallians med socialistpartiet. Det handlar inte om att vi vill demonisera socialistpartiet, men dess politik går helt enkelt inte att förena med vårt projekt. Det utesluter inte att vi kan enas i handling – vilket vi ständigt föreslår – kring den ena eller andra konkreta frågan (de papperslösa, uppsägningarna, universitetsreformen…). Socialistpartiet stöder i grund och botten pensionsreformen, universitetsreformen och det europeiska minifördraget. Och när de protesterar är det bara i formfrågor, för formens skull.

Man invänder ofta mot oss att vår vägran att gå samman inför valen med socialistpartiet kommer att göra ett maktskifte helt omöjligt. Låt oss tala klarspråk. Det som är omöjligt för oss är att ingå i en allians med en majoritet i parlamentet eller regeringen. Däremot har vi ofta, särskilt i andra omgången av presidentvalet, röstat för partiets kandidater. Inte för att vi är överens om deras program, utan trots programmet, helt enkelt för att bli av med högern. Ett ordspråk säger att den som vill äta middag med djävulen måste ha en lång sked. Även om socialistpartiet snarare är en smådjävul (eller en pappersdjävul som ordförande Mao skulle ha sagt) än en verklig djävul, är vår sked ändå fortfarande för liten. Vi måste alltså börja med att ändra på styrkeförhållandena, inte bara gentemot högern, utan även inom vänstern.

Förklaringen till vad PS är idag har djupa rötter. I presidentvalskampanjen 2002 lekte partiet »vänster-Giscard«[13] och undvek klasskampen för att istället göra medelklassen – tvåtredjedels Frankrike! – till den främsta målgruppen. Resultatet: förlust av de folkliga rösterna och Le Pen gick till andra omgången. För att återerövra de folkliga väljarna skulle det behövas en helt annan politik när det gäller frågor om jobben, köpkraften, offentlig service. Inget av detta går att tänka sig utan att bryta med begränsningarna i det liberala europeiska bygget, som man hittills accepterat. Men under en rad regeringsperioder och genom privatiseringar som de själva genomfört har de ledande i socialistpartiets apparat knutit täta band med industriägarna och de privata finansiärerna. Om Strauss-Kahn så lätt kunnat ta ledningen i Internationella valutafonden beror det på att han redan tillsammans med Peugeots VD varit med och grundat Industricirkeln.[14] Det sker en organisk sammansmältning mellan socialistpartiets adel och finansaristokratin. De är så »integrerade« att man knappast kan se var de skulle få energin och resurserna, inte för en revolutionär politik, utan ens för en klassisk reformism – eller keynesianism, om vi ska använda den jargongen.

Lignes: Den högervridning av vänstern

13. Valéry Giscard d'Estaing, f 1926, fransk president 1974-81, minister i flera regeringar. Beskrivs som en center-höger-politiker, som vände sig till medelklassväljarna snarare än till högerns traditionella väljare.

14. *Le Cercle de l'Industrie*, Industricirkeln, bildades 1993 som ett samarbetsforum med deltagande av företagsledare från storföretagen och politiker.

i regeringsställning som du talar om är oundviklig. Den började för länge sedan. Och det finns ingen anledning att tro att den kommer att hejdas. Det är det som vi i det här numret av *Lignes* kommer att kalla »upplösningen«, inte av politiken i dess helhet, men av vänsterpolitiken. Det som vi talar om tillsammans är den andra möjligheten, att det kan ske en återuppbyggnad av vänstern, och därmed av politiken. Vi känner väl till att stödet för regeringsvänsterns högervridning inte är enhälligt. Det finns ett socialt, ideologiskt och politiskt tryck till förmån för en »vänster till vänster«. Framgångarna för LCR:s galjonsfigur, språkröret Olivier Besancenot, spelar stor roll för det. Men också att Lutte Ouvrières huvudkandidat Arlette Laguiller dragit sig tillbaka. Besancenot förför. Det leder till nya styrkeförhållanden mellan regeringsvänstern och den kritiska eller radikala vänstern. Så något kan hända även uppifrån, och inte bara från basen.

DB: Opinionsundersökningarna visar verkligen att stödet växer för Olivier Besancenot. Han framträder som Sarkozys mest beslutsamme vänstermotståndare, och som en av de mest populära vänsterföreträdarna i konkurrens med de främsta socialistpartiledarna. Men man får inte låta sig bländas av hägringar och blanda ihop popularitet i opinionsundersökningar (utanför valkampanjsperioderna) med de verkliga styrkeförhållandena. Mellan 2002 och 2007 utvecklades Besancenots väljarkår. Undersökningar som publicerades 2002 visade att det handlade om, låt oss säga, »alternativglobalister och mellanskikt«. År 2007 är det ett mycket mer folkligt väljarstöd, i ordets breda bemärkelse. Det handlar om arbetare/löntagare och framförallt om ungdomar. Mer än 50 procent är under 35 år, vilket är en stor skillnad gentemot Lutte Ouvrière eller kommunistpartiet. Att kunna räkna med ett sådant språkrör är mycket viktigt. Men det är en stor klyfta mellan gensvaret på hans propaganda och förmågan att mobilisera, även om hans popularitet märks mer och mer även i sociala strider. Oliviers aktivism bidrar till att saker rör på sig uppifrån, som ni säger, men det avgörande för vårt projekt är att politiken anammas av »dem där nere«. Vi måste lära oss att använda oss av symboler utan att bli beroende av dem, utan att anpassa oss till media, och utan att falla för illusionen att »the second life« i TV kan ersätta livet, eller med andra ord, den verkliga kampen.

Lignes: Varför ett parti, som tycks vara en föråldrad form, och inte något smidigare, mindre centraliserat, mer i samklang med moderna nätverksformer?

DB: Parti, rörelse, förbund, allians… Ordet spelar ingen roll. Det som däremot betyder något är att man är effektiv i handling och att det finns principer för inre demokrati. Vi vill ha en medlemsorganisation, och inte bara anslutna personer som man endast ser under kongresserna. Det är inte för att vi är nostalgiska gentemot den bolsjevikiska myten, utan framförallt för att vi bryr oss om demokratin. Ségolène Royal talade mycket under sin kampanj om deltagande demokrati, men ett parti där man blir medlem genom att betala 20 euro – och där man går med inte för att aktivera sig, utan för att rösta genom att klicka på Internet – är en passiv form av demokrati,

Tidsignal_nr8.indd 95 2008-06-09 11:04:33

i bästa fall rådgörande demokrati, i sämsta fall rena folkomröstningen.

Vi vill däremot ha en organisation som skapar sitt eget demokratiska utrymme och står upp mot såväl den ekonomiska maktens som mediamaktens logik. Det är en aktiv demokrati, när friast möjliga diskussion leder till kollektiva beslut som berör alla, och som gör det möjligt att tillsammans, i praktiken, pröva de val man gör. En diskussion som inte drar in någon är bara ett enkelt åsiktsutbyte. Det behövs inga partier för det. Det räcker med en vänskapskrets eller en bistrodisk.

När man svärtar ned partiformen är det en del av att det politiska livet inskränks till att erbjuda folkomröstningar, blir alltmer personfixerat och alltmer framställs som en sammansmältning av den karismatiska mediapersonligheten och den livlösa massan, med förakt för alla former av politiska eller aktiva samband mellan dem. Men politiken är just konsten att skapa samband. När ordet »jag« på ett spektakulärt sätt tog över ordet »vi« i den senaste presidentvalskampanjen är det symtomatiskt för denna oroande tendens. Det finns ingen organisation utan ett minimum av gemensamma regler och det finns ingen rättvisa utan en viss juridisk formalism. Inte bara partier, utan även fackföreningar och föreningar, har stadgar som på något sätt är grunden för medlemmarnas frivilliga anslutning.

Visserligen har den demokratiska centralismen, som likställts med den byråkratiska centralismen, kommit att framstå i dålig dager. Men demokrati står inte i motsättning till en viss grad av centralisering. Tvärtom förutsätter de varandra. Demokratin är aldrig perfekt, men alla formler för mer informell smidighet visar sig bli mindre demokratiska och leder i själva verket till att medlemskollektivet berövas sin röst (och möjligheten att kontrollera språkrören). Opinionsdemokrati, eller med andra ord marknadsdemokrati, som liknar marknadsekonomin i formen och som passar alla demagogier – tyvärr är fenomenet välkänt. Så om vi bara förklarar vår inställning tydligt är den begriplig för många.

Att tala om ett parti av aktiva medlemmar och inte bara enkla anslutna/röstande, innebär inte en hejdlös aktivitetstakt, eller hypercentralism eller järndisciplin. Var och en kan bidra till den gemensamma aktiviteten efter sin förmåga, sina begränsningar, sin disponibla tid. Det viktiga är att man är personligen och praktiskt engagerad i de frågor man är med och fattar beslut om. Telefon- och Internettekniken möjliggör idag tvärkommunikationer som kan bryta det informationsmonopol som var en av grunderna för byråkratiernas makt. Det finns många svårigheter och hinder. Vi måste inse det. Men det är inget skäl att inte försöka. Man skulle förebrå oss, och vi skulle vara de första att göra det, om vi inte gjorde det, medan tid var.

Tidsignal_nr8.indd 96 2008-06-09 11:04:33